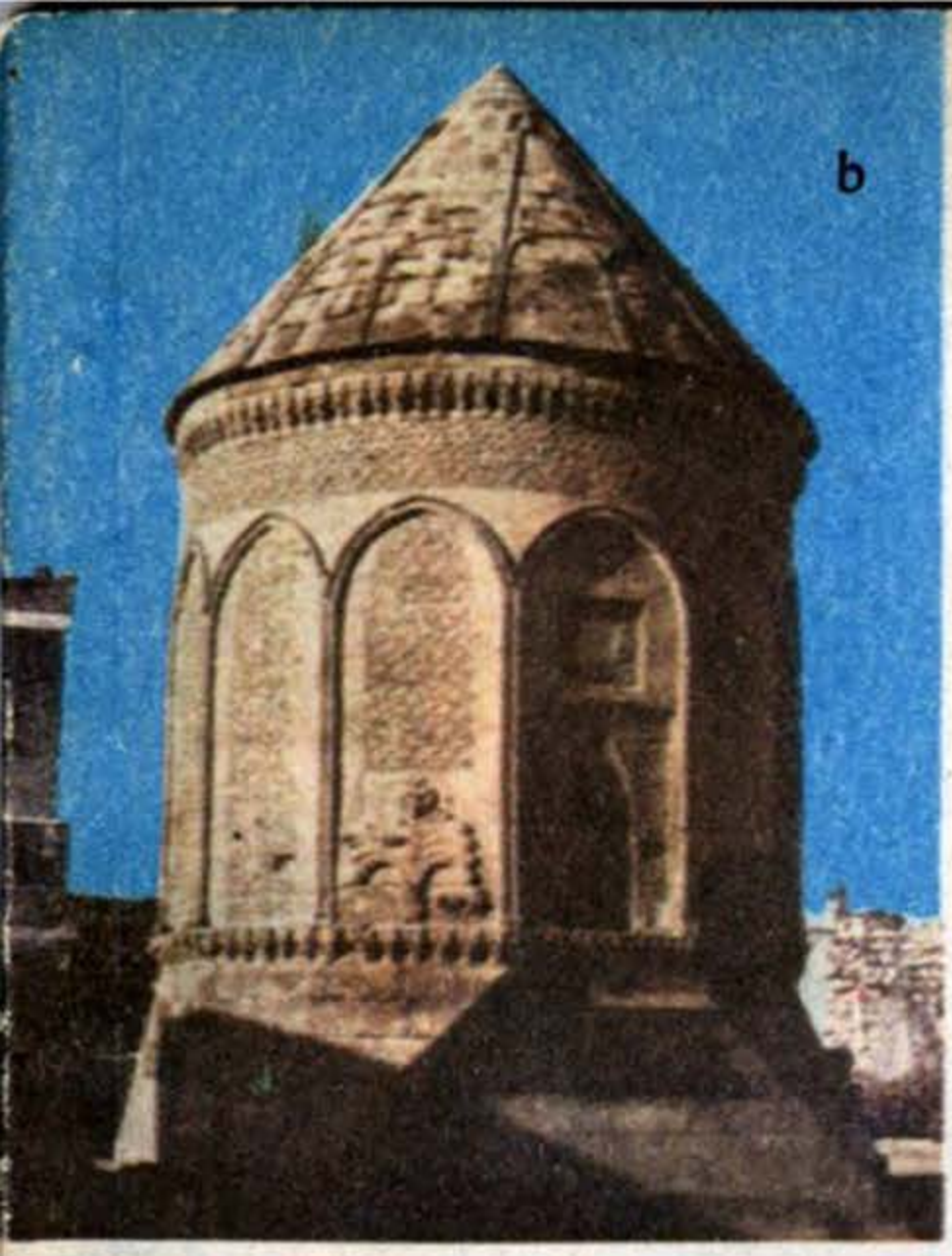
b

c

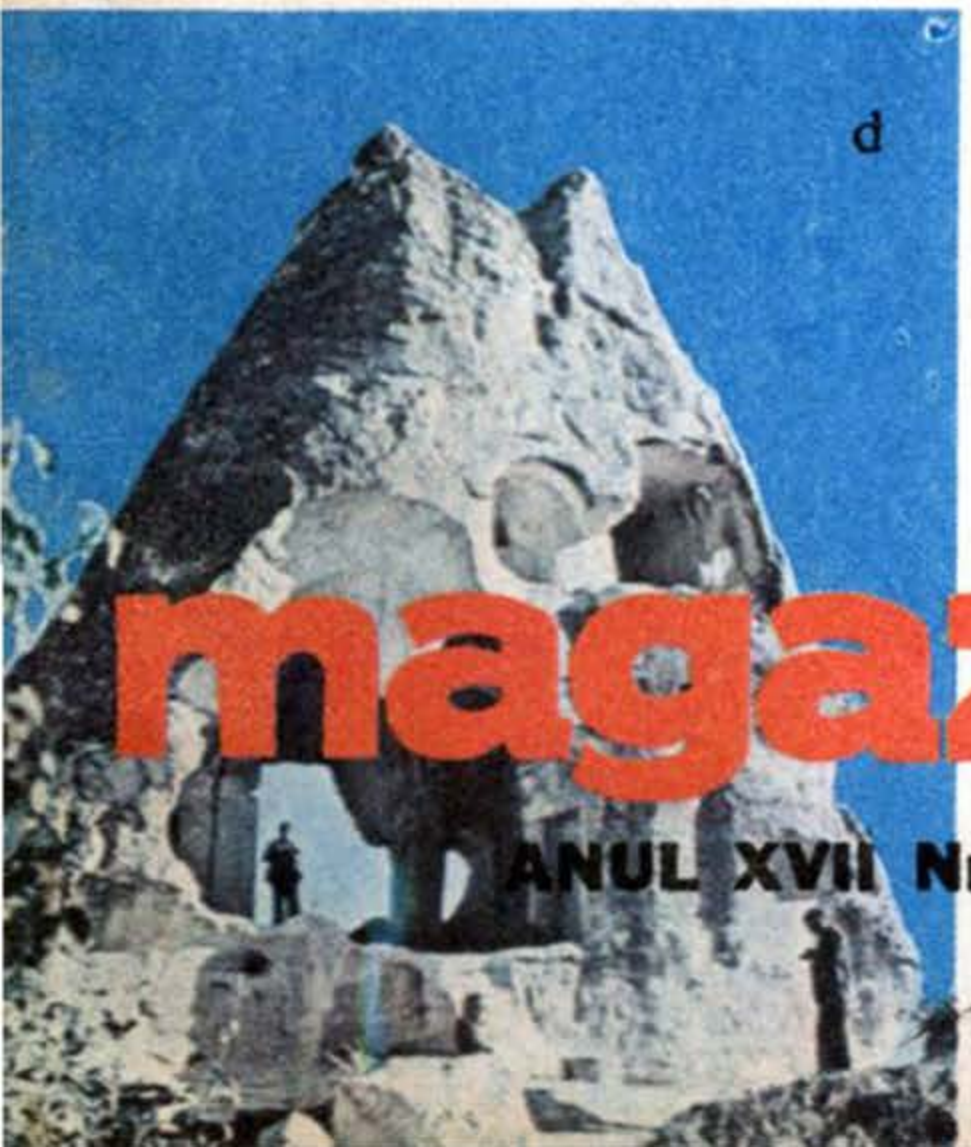
d

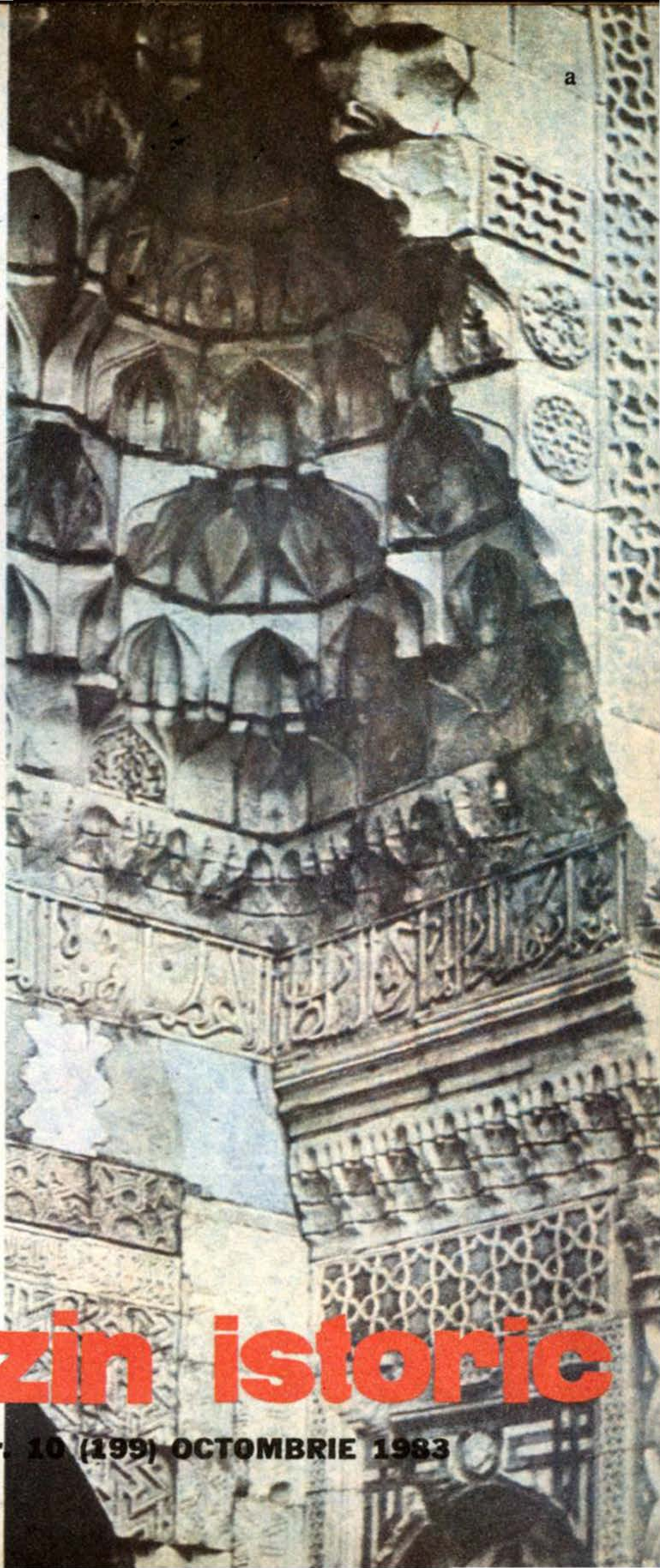
a

magazin istoric

ANUL XVII Nr. 10 (199) OCTOMBRIE 1983

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVII

Nr. 10 (199)

octombrie 1983

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

SUMAR

Istoria — ştiinţă revoluţionară 2

Tezaurul de la Peretu:
Mihai Gramatopol 4

Prezenţe dacice în Slovacia:
Eva Kolniková 6

Matei Basarab — diplomat:
Dinu C. Giurescu 8

1921-1922. Mii de copii vienezi salvaţi de români:
William Marin 12

Cronica familiei Marx:
Yvonne Kapp. Titu Georgescu 13

Interviurile noastre: *B.C. Gupta* (India)... 19 • *A.H. de Oliveira Marques* (Portugalia)... 42

Un prinţ român şi scriitorii elisabetani:
Dan Grigorescu 20

Asigurările celui de-al III-lea Reich = vorbe goale:
Nicolae Petrescu-Comnen 22

O capitală nouă pentru o ţară nouă:
Jorge Blanco Villalta, Cristian Popişteanu 28

Istorie românească într-o cronică bulgară din secolul XVIII:
Karol Telbizov 32

Drumurile mătăsii în lume şi prin ţările române 34

Dunkerque — supravieţuitorii infernului (II):
Nicholas Harman 43

În Bucureşti, acum 50 ani 48

Drumul spre Pearl Harbor:
Gordon W. Prange 55

• Cîştigătorii concursului Întrebări cu ... imagini, ediţia 1983 ... 60 • Cărţi sosite la redacţie ... 61 • Poşta Magazin istoric ... 62

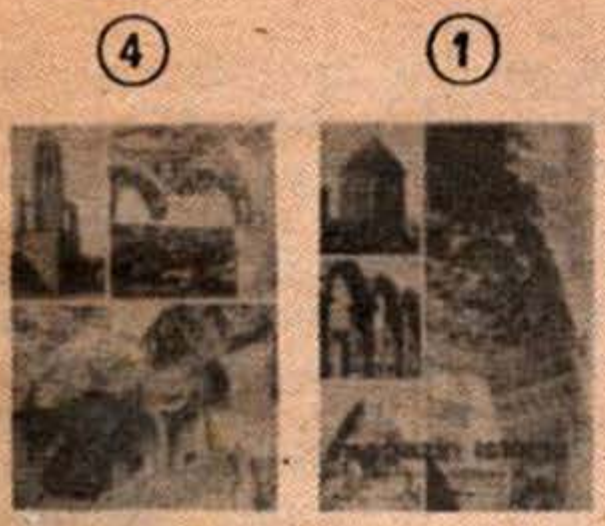

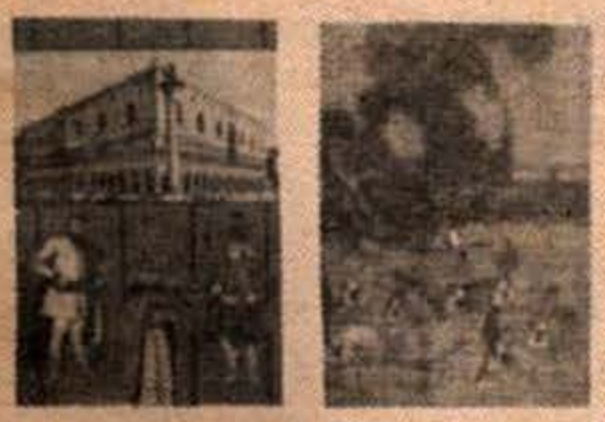

COPERTELE NOASTRE

① ④ Vastul platou anatolian al Cappadociei, la sud-est de Ankara, adăposteşte, ca un adevărat muzeu al trecutului în aer liber, numeroase vestigii istorice celebre. Cercetătorii şi vizitatorii pot urmări semnele lăsate de populaţiile ce au locuit odinioară pe teritoriul Asiei Mici: protohitiţi, hitiţi, frigieni, romani, bizantini, turci selgiucizi etc. Printre ele: a) porticul caravanseraiului Sultan Han, construit în 1229 de turcii selgiucizi; b) „domul rotitor", ridicat în secolul XII în oraşul Kayseri (Cezarea); c) apeduct pe drumul dintre oraşele Nigde şi Kemerhisar; d,e,f,g) lăcaşuri de cult, din sec. XI-XVII, primele trei clădite în uriaşe roci de tuf, spectaculoase privelişti, care, împreună cu pădurile de tumuli din aceeaşi regiune, constituie o parte din originala moştenire istorică a Turciei (**O capitală nouă pentru o ţară nouă**, p. 28)

② Diplomaţia lui Matei Basarab s-a concretizat şi în înţelegerile bilaterale încheiate cu principii Transilvaniei, ca şi în legăturile stabilite cu Veneţia. În imagine: **sus** — Palatul Dogilor din Veneţia; **jos: Matei Basarab** (în centrul imaginii); Gh. Rákóczy I (dreapta); Gh. Rákóczy II (**Matei Basarab — diplomat**, p. 8)

③ Chinezii cunoşt au mătasea încă din epoca neolitică, descoperirea ei fiind plasată în jurul anului 2500 î.e.n. Pictură pe mătase datînd din sec. X (**Drumurile mătăsii în lume şi prin ţările române**, p. 34)

Macheta artistică a copertelor ① ④: arhitect Ascanio Damian

Să dezvoltăm puternic spiritul de dragoste față de țară, față de partid, față de popor. Să împletim educarea generală cu spiritul patriotic, al dragostei față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru, care în cele mai grele timpuri a știut să înfrîngă orice greutăți, să-și asigure existența, dezvoltarea economică și socială, formarea statului național, trecerea la făurirea socialismului și să înainteze ferm spre comunism.

NICOLAE CEAUȘESCU

ISTORIA — ȘTIINȚĂ REVOLUȚIONARĂ

În conștiința poporului român s-a statornicit convingerea fermă că dacă astăzi el este stăpînul propriilor sale destine, că dacă în mai puțin de patru decenii a reușit să înainteze impetuos pe calea progresului economic, social și cultural, că dacă astăzi este cunoscut și prețuit pe toate meridianele lumii, așa cum n-a fost niciodată în trecut, acest lucru se datorește în primul rînd luptei și activității partidului clasei muncitoare, trup din trupul poporului nostru, devotamentului acestui partid, politicii sale înțelepte, capacității de a găsi soluții la toate marile probleme pe care istoria le-a pus în fața României în ultimul secol. Sub conducerea partidului, poporul a răsturnat de la putere clasele exploatatoare și, luîndu-și soarta în propriile mîini, a realizat mărețele planuri care au schimbat din temelii chipul țării. „*Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, întregul popor* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la procesul de făurire a noii vieți socialiste — *și-au format și au demonstrat înalte calități organizatorice, politice, tehnice și profesionale, științifice, dovedind prin fapte, în realitate, că poporul, stăpîn pe destinele sale, avînd drept conducător un partid revoluționar, poate să conducă mai bine și conduce mai bine decît fostele clase exploatatoare*".

În prezent, în fața națiunii noastre se află noi obiective deosebit de importante, un vast și istoric program de muncă pentru activitatea viitoare. În raport direct cu amploarea acestor obiective, cu creșterea rolului conducător și a răspunderii ce revin partidului în etapa actuală, se înscrie și preocuparea pentru continua perfecționare a activității organelor și organizațiilor de partid, deziderat căruia i-a răspuns și Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, care a avut loc la începutul lunii august a.c., la Mangalia. Adăugîndu-se evenimentelor politice ce au urmat istoricei plenare a C.C. al P.C.R. din 1-2 iunie 1982 și Conferinței Naționale a partidului, Consfătuirea s-a înscris ca un moment de largă semnificație în noua istorie a țării, în desfășurarea cu succes a construcției societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României. Ampla și strălucita cuvîntare rostită la Consfătuire de secretarul general al partidului, președintele țării, reprezintă un vast program, a cărui realizare este menită să ridice activitatea partidului la parametri tot mai înalți, astfel încît, cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, „*partidul nostru să rămînă permanent tînăr, să fie purtătorul celor mai înaintate năzuințe ale națiunii, să acționeze întotdeauna împotriva a tot ce este vechi și perimat, pentru promovarea noului, pentru asigurarea mersului ferm înainte spre comunism al națiunii noastre*".

Așa cum rezultă și din cuvîntarea rostită la Consfătuirea de la Mangalia, afirmarea tot mai puternică a rolului conducător al partidului este condiționată și de perfecționarea activității politico-educative, de desfășurarea într-un ritm mai intens și pe un plan calitativ superior a muncii pentru formarea conștiinței omului nou, constructor conștient al noii orînduiri sociale. Relieîînd pe larg această cerință, tovarășul Nicolae Ceaușescu a subliniat din nou că față de istoricele realizări obținute în dezvoltarea patriei noastre socialiste se observă o anumită rămînere în urmă a conștiinței revoluționare, secretarul general al partidului indicînd totodată, direcțiile de acțiune pentru intensificarea și creșterea calitativă a întregii activități politico-ideologice și cultural-educative. „*Trebuie să acționăm în așa fel* — a spus

tovarășul Nicolae Ceaușescu, referindu-se la mutațiile pe care munca politico-educativă poate să le provoace în conștiința oamenilor — *încît fiecare cetățean al patriei noastre să înțeleagă că numai și numai unindu-și forțele, indiferent de naționalitate — în uzină, în sat, în unitatea în care-și desfășoară activitatea — înfăptuim neabătut politica partidului, asigurăm dezvoltarea și ridicarea bunăstării generale a poporului*".

O componentă de primă însemnătate în acest amplu proces istoric, de formare a conștiințelor, este educația patriotică, dezvoltarea, îndeosebi în rîndul tinerei generații, a sentimentului de dragoste și respect față de trecutul de luptă al înaintașilor, al clasei muncitoare, al partidului. Cît de mobilizator sună îndemnul pe care conducătorul partidului și statului ni-l adresează din nou tuturor celor care activăm în acest domeniu, de a munci neîncetat pentru dezvoltarea puternică a spiritului de dragoste față de țară, față de partid, față de popor, de a împleti educarea generală cu spiritul patriotic, al dragostei față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru, care în cele mai grele timpuri a știut să învingă orice greutăți.

Proces deosebit de cuprinzător și complex, activitatea politico-ideologică și cultural-educativă este firesc să cuprindă o gamă cît mai largă de factori și în primul rînd — cu îndatoriri și responsabilități sporite — cultura, învățămîntul și arta. În cuvîntarea la Consfătuirea de lucru pe problemele muncii organizatorice și politico-educative, cerînd să se acționeze în așa fel încît să se întărească și mai puternic rolul conducător al partidului în toate domeniile de activitate, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „*aceasta nu privește numai economia sau construcțiile, industria sau agricultura, ci privește poate mai mult și în primul rînd arta, cultura, învățămîntul, sectoarele esențiale pentru formarea și educarea poporului nostru, ca un popor liber, constructor conștient al socialismului și comunismului*".

Se înțelege că în acest ansamblu, locul istoriei — ca știință menită să cultive în inimile tuturor cetățenilor țării și în primul rînd ale tineretului respectul față de faptele glorioase ale trecutului și mîndria față de realizările măreți ale prezentului — este de prim plan. Interpretarea fenomenului istoric în spirit revoluționar, de pe pozițiile înaintate ale partidului nostru, în lumina materialismului istoric și dialectic conferă științelor istorice valențe inepuizabile în activitatea politico-ideologică și cultural-educativă. Tocmai pe acest temei, partidul, secretarul său general au conferit istoriei un rol de bază în procesul educativ patriotic: „*Nu se poate vorbi de educație patriotică socialistă fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri*", arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1982.

Aplecîndu-se cu o statornică dragoste și profund respect asupra istoriei în ansamblu și a istoriei patriei în special, președintele țării noastre ne-a demonstrat nu o dată cît de încrezător este în forța educativă a istoriei și ce importanță acordă studiului acestei discipline pentru opera pe care o realizăm astăzi, ca și pentru marile împliniri de mîine. Cît de profundă și, în același timp, cît de generoasă este, de exemplu, viziunea secretarului general al partidului, în care istoria apare ca un tot ce leagă trecutul istoric de prezentul socialist și viitorul comunist. Privită astfel, istoria își demonstrează cu limpezime trăsăturile ei de știință revoluționară, cu un rol important în educația maselor, în formarea omului nou, cu o conștiință înaintată, constructor al societății socialiste și comuniste. Din această concepție unitară, ce unește trecutul de luptă cu vasta operă a prezentului și cu viitorul luminos, decurge îndemnul statornic ce se adresează istoricului de a face din istorie — ca știință ce are drept obiect trecutul — o știință a acțiunii, a activității omului ce construiește prezentul socialist de astăzi. Este modul în care istoria — punîndu-și în valoare virtuțile ei revoluționare — se afirmă ca știință a prezentului, modul prin care istoricii — răspunzînd îndemnului secretarului general al partidului — integrează tot mai pregnant știința pe care o slujesc în marile probleme ale prezentului.

Acest îndemn — formulat în spiritul unei înalte exigențe revoluționare — răzbate cu putere și în cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Consfătuirea de la Mangalia. Îndemn căruia întregul front al istoricilor îi răspunde amplificîndu-și eforturile de a cerceta, de a scrie și difuza cunoștințele de istorie unică și unitară a poporului nostru, astfel încît istoria să contribuie, așa cum ne cere partidul, secretarul său general, la formarea omului nou, înarmat cu o concepție clară, cu o perspectivă luminoasă, în care să găsească forța și puterea necesare învingerii oricăror greutăți și înfăptuiri neabătute a Programului partidului. Pentru această nobilă activitate găsim în opera secretarului general al partidului un tezaur inepuizabil de învățăminte, un tezaur de gîndire ce reflectă o inegalabilă cunoaștere a realităților țării, a sentimentelor și aspirațiilor profunde ale poporului, așa cum găsim în activitatea sa revoluționară de cinci decenii un strălucit model de slujire devotată a patriei și a poporului, a omenirii.

Toate aceste tezaure aşteaptă însă şi vor mai aştepta pe săpători, care, din aşezările viilor şi din morminte le adormiţilor din Cîmpia muntean ă, ca şi din platoul transilvan, să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN,
Getica

Mărturii ale culturii şi civilizaţiei româneşti

TEZAURUL DE LA PERETU

MIHAI GRAMATOPOL

În comparaţie cu alte descoperiri arheologice de acest gen, în care fie că descoperitorii au încercat să valorifice pe cont propriu piesele găsite, fie că cercetarea competentă la faţa locului a întîrziat sau pur şi simplu nu s-a făcut, tezaurul princiar de la Peretu reprezintă un caz fericit.

Mai întîi, obiectele găsite în toamna anului 1970, cu prilejul lucrărilor agricole, au putut fi recuperate în întregime şi — ceea ce e la fel de important — foarte puţin deteriorate. Apoi, pentru că săpăturile ştiinţifice efectuate de către arheologul Emil Moscalu, de la Muzeul de istorie al R.S. România, au îngăduit cercetarea amănunţită a tumulului princiar, ceea ce a adus precizări importante cu privire la ritualul funerar al strămoşilor noştri. Este un mormînt de înhumaţie — unul din destul de rarele lăcaşuri de acest fel; din reconstituirea lui, pe care o putem vedea la Muzeul de istorie al R.S. România, ne dăm seama cum arătau asemenea construcţii, precum şi ofrandele care-l însoţeau pe cel decedat: un car cu patru roţi şi obişnuitele victime rituale — un cal, un bovideu, cîţiva câini: deci, carul de transport şi animalele din gospodăria omului.

De o importanţă excepţională sînt piesele de armură, vasele şi podoabele vestimentare sau de harnaşament — făurite din argint parţial aurit, cu deosebită migală şi cu desăvîrşită măiestrie artistică: în primul rînd un coif getic, un vas-ryton în formă de cap feminin, purtînd la gît un colier de perle, sugerînd amfore[1]; un alt ryton asemănător unei căni înalte cu gît îngust şi gura lărgită; mai multe fiale (cupe) de tip greco-persan, una din ele cu o decoraţie radială în „limbi de pisică", sita unei strecurători de argint, diferite aplice de harnaşament etc.

Nu vom insista asupra coifului, asemănător în mare măsură celor de la Băiceni[2] şi Agighiol[3], şi reflectînd deci unitatea de cultură materială şi spirituală a geto-dacilor. Cele mai importante piese, sub raportul semnificaţiei lor artistice, sînt cele două rytonuri. Amîndouă vasele prezintă o particularitate specifică: umplute, ele nu pot fi aşezate în nici o poziţie, pen-

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 5/1982; 7/1983; 9/1983

tru că nu au o suprafață de sprijin! Îndeosebi rytonul în formă de cană, o cană curioasă cu fundul bombat, este imposibil de așezat în poziție verticală, fiind un exemplar singular în arta antichității. (Ușoare similitudini pot fi constatate doar cu un ryton în formă de con de pin, identificat în tezaurul de la Vrața, R.P. Bulgaria.)

Dar dincolo de remarcabila sa valoare artistică, tezaurul descoperit acum mai bine de un deceniu aduce informații importante despre societatea geto-dacă din Cîmpia Dunării în sec. IV î.e.n. Căci, așa cum o arată unele aplice de argint și mai ales rytonul în formă de cap feminin, el datează din prima jumătate a sec. IV î.e.n., ceva mai tîrziu decît cel de la Agighiol (care era din primul sfert al aceluiași secol), dar anterior tezaurului de la Vrața, de asemenea de factură getică, deoarece geții — cum se știe — se întindeau pe ambele maluri ale fluviului Dunărea. Pentru această datare pledează existența, în complexul funerar de la Vrața, a unui vas-ryton de lut, în formă de cap feminin, foarte asemănător cu piesa de la Peretu.

Așadar, tezaurul de la Peretu a aparținut unui principe care a trăit pînă către anul 350 î.e.n. Nu-i știm, din păcate, nici numele, nici faptele. Totuși despre existența ulterioară a poporului peste care stăpînea ne-au parvenit unele știri, prin intermediul unui istoric al antichității, Flavius Arrian[1] (sec. II e.n.). Povestind viața lui Alexandru cel Mare, Arrian arată că în anul 335 î.e.n. — deci la două-trei decenii de la moartea principelui îngropat la Peretu —, înainte de a porni în marea sa expediție asiatică, Alexandru a inițiat o campanie împotriva tribalilor (trib tracoilir de lîngă Dunăre) și a aliaților acestora, geții din Cîmpia Dunării. Ajuns la Dunăre, în urmărirea regelui tribalilor Syrmos, care se retrăsese pe o insulă a fluviului, „Alexandru — scrie Arrian — hotărî să treacă Istrul împotriva geților, care locuiau dincolo de Istru, deoarece îi vedea că sînt adunați

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1980.

acolo în număr mare... *(Erau acolo vreo patru mii de călăreți, iar pedestrași peste zece mii) [s.n.]*". În cursul nopții, armata lui Alexandru cel Mare a trecut fluviul, iar în zori ostașii săi au pornit prin lanuri înalte de grîu, pe care, pentru a putea înainta, trebuiau să le culce la pămînt cu sulițele, îndreptîndu-se spre un oraș (identificat de arheologi cu Zimnicea) ce se afla la o distanță de o „parasangă" (aproximativ 5 km) de fluviu. Văzîndu-i, locuitorii au părăsit în grabă orașul.

De fapt, cum se deduce tot din relatarea lui Arrian, lucrurile nu s-au petrecut chiar în felul esta. Geții au vrut întîi să opună rezistență armată. Dar după ce au văzut că „lăsînd în frunte pe călăreți, Alexandru duce în grabă falanga de-a lungul fluviului, *pentru ca nu cumva pedestrașii* [macedonenilor] *să fie încercuiți de geții care stăteau la p ndă* [*s.n.*], geții părăsiră și orașul".

Două informații ne reținem îndeosebi atenția. Mai întîi că

geții erau în număr mare: 14 000 luptători, apoi că dovedeau o bună cunoaștere a tacticii militare, încercînd să încercuiască și să surprindă pe inamic.

Fără îndoială că adunarea la un loc a unui număr de 14 000 luptători nu era la îndemîna unei singure așezări sau chiar a unui trib. Potrivit unui calcul făcut de Alexandru Vulpe, o comunitate tribală din acel timp putea furniza aproximativ 200 luptători. Pentru a se aduna laolaltă 14 000, trebuia ca șaptezeci asemenea comunități să-și unească forțele! Peretu se află în cîmpia teleormăneană, nu departe de Zimnicea — așezarea în care cercetătorii de azi presupun că a avut loc înfruntarea dintre geți și Alexandru cel Mare. Situate în același cadru geografic, cele două așezări făceau parte așadar din aceeași mare comunitate tribală, capabilă, cum am văzut, să adune împreună mai multe mii de luptători.

Corelate, cele două categorii de informații — tezaurul de la Peretu și relatarea lui Arrian — se dovedesc complementare. Numai un principe sau basileu bogat și puternic (așa cum ni-l arată fastuosul tumul funerar de la Peretu) putea aduna sub comanda sa atîția luptători, iar pe de altă parte doar o uniune tribală de agricultori (cu bogate holde de grîu), de pescari și negustori (cum ni-i arată alte informații ale lui Arrian) ar fi fost capabilă să-și cinstească comandanții potrivit rangului lor.

Tezaurul de la Peretu ne dezvăluie deci existența în sec. IV î.e.n. a unei puternice formațiuni sociale geto-dace în cîmpia teleormăneană. În a doua jumătate a veacului, această formațiune — poate o uniune tribală, poate un regat de tipul celui condus de Dromichete — a continuat să se dezvolte, ajungînd să se înfrunte, în timpul unui urmaș al celui înmormîntat la Peretu, cu puternicul rege Alexandru al Macedoniei, cel care, doar peste cîțiva ani, va încerca temerara acțiune de cucerire a lumii cunoscute atunci.

PREZENȚE DACICE ÎN SLOVACIA

EVA KOLNIKOVÁ,
R.S. Cehoslovacă

Geto-dacii au făurit o originală și avansată civilizație, care s-a aflat în strînse raporturi cu celelalte mari civilizații ale lumii antice: persană, greacă, romană, scită, celtă. Numeroase dovezi de ordin material, produse din ceramică, unelte din bronz și fier, monede și piese de podoabă geto-dacice descoperite de cercetările arheologice în diverse zone ale lumii de atunci (ca și produsele similare străine găsite pe pămîntul Daciei) sînt mărturii ale intenselor schimburi dintre civilizația geto-dacilor și celelalte civilizații din acele vremuri. Aceste dovezi constituie — pentru cercetătorul de azi — alături de mărturiile scrise, o prețioasă sursă de informații privind reconstituirea istoriei epocii antice.

În nr. 13/1983 al revistei cehoslovace Pas (Příroda a společnost—**Natura și societatea) a apărut un articol consacrat descoperirii de tezaure monetare geto-dacice pe pămîntul Slovaciei. Autoarea articolului este Eva Kolniková, doctor în științe istorice, cercetătoare la Institutul de arheologie din Nitra, reputată cunoscătoare a istoriei vechi a popoarelor din centrul și sud-estul Europei și, totodată, o mai veche colaboratoare a publicațiilor de specialitate românești.**

Reproducem, la rubrica noastră „Punți trainice în istorie", articolul apărut în revista cehoslovacă. Titlul aparține redacției Magazin istoric.

În timpurile în care pe o mare parte a Europei apusene și centrale înflorea civilizația celtă[1] (secolele IV-I î.e.n.) și în care, mai ales regiunile din centrul Europei, inclusiv teritoriul de astăzi al Slovaciei, găzduiau numeroase triburi aparținînd acestui neam antic, România era locuită de geto-daci. Renumitul istoric antic Herodot îi numea în opera sa „cei mai drepți și mai viteji dintre traci", menționînd că făceau parte din ramura de nord a marelui neam tracic. Mai tîrziu, geograful Strabon arăta că dacii vorbeau aceeași limbă cu geții.

Cercetările arheologice efectuate au confirmat existența culturii materiale unitare geto-dacice pe teritoriul României, au delimitat spațiul geografic pe care a fost răspîndită și au dezvăluit multe laturi ale vieții dacilor. Arheologia din România a demonstrat autohtonismul populației dacice pe teritoriul românesc, cel puțin din epoca fierului. Există însă și opinii care consideră ca strămoși direcți ai geto-dacilor o populație care s-a așezat aici în epoca bronzului, ba chiar mai înainte, în epoca de piatră. Cercetările arheologice efectuate în Slovacia au dezvăluit prezența dacilor și pe teritoriul slovac. De aceea, investigația arheologică a urmărit cunoașterea cauzelor și lămurirea acestui fapt istoric.

Cu secole înainte ca Slovacia să devină patria vechilor slavi, teritoriului a oferit găzduire temporară sau mai durabilă unor triburi și popoare diferite. După primii oameni paleolitici, aici s-au perindat, în epoca neolitică, în aceea a bronzului și a fierului, numeroase comunități nedefinite. Urmele așezărilor, necropolelor, atelierelor meșteșugărești, locurilor de cult dovedesc nivelul atins de cultura materială și spirituală a acestor comunități. Ele nu cunoșteau scrierea, de aceea nu s-a păstrat nici un document scris despre existența lor. Arheologia le recunoaște, le deosebește și le analizează însă, după cultura pe care au creat-o și au lăsat-o sub forma mărturiilor materiale. Abia în epoca fierului, mai ales în perioada ei timpurie, comunitățile umane străvechi au ieșit din anonimatul lor de veacuri. Sciții, tracii, numeroasele triburi ale celților, dacilor, marcomanilor germani s-au implicat în așa fel în evoluția istorică a Europei de atunci, încît își au locul lor și în informațiile scrise lăsate de autorii antici. Astfel, din însemnările geografului Strabon aflăm că în jurul anului 60 î.e.n., cete de războinici daci, în frunte cu marele lor rege Burebista, au înaintat în regiunile aflate pe cursul mijlociu al Dunării, unde trăiau triburi de celți, și le-au ocupat pînă la rîul Morava. Autorii antici sînt unanimi în părerea că acestea nu au fost primele incursiuni ale dacilor pe acest teritoriu. Pe dacii lui Burebista i-a adus aici încercarea de a recuceri pozițiile deținute în trecut.

Dintre izvoarele însemnate de cunoaștere a istoriei acestor locuri fac parte și monedele rămase din perioadele în care celții le-au introdus și folosit pentru prima dată în condițiile Europei Centrale de atunci.

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1972.

Însă pe lîngă monedele celtice, în Slovacia s-au găsit şi numeroase monede dacice şi celto-dacice. Dar în timp ce majoritatea monedelor celtice descoperite în Slovacia au fost făurite în atelierele celtice aflate pe acest teritoriu, cele dacice au fost importate pe meleagurile locuite de celţi.

Cum s-a ajuns la acest import? Datorită multiplelor legături cu lumea antică avansată, aflîndu-se în strînse relaţii cu societăţile greacă, celtică şi mai tîrziu romană, societatea dacă şi economia ei s-au dezvoltat într-un ritm rapid. Una din manifestările prosperităţii economico-sociale ale acestei societăţi o constituie şi baterea monedelor. Diferitele grupe monetare de argint, cu numeroasele lor reprezentări, deosebite între ele, dovedesc că triburile dacice erau într-o măsură considerabilă divizate din punct de vedere politic. Această divizare a durat pînă în timpul lui Burebista, care a unit triburile dacice şi a creat un stat dacic puternic şi unitar. În acele vremuri pline de evenimente neprevăzute, unii şi-au ascuns averile în pămînt. În acest fel s-au păstrat pînă în zilele noastre mari tezaure de monede dacice, descoperite pe teritoriul întregii Românii. Pentru a-şi întări şi mai mult puterea suverană şi pentru a spori unitatea economică a întregului regat, Burebista a desfiinţat diferitele monede existente şi a introdus o monedă unică reprezentînd denarii romani din timpul Republicii romane.

În studierea vieţii economice şi sociale a societăţii dacice, numismatica românească porneşte de la bogatele descoperiri de monede dacice[1]. Se ocupă de problematica temelor reprezentate pe monede, în care se reflectă influenţe antice, mai ales greco-macedonene; explică însemnătatea reprezentărilor, le pune în legătură cu concepţia de viaţă a dacilor, cu credinţa lor, cu simţul lor artistic; delimitează spaţiul geografic de circulaţie a diferitelor tipuri de monede, apartenenţa lor la diferitele triburi, studiază modul de producţie. Numismatica românească a stabilit că monedele de tip dacic au fost emise şi folosite începînd de la mijlocul secolului III pînă la începutul secolului I î.e.n. Ele sînt din argint, numai în mod excepţional din aur, acestea din urmă purtînd inscripţia KOSON. În legătură cu monedele din aur mai există multe neclarităţi şi păreri contradictorii. Se consideră că ele ar fi aparţinut urmaşului lui Burebista, regele Cotis (în greacă Koson), fiind emise pentru el de romanul Brutus, începînd din anul 43 î.e.n.

În studierea monedelor ce datează din perioada civilizaţiei celtice în Slovacia s-a constatat, deci, că cele dacice constituie o categorie aparte. Apariţia lor pe teritoriul Slovaciei nu este însă egală, concentrîndu-se fie în sud-vestul, fie în estul Slovaciei. Interesant este că în estul Slovaciei au fost descoperite monede provenite dintr-o fază mai veche a monetăriei dacice (de la jumătatea secolului III pînă la mijlocul secolului II î.e.n.), iar în sud-vestul Slovaciei, monede dacice emise într-o perioadă mai tîrzie (în a doua jumătate a secolului II pînă la începutul secolului I î.e.n.). Din analiza lor mai rezultă un lucru interesant: în est apar numai monede dacice emise în nordul şi estul Daciei, iar în sud-vestul Slovaciei monede din sudul şi sud-estul Daciei.

Aceste constatări, bazate pe o analiză sistematică a monedelor descoperite, nu pot fi întîmplătoare, ci reflectă anumite conexiuni istorice. Aşa cum am arătat, extinderea stăpînirii dacilor şi presiunea lor spre vest şi nord-vest, pînă spre regiunile de pe cursul mijlociu al Dunării, este confirmată de informaţii scrise, dar şi de descoperiri arheologice. Fragmente de vase de ceramică de proveniență dacică găsite în aşezările celtice din sud-vestul Slovaciei confirmă că primele valuri de daci au sosit aici încă de la începutul secolului I î.e.n., anterior deci momentului Burebista. Faptul acesta este confirmat şi de descoperirea unor monede dacice emise în a doua jumătate a secolului II pînă la începutul secolului I î.e.n., descoperire care arată că primul contact al dacilor cu sud-vestul Slovaciei poate fi de dată mai veche, eventual chiar de la sfîrşitul secolului II î.e.n. Potrivit mărturiilor arheologice, inclusiv monede, se pare că a fost vorba de incursiuni de tatonare ale dacilor, care au lăsat urme însemnate în cultura materială a populaţiei celtice locale, ca, de exemplu, vase de ceramică cu forme dacice, dar şi impulsul dat de răspîndirea monetăriei celtice.

În perioada în care dominaţia celtă asupra sud-vestului Slovaciei, cu centrul pe teritoriul de astăzi al Bratislavei, a ajuns în stadiul ei cel mai înfloritor (confirmat mai ales de interesantele monede celtice de argint, cu diferite reprezentări şi numeroase inscripţii), regele dac Burebista s-a hotărît să stăvilească acest fenomen nedorit din punctul de vedere al dacilor. În jurul anului 60 î.e.n., el i-a atacat pe celţii din regiunea cursului mijlociu al Dunării[2]. Cronicarii antici descriu măreţia armatei lui Burebista, estimînd efectivul ei de luptători la 200 000. Pentru a sublinia gravitatea situaţiei şi complexitatea luptelor, ei afirmă că intervenţia dacilor a transformat Panonia superioară în pustiu.

Dar cercetările arheologice au arătat că aceste informaţii erau exagerate. Lucrările de teren ale arheologilor efectuate în sud-vestul Slovaciei au confirmat prezenţa dacilor lui Burebista în mediul celtic de atunci, dar, în acelaşi timp, au exclus posibilitatea ca ei să fi lichidat total aşezările celtice. Chiar dacă o parte

(Continuare în p. 11)

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1968, 10/1974, 5/1976.

[2] Din singurul izvor antic care relatează această înfruntare, *Geografia* lui Strabon, rezultă că lupta dintre Burebista şi căpetenia boiilor şi tauriscilor, Critasiros, ar fi avut drept obiect redobîndirea ţinutului dintre Dunăre şi Tisa, despre care „dacii pretind că acest ţinut ar fi fost al lor". Cercetarea arheologică confirmă o prezenţă a geto-dacilor în această zonă încă din perioada finală a Hallstattului (vezi în acest sens *Magazin istoric*, nr. 2/1976). Războiul s-a încheiat cu totala înfrîngere a celţilor boii şi tauriscii şi, se pare, cu moartea în luptă a regelui Critasiros — *n.r.*

În secolul XVII, trei tendințe sînt definitorii în relațiile intereuropene: încercarea unor puteri de a dobîndi preponderența pe continent sau cel puțin într-o zonă mai largă a sa; păstrarea unui echilibru de forțe între diferitele state intrate în competiție; străduința țărilor mici și mijlocii de a-și menține și — pe cît posibil — de a-și consolida poziția. Tendințele nu sînt noi, putînd fi urmărite și în sec. XVI; ele devin însă acum, după 1600, mai explicite și cunosc și unele formulări teoretice.

MATEI BASARAB — DIPLOMAT

DINU C. GIURESCU

Cum acționau statele mici în fața unor astfel de tendințe, urmate periodic de noi regrupări de forțe? Urmărind harta Europei în prima jumătate a sec. XVII, avem trei mari zone în care domină statele și formațiunile politice de relativ mică întindere teritorială: Germania propriu-zisă, Peninsula italică și aria carpato-dunăreană.

Fragmentarea politică a Imperiului german și transformarea *de facto* a multor principate și regate germane în state deplin suverane a constituit rezultatul principal al Războiului de 30 ani și al tratatelor din Westfalia semnate la 1648. Această fărîmițare politică a Germaniei — una din constantele istoriei europene — va dăinui pînă în a doua jumătate a sec. XIX.

Italia sec. XVII rămîne o zonă mai mult marginală pentru desfășurările intereuropene. Așa încît și configurația ei teritorială — cu o accentuată fărîmițare politică — nu cunoaște decît schimbări minore.

În sud-estul continentului, cele trei principate — Țara Românească, Moldova și Transilvania — sînt în continuare state autonome sub suzeranitatea Imperiului otoman; alte cîteva teritorii sînt stăpînite direct de Poartă — Cetatea Albă, Chilia, Dobrogea, Brăila, Giurgiu, Turnu, Banatul de Vest și de Centru, ulterior și Oradea.

Imperiul otoman se află în sec. XVII (pînă la 1683) într-un relativ echilibru cu vecinii săi direcți — Austria, Polonia și Veneția. Situația se materializează sub două forme: pe de o parte, Poarta continuă periodic operațiile militare — conflictele cu Polonia (1620-1621 și 1672-1676), cu Veneția (1645-1669), cu Austria (1663-1664), răscoala principatelor române (1657-1661), cu Rusia (1676-1681); pe de altă parte, atari operații duc la anexiuni teritoriale care — pînă în 1683 — nu modifică decît pentru scurte intervale de timp harta politică a sud-estului european. Să reamintim că Poarta mai avea și un al doilea front în

În imagine: domnul Țării Românești, Matei Basarab. Detaliu din marea frescă a Ateneului român, pictată de Costin Petrescu.

Orientul Mijlociu — în Irak —, unde se afla în confruntare periodică cu Imperiul persan. Faptul se repercutează pozitiv, în deceniile trei și patru ale sec. XVII, asupra situației țărilor române, pentru care factorul determinant al relațiilor externe rămîne, în primul rînd, Imperiul otoman. În aceste împrejurări se accentuează colaborarea dintre cele trei principate. Mihai Viteazul înțelesese că modalitatea cea mai eficace pentru a restaura deplina independență față de Imperiul otoman era unirea celor trei state românești. Ceea ce provocase reacția promptă și vehementă, în primul rînd, a puterilor „creștine" care, prin acțiuni armate și asasinarea voievodului, au desfăcut unirea realizată de el în 1599-1600.

Frați — unul altuia

Cu toate aceste intervenții directe, primele două decenii după 1601 înregistrează o accentuare a legăturilor politice ale principatelor nord-dunărene. Astfel, între 1605-1608, tratate și legăminte de credință între cîrmuitorii munteni și transilvăneni; în 1608, înțelegeri bilaterale transilvano-muntene și moldovene sau, după formulările timpului, „confederația perpetuă și inviolabilă", „frumoasa confederație". Situație repede compromisă de ambiția lui Gabriel Báthory care atacă pe aliatul său Radu Șerban și se intitulează — pentru scurt timp — „principe din mila lui Dumnezeu al Transilvaniei și al Valahiei Transalpine". În schimb, Gabriel Béthlen — urmașul lui Báthory — „a dat mîna cu cei doi voievozi și s-au jurat că-și vor fi frați unul altuia și pînă la moarte nu se vor lăsa unul pe altul" (însemnare contemporană). Opțiune întărită și de înțelegeri scrise munteano-transilvane în 1612 și 1619.

Luînd domnia în toamna anului 1632, Matei Basarab (1632-1654)[1], cu un deosebit simț al realităților, a înțeles să împlinească cu regularitate obligațiile țării față de puterea suzerană; a folosit cu îndemînare și de repetate ori negocierea și diplomația pentru a îndepărta primejdiile și uneltirile. Dar a păstrat față de Poartă o atitudine demnă; era hotărît, la nevoie, să reziste și cu armele și ținea permanent oștirea gata.

Cum gîndea Matei vodă, ne apare din cîteva mărturii ale timpului: „Și a luat măsuri ca turcii să nu se mai poarte în țara sa, cu atîta îndrăzneală; cum făceau mai înainte — constată, la 1640 în urma vizitei în Țara Românească, episcopul catolic de Sofia, Petru Bogdan Bakšič [Pietro Deodato Bakšič], pentru că, mai înainte, un turc putea să-și îngăduie orice îndrăzneală în Țara Românească [întocmai] ca și cînd ar fi fost în mijlocul Turciei, dar acum nu se mai încumetă să facă așa ceva, ci se poartă cuviincios...". „În același timp — citim în jurnalul soliei polone conduse de Jerzy Krasinski în 1636, relatînd întîlnirea cu Matei Basarab, la 2 aprilie — am aflat și marea sa ură [a lui Matei Basarab] față de turci, precum și puternica sa dorință de dezrobire a creștinilor de sub jugul păgîn. Întrucît nu ar putea-o realiza prin propriile sale puteri, ar dori foarte mult să contribuie la aceasta cel puțin cu averile sale..." Stare de spirit confirmată, în 1640, și de relatarea prelatului catolic Angelo Petrica din Sonnino.

N-a căutat războiul, ci pacea.

Pentru a avea liniște a folosit, de repetate ori, darurile și banii. A trimis la Poartă 35 pungi (17 500 lei)[2] și a obținut, în 1637, îndepărtarea fostului voievod Leon Tomșa, care uneltea pentru redobîndirea puterii. Într-o scrisoare cu data de 26 ianuarie 1643, se relata că voievodul trimisese la Istanbul, tot pentru rezolvarea unor pricine, peste 60 000 reali[3]. Cu alți 40 000 reali, a realizat cam în aceeași vreme înlăturarea unui alt pretendent — Bogdan. La 19 ianuarie 1645, trimisese la Poartă încă 70 000, spre a obține confirmarea domniei pe viață; cinci ani mai tîrziu, a dat alți 50 000, pentru a nu mai fi chemat în vizită la Istanbul, vizită totdeauna primejdioasă.

A folosit atari mijloace de cîte ori a fost posibil, tocmai pentru a asigura țării liniștea. De asemenea, a înțeles că pregătirea oștilor era absolut necesară pentru păstrarea păcii: „Cu toate că a sosit și vremea pentru lucrul cîmpului — scria voievodul muntean lui Ioan Kemény, la 27 iulie 1652 — dar oștile noastre sînt toate ridicate și în tabără, căci auzind această veste, răuvoitorii și vrăjmașii mai vîrtos stau liniștiți; dar de îndată ce aud de lăsarea la vatră a oastei, atunci ne vor pune la încercare".

Cu ajutorul oștirii gata de acțiune Matei Basarab a înlăturat două încercări otomane, în 1636 și 1637, de a-l scoate din domnie. Cronicarul Radu Popescu exprimă foarte sugestiv — și exact — situația domnului muntean: „Deci văzînd turcii că s-au împuternicit Matei vodă cu bani și cu oști și avînd pe unguri prieteni, avea pohtă și ei să-l mazilească, dar nu-i cuteza, ci muncea cu vreun meșteșug să-l prindă: ci, norocul slujindu-l, nu putea; că afla meșteșugurile turcilor și să păziea". Cronicarul arată explicit în ce consta „norocul" lui Matei vodă: diplomația, oștile, darurile, buna prevedere pentru a contracara planurile adversarilor.

Pentru personalitatea lui Matei vodă definitoriu rămîne

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1969, 8/1977, 9/1982.

[2] 500 lei alcătuiau o pungă de bani, punga fiind unitatea de măsură în care se socotea tributul țării către Poartă sau sume mai mari de bani încasate din vămi și impozite.

Leul, monedă de argint, a fost în sec. XVI și XVII egal cu talerul care avea pe revers uneori și pe avers reprezentat un leu, de unde și numele dat monedei. Leul valora 133 aspri sau 2/3 dintr-un galben. Valoarea leului a variat însă în timp, de unde și mențiunile din documente și anume „lei vechi", „lei noi" și chiar „lei proști", adică devalorizați.

[3] Real — mică monedă spaniolă de argint, în valoare de 25 centime.

și felul cum a folosit „arta tratativelor", cum a evaluat și intuit — de cele mai multe ori exact — interesele și reacțiile partenerilor și adversarilor săi.

Pe fundalul constant al dominației Porții și dată fiind atitudinea lui Vasile Lupu, o consolidare a poziției politice a Țării Românești putea fi obținută accentuînd, în primul rînd, legăturile cu Transilvania. Este și opțiunea statornic urmată de Matei Basarab. Chiar din 1635 domnul muntean propunea lui Gheorghe Rákóczy I un tratat bilateral defensiv operînd „erga omnes", inclusiv în cazul unor intervenții otomane împotriva celor două țări. La care principele Transilvaniei încuviința prudent și cu precizarea că-l va ajuta pe voievodul muntean „după putința noastră", „cît ne va sta în putere".

Ținerea bunei vecinătăți

La rîndu-i, Matei Basarab se obliga să vină în ajutorul lui Gheorghe Rákóczy I. Și comandanții militari munteni au întărit prin jurămînt să dea ajutorul hotărît: „Ș-ă noi toți cu oastea țerăi noastre și cu feațele noastre gata vom fi, fără de zmenteală, a ajuta ș-ă lîngă ei a fi, după pohta vremilor, lîngă Măria-Sa..." Dar tot ei precizau: „Ș-ă pănă-și va ținea Măria-Sa toată făgăduința cea bună, ș-ă tocmeala ce au făcut cu Dom nostru Io Mateiu Voevodu, pentru să fie toate acestea stătătoare ș-ă așădzate ș-ă deplin[e]".

Înțelegere bilaterală între cei doi voievozi confirmată în toamna lui 1636, în 1638, apoi în 1640, după atacurile lui Vasile Lupu. Matei Basarab propunea, din nou, principelui Transilvaniei o alianță militară defensivă care să opereze și în cazul unui atac al Porții. La rîndul său, partea transilvană reînnoia și întărea „legătura de mai înainte... și scrisoarea domnească dată despre aceasta...", sub condiția reciprocității. Făgăduiala de ajutor, cu 2 000 ostași (și chiar mai mult), precum și sprijin politic au fost din nou întărite în chip solemn de voievodul muntean și la 17 iulie 1643. La 12 aprilie 1647, Matei Basarab confirmă din nou „hotărîrea și legămîntul nostru pentru ținerea bunei vecinătăți", cu plata anuală — ca mai înainte — a unei sume simbolice de 5 000 florini[1], însoțită de „un cal bun turcesc ca pentru un principe, cu îmbrăcăminte princiară, cu scări de argint..."

Aceeași politică a dus și față de Gheorghe Rákóczy II [1648-1660], cu care Matei Basarab dorea să fie — de la început — „în bună vecinătate și dragoste, la fel și cu nobila țară [Transilvania]", relații întărite printr-un tratat semnat la Brașov, la 8 februarie 1650. La care s-a adăugat și convenția din 15 aprilie 1651, unde se prevedea, semnificativ, cooperarea militară a celor două țări și împotriva otomanilor și a oricăror altor inamici. Gheorghe Rákóczy II se angaja să dea acest ajutor armat dacă otomani ar încerca vreodată „să calce în picioare și să rupă tratatele pe care principele însuși [Matei Basarab] și țara sa le are cu Poarta Otomană și [ar încerca] să-i ocupe domnia..." Evident, cu condiția reciprocității din partea voievodului muntean.

Convenția amintită este importantă și fiindcă arată din nou *caracterul contractual al raporturilor dintre Țara Românească și Imperiul otoman.* Altfel spus, factorii de răspundere din cele două principate confirmau, la 1651, ceea ce Mihai Viteazul considerase un element esențial cu cel puțin cinci decenii înainte; anume că numai o alianță completă, un front comun al celor două țări poate întări poziția lor în relațiile sud-est europene.

Desigur, restaurarea deplină a independenței și suveranității devenea posibilă numai dacă o coaliție de puteri europene ar fi întreprins — cu succes — o ofensivă de proporții, care în final să înlăture dominația Porții Otomane din Balcani. Ceea ce gîndiseră și înaintași ai săi.

Pentru acțiunea politică a lui Matei Basarab, definitorii au fost și repetatele sale inițiative în această direcție. Nu așteaptă să fie solicitat, ci sugerează el cel dintîi, interlocutorilor săi, ceea ce s-ar putea făptui pentru a îndepărta pe otomani din Balcani.

Din toamna anului 1635 și pînă în mai 1637, patru solii muntene ajung la împărații Ferdinand II și Ferdinand III (sau la reprezentanții guvernului habsburgic). Toate primesc răspunsuri politicoase, dar nici un angajament precis din partea imperialilor. În toamna lui 1638 și pînă în primele luni ale anului 1639, Matei Basarab stabilește contacte și cu Veneția. Poziția diplomației venețiene față de voievodul român era sugestiv formulată în raportul din Istanbul (la 11 mai 1639) al ambasadorului Alvisio Contarin către doge: „Cu principele Valahiei... voi reînnoi cu abilitate acele forme de răsplată pe care Excelențele Voastre mi le prescrie pentru a menține bunăvoința — deși foarte interesată — a acelui principe [Matei-vodă], pentru orice împrejurare".

Către Matei Basarab privesc și unele comunități sud-dunărene — așa cum cu decenii în urmă se îndreptaseră spre Mihai Viteazul. Fruntași bulgari vin la voievod, în 1647, solicitîndu-l să-i elibereze de sub dominația Porții. Matei vodă privește favorabil planul unei răscoale a bulgarilor cu sprijinul său, dar arată

[1] Florini, fiorinti, fiorini — monedă de aur, emisă inițial în Italia, apoi în sec. XVII și XVIII și în Austria și care circula obișnuit și în țările române.

motivele pentru care socotește să ceară și ajutorul regelui Poloniei Wladislaw IV. Moartea suveranului Poloniei face însă ca și acest proiect să nu aibă vreo urmare. Demersurile sînt continuate ulterior, în 1650, dar noile convorbiri cu suveranul polon, cu împăratul Germaniei și cu Signoria Veneției rămîn fără rezultat. Semnificativ este răspunsul suveranului habsburgic către Petru Parčevič — solul lui Matei Basarab și al comunităților bulgare: „Împăratul îi spune [lui Petru Parčevič], că nu se cade să înceapă el războiul, fiind în pace cu turcii, și așteaptă să vadă ce fac ceilalți principi și mai ales republica Veneția, ca mai puternică în această «acțiune» și în cele din urmă va adera și el la ace stă acțiune".

De fapt, se repetă situația cunoscută și anterior. Pentru a respinge pe otomani de la linia Dunării era nevoie de un front comun al tuturor marilor puteri din sud-estul continentului și din zona mediteraneană, front comun care nu putea fi realizat, date fiind divergențele politice din prima jumătate a sec. XVII (așa cum nu fusese făptuit nici în alte secole).

Ceea ce nu înseamnă că Matei Basarab nu trebuia să încerce și într-o atare direcție. Pentru apărarea statului, toate căile se cuveneau explorate. Acesta este și înțelesul întregii politici externe practicate de Matei Basarab printr-o veghe de zi cu zi, printr-o cunoaștere adecvată a oamenilor și împrejurărilor, printr-o realistă cîntărire a posibilităților și prin reacția promptă în caz de necesitate. Iar rezultatele au fost pe măsura acestor strădanii: Matei Basarab a asigurat, timp de peste două decenii, pacea pentru statul românesc de la sud de Carpați, premisă indispensabilă creației și aportului românesc la istoria sud-estului european și — pe un plan mai larg — la cea a continentului nostru.

PREZENȚE DACICE ÎN SLOVACIA

(Urmare din p. 7)

însemnată a celților s-a hotărît, sub presiunea dacilor, să părăsească sud-vestul Slovaciei, o altă parte a rămas și, împreună cu dacii, a supraviețuit noilor cuceritori de neam germanic care au fost marcomanii.

Descoperirile de monede din această perioadă confirmă că au fost într-adevăr vremuri furtunoase. Bogățiile celților, în primul rînd monedele de argint emise pe teritoriul de astăzi al Bratislavei, au fost rapid ascunse în pămînt. În momente de cel mai mare pericol, acesta oferea o ascunzătoare sigură, dar temporară. Șase mari tezaure de monede de argint celtice găsite pe teritoriul de astăzi al Bratislavei și alte opt tezaure în împrejurimi atestă că teama pentru avere era justificată. Aceasta se vede și din faptul că proprietarii tezaurelor nu s-au mai întors după averile lor. Dar aceste bogății n-au fost jefuite de oștenii lui Burebista, chiar dacă monede celtice de tip Bratislava, descoperite pe teritoriul de astăzi al României, nu lasă nici o îndoială că ele făceau parte dintr-o pradă de război a dacilor.

Dacii lui Burebista n-au lăsat monede proprii în Slovacia. Așa cum am arătat anterior, Burebista a desființat monedele conducătorilor daci și a introdus o monedă unică ce reprezenta denarul republican roman. Nu este exclus, așadar, ca monedele romane descoperite în Slovacia să nu fi ajuns la noi direct, ci prin intermediul dacilor.

În timp ce în ultimele secole î.e.n., sud-vestul Slovaciei a fost de două ori loc de desfășurare a expansiunii dacilor, care a avut ca efect final lichidarea puterii celților, în estul Slovaciei situația a fost alta. Potrivit mărturiilor oferite de monede, aici, în mediul celtic, prezența elementului dacic se constată încă de la jumătatea secolului III î.e.n. Iar descoperirile arheologice arată convingător poziția însemnată pe care o deținea estul Slovaciei în perioada civilizației celtice. Ele denotă o similitudine între evoluția ei economico-socială și a așezărilor celto-dacice din nordul, nord-vestul și estul României de astăzi, dar și cu cea din nord-estul Ungariei și cu o mare parte din Ucraina subcarpatică. Una din mărturiile interesante ale acestei situații istorice o constituie tezaurul format din 237 monede de argint celto-dacice (datînd de la mijlocul sec. II î.e.n.) descoperit în comuna Ptičia — raionul Humenć, din Slovacia.

Slovacia răsăriteană nu și-a pierdut însemnătatea politică nici în perioada regatului lui Burebista. În comuna Zemplin a fost cercetată o importantă cetate celto-dacică fortificată, care a cunoscut înflorirea mai ales în a doua jumătate a secolului I î.e.n. și în a cărei incintă s-au găsit și monede celtice, celto-dacice și romane. Dominația asupra Slovaciei răsăritene a avut o importanță strategică și în vremea în care Dacia a intrat ca provincie în subordinea Imperiului roman. Trecerea spre piața baltică în nord, înlesnită de căile comerciale pe apele din estul Slovaciei, a fost folosită și după începutul erei noastre, nu numai de comercianții daci, ci și de cei romani. Ei au lăsat mărturii ale acestui interes sub forma tezaurelor de monede romane sau a unor exemplare singulare. Din acest complex de descoperiri, una din cele mai interesante este tezaurul format din 170 denari de argint descoperit în anul 1966 în localitatea slovacă Presov, pe strada Miciurin. Ei au ajuns acolo probabil în a doua jumătate a secolului II e.n.

Descoperirile de monede contribuie într-o măsură însemnată la clarificarea amploarei și intensității contactelor dintre daci și populația celtică din Slovacia. Viitoarele cercetări, susținute de noi descoperiri, necesită o analiză și o interpretare mai amănunțită a acestei interesante etape din istoria Slovaciei.

În românește de Stela STAN, Vera Maria TOTH

1921-1922. România, gazda ospitalieră a mii de copii vienezi

În primii ani de existență, republica Austria, întemeiată la 12 noiembrie 1918, a fost confruntată cu mari greutăți economice. La Viena, capitala țării, șomajul și foametea deveniseră în anul 1919 adevărate flageluri. După cum arată autorul austriac Antan Tesarek, în cartea sa Die österreichischen Kinderfreunde. 1908-1958, spre mijlocul anului 1919 existau în Viena 180 000 copii subnutriți, care aveau nevoie urgentă de ajutor. Fruntașul sindical olandez Edo Fimmen, convingîndu-se la fața locului de dramo copiilor vienezi, a lansat un apel către mișcarea muncitorească internațională spre a interveni în ajutorul acestora. Apelul a avut un larg ecou în numeroase țări, printre care și în România.

Între mișcarea muncitorească din România și cea din Austria se stabiliseră legături strînse încă în secolul XIX. Despre aceste relații a vorbit cu respect, în iunie 1920, într-un interviu acordat corespondentului gazetei bucureștene Dimineața, cancelarul Austriei, dr. Karl Renner, cunoscut lider al social-democrației din această țară.

Două luni mai tîrziu, la 27 august 1920, România și Austria stabileau relații diplomatice la nivel de legații.

În cadrul legăturilor de solidaritate și întrajutorare dintre muncitorimea din România și cea din Austria, se înscrie și sprijinul pe care l-au dat cetățenii români unor numeroase familii de vienezi, ai căror copii au fost primiți în România în anii 1921-1922.

Răsfoind colecția din acei ani a gazetei Arbeiter Zeitung, organul central al Partidului Social-Democrat din Austria, care apărea la Viena, am găsit mai multe știri și informații referitoare la copiii vienezi care au beneficiat de ospitalitatea României. Astfel, la 5 august 1921, gazeta informa că în cursul lunii iulie 1921 au plecat în România 800 copii austriaci spre a-și petrece aici vacanța. La 11 august, Arbeiter Zeitung, în articolul Copiii feroviarilor vienezi spre România consemna faptul că la 18 august un nou tren cu oproximativ 800 copii urma să plece spre Timișoara. Copiii vienezi aveau să fie cazați în Banat. În continuare, articolul preciza că în cursul anului 1921 România acceptase să găzduiască în total 2 400 copii ai feroviorilor austriaci. La 25 septembrie 1921, aceeași publicație își anunța cititorii că între 27 și 30 septembrie 1921 urma să se întoarcă un alt tren cu copii, care plecaseră spre România în ziua de 30 iunie 1921. Acest tren a sosit la Viena în seara zilei de 29 septembrie.

Informații privind acțiunea de sprijinire a copiilor austriaci de către mișcarea muncitorească din țara noastră găsim și în periodicul timișorean Arbeiter-Kalender (Calendarul muncitoresc) editat de Federația partidelor socialiste din România. În volumul pe 1922 al publicației se consemnează faptul că în cursul anului 1921 au fost găzduiți în Banat peste 2 000 copii austriaci, mai ales ai feroviorilor vienezi, iar alți 600 au fost primiți în Transilvania, în lunile iunie-octombrie ale acelui an. Coroborînd aceste date cu informațiile furnizate de presa vieneză, rezultă că fiecare grup de oproximotiv 800 copii a petrecut în Banat timp de trei luni.

Calendarul muncitoresc de la Timișoara menționează 52 localități bănățene în care acești copii au fost găzduiți. Printre acestea: Timișoara, Arad, Lugoj, Reșița, Aradul Nou, Anina, Caransebeș, Oravița, Bocșa, Măureni, Birda, Deta, Denta, Săcăloz, Cărpiniș, Fîntînele, Sotchinez, Tudor Vladimirescu (fost Glogovăț), Lipova, Biled, Tomnatic, Lovrin, Comlușul Mare etc. Multe din aceste localități erau centre industriale și copiii vienezi au găsit adăpost și îngrijire la familii de proletari care, așa cum menționează și calendarul amintit, „duceau ei înșiși o luptă grea pentru a-și asigura existența".

În cursul anului 1922 a continuat acțiunea de sprijinire umanitară a copiilor austriaci. La 1 iulie 1922, gazeta socialistă timișoreană Arbeiter Zeitung anunța sosirea unui tren cu copii din Austria. De repartizarea acestora la diferite familii bănățene s-au ocupat cei din redacția gazetei și reprezentanți ai Comunității poporale șvăbești. Și acești copii au stat în România pînă în octombrie 1922, bucurîndu-se de grijă și atenție.

Comportarea generoasă a statului român și a cetățenilor țării noastre față de poporul austriac în anii 1921-1922 a rămas viu întipărită în memoria celor care au beneficiat de acest ajutor. Fiind prezent, în septembrie 1982, la cel de-al V-lea Simpozion de la Mattersburg (Austria) consacrat studierii istoriei mișcării muncitorești și creației poetice proletare, am înfățișat în comunicarea mea la acest simpozion cîteva aspecte ale găzduirii copiilor vienezi în România. Scriitorul Friedrich K. Kürbisch, care prezida ședința, a confirmat aceste fapte, adăugînd că el își amintește foarte bine amănunte privind plecarea în România a numeroși copii din orașul austriac Graz, despre care nu menționasem în comunicarea prezentată.

Aceste momente din urmă cu peste șase decenii constituie noi pagini, mai puțin cunoscute pînă acum, din cronicul relațiilor româno-austriace.

Prof. univ. dr. William MARIN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Karl Marx a rămas în istorie înălţat pe o multilaterală operă teoretică, politică, practică, care viza dezvoltarea mişcării de reînnoire a societăţii omeneşti. Un adevărat mit s-a creat în jurul acestui om deosebit. Şi nu fără temei, dat fiind tezaurul de idei, mereu ancorate în problemele fundamentale ale omenirii, idei verificate în acest secol, cît s-a scurs de la trecerea lui Marx dintre vii. Nu, nu trebuie să-l facem supraom pe Marx spre a-l aşeza pe culmile pe care le merită. Nu, deoarece a creat această operă de luminare a căilor viitorului societăţii omeneşti, rămînînd om cu toate cele ce i-au fost proprii, înfrîngînd multiple greutăţi, dedicîndu-se în acelaşi timp acelor ample şi profunde cercetări ştiinţifice, analize economice, sinteze istorice şi teorii filozofice pe care le cunoaştem înmănuncheate în marea sa operă.

CRONICA FAMILIEI MARX

YVONNE KAPP

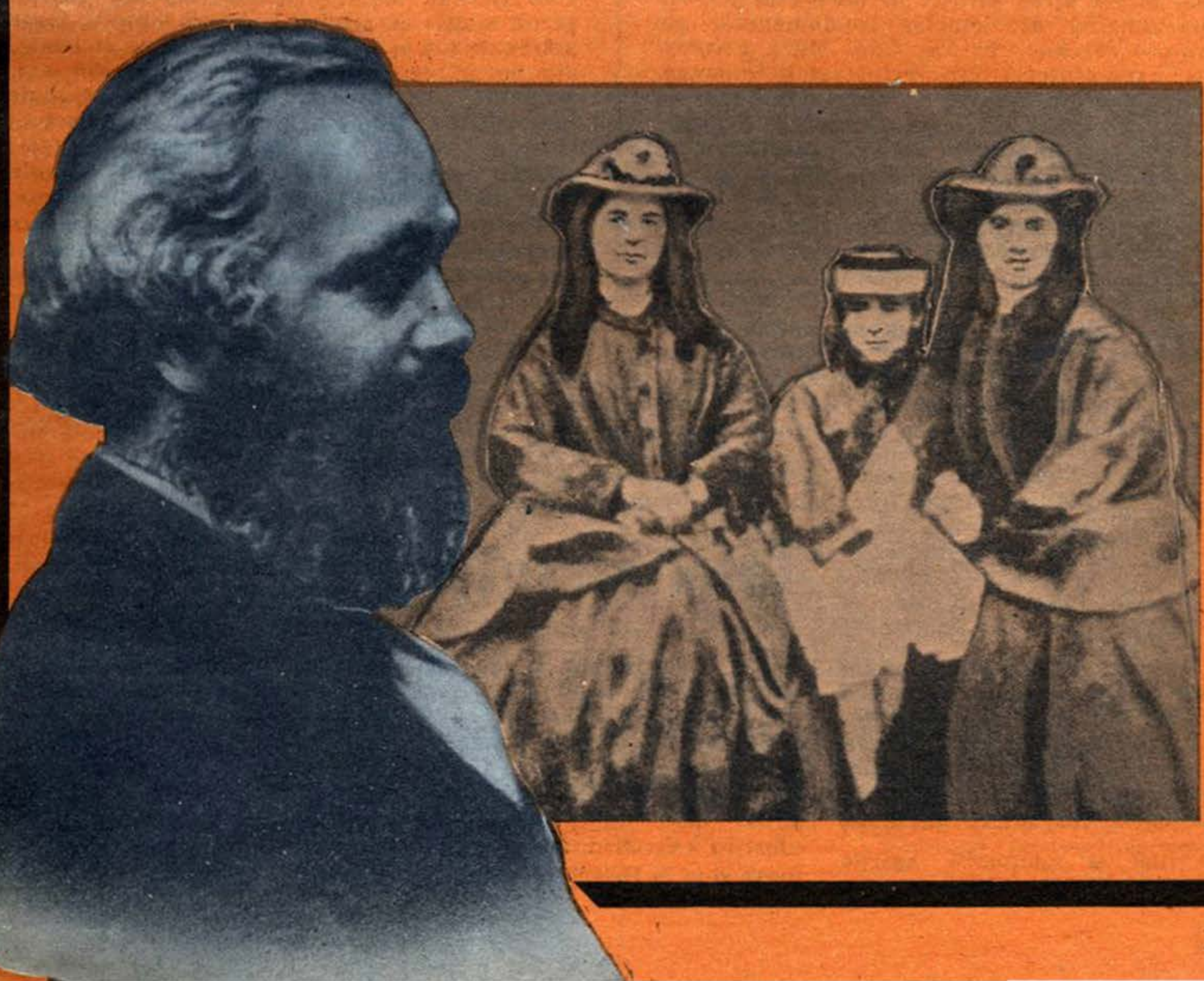

Textul care urmează, extras din lucrarea Yvonnei Kapp Cronica familiei Marx (1855-1883) a cărei versiune românească, semnată de Leontina Moga și Alexandra Grigoriu, se află în pregătire la Editura politică, se constituie într-o pledoarie pentru un Marx demitizat, aducîndu-l mai aproape de ceea ce numim „Marx omul". Cititorul asistă, aproape implicat, la derularea vieții unei familii, dar mai ales a unui Marx prins în chingile grijii pentru „ziua de mîine", a soției și copiilor și, de asemenea, a grijii pentru viitorul omenirii. Este mare tenacitatea capului familiei, este impresionantă forța lăuntrică a gînditorului și militantului Marx, soț și tată, preocupat de hrana, veșmintele, adăpostul, sănătatea familiei sale, nu o dată slăbit în rezistența sa fizică, pusă la grea încercare.

Pentru cititorul din România lucrarea Yvonnei Kapp Cronica familiei Marx (1855-1883) are o semnificație aparte, deoarece studiile asupra istoriei românilor Marx le-a făcut după 1855, deci în ambianța de familie evocată de autoare.

Între cercetările făcute de Marx asupra societății atît de diversificate din țările Europei, se înscriu și acelea făcute asupra istoriei poporului român, mai ales legate de revoluția de la 1848 și lupta pentru unire națională, precum și cercetările asupra situației economice și sociale din țările române în prima jumătate a sec. XIX. Însemnările din manuscrisele lui Karl Marx, pe marginea istoriei noastre — unele publicate și de Magazin istoric încă din 1967 — sînt relevante pentru ceea ce i-a atras atenția în mod deosebit, ele corespunzînd problemelor fundamentale ale națiunii române. În Capitalul Marx a introdus exemplificări din Principatele române, pentru a arăta cum se realiza supramunca în condițiile aplicării Regulamentului Organic. În plus, semnificația crește raportînd-o la începuturile mișcării socialiste din România, care înscriu la loc de cinste cunoașterea lucrărilor lui Marx curînd după apariția lor. Apropierea de socialismul marxist a mișcării noastre muncitorești a fost atît de clară încît, la puțini ani după 1883, Fr. Engels a dat cel mai competent calificativ programului mișcării din România, scriind: „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători pe mai toți socialiștii din Europa și America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx".

Un asemenea program cu principii de bază marxiste a fost călăuză în crearea, la zece ani de la moartea lui Marx, a partidului politic al clasei muncitoare din România, în 1893.

Despre Marx, care a slujit întreaga sa viață condiția umană, se cunosc îndeosebi scrierile sale și activitatea lui politică, în schimb cunoaștem mai puțin din intimitatea acelui care, aplecat asupra mesei de lucru sau în tumultul mișcărilor politice, era totodată un om obișnuit, cu familia sa, cu problemele vieții sale, cu frămîntările, bucuriile, împlinirile și neajunsurile firești.

Viața lui Marx s-a contopit cu opera lui Marx. Nu pot fi desprinse una de alta. Acela care a revoluționat gîndirea filozofică, istorică, economică și politică, deschizînd magistrala celei mai radicale mișcări de înnoire a lumii, era martor și principal participant la marile și micile fenomene din imediata sa apropiere și din lume. Studia și explica procesele devenirii istorice, fiind în același timp hărțuit, la modul cel mai propriu al cuvîntului, de meschine cerințe pentru viețuirea într-o atmosferă apăsătoare cu creditori, cu judecători, cu medici, cu vameși, cu bănci ș.a.m.d. Asistăm la eforturile — le putem numi uneori „peste puterile omului" — făcute de Marx, mereu optimist și mereu convins că va învinge greutățile, pentru a purta corabia familiei spre limanuri cu un minimum de tihnă.

Cartea ne aduce lîngă noi un Marx om, care rămîne un far mereu luminos, înălțat pe un munte de muncă, eforturi și luptă, toate petrecute sub ochii familiei sale. Lupta cu boala, din ce în ce mai pronunțată după 50 ani, pricinuită de sechele hepatice, accentuate cu trecerea timpului, a avut repercusiuni și asupra vederii, chiar foarte grave, făcîndu-i scrisul aproape ilizibil, în ultimul deceniu de viață. Lupta cu autoritățile, în Germania, în Franța, în Anglia, autorități care-l urmăreau necontenit și-l șicanau, l-a silit adesea la popasuri grele, cu întreaga familie, cînd într-o țară, cînd în alta, măcinîndu-i sănătatea și așa șubredă.

A îndurat enorm, dar nu și-a părăsit convingerile profund umane.

Titu GEORGESCU

Tatăl și soțul

În iarna și primăvara anului 1866[1], sănătatea lui Marx era din nou în stare critică. Suferea îngrozitor și scria: „Prea puțin mi-ar păsa dacă astăzi sau mîine aș fi aruncat la hingheri, respectiv dacă aș crăpa, dacă familia ar dispune de suficienți bani. O! — și dacă cartea [*Capitalul*] ar fi terminată". De fapt, era gata; „blestemata de carte" fusese terminată încă în decembrie 1865, însă cu prețul unor eforturi extraordinare, citind toată ziua la British Museum și scriind noaptea. Totuși, nu era adevărat că ar fi preferat să moară, dimpotrivă, avea un moral excelent. Începuse să copieze și să stilizeze manuscrisul. „Firește — scria el — îmi face plăcere să scald copilul, după atîtea dureri ale facerii".

[1] Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

Cleştele dentistului

şi pastila cu arsenic

Începuse acum un tratament cu arsenic, luînd cîte o pastilă pe zi, aşa cum îi prescrisese, de la distanţă şi prin intermediul lui Engels, doctorul Gumpert[1]. Marx nu era încîntat de acest tratament, dar Engels îl asigura că în orice caz nu-i va dăuna, chiar dacă nu-l va scăpa de carbuncule [un fel de furuncule]. Fără a se consulta cu nimeni, şi-a operat singur un carbuncul cu briciul. Gumpert îi recomandase să meargă la mare. Marx era de acord, dar îşi amîna din zi în zi plecarea; în primul rînd, urma să aibă loc o întrunire în casa lui cu „secretarii corespondenţi" ai Internaţionalei, inclusiv Paul Lafargue (pentru Spania) şi Charles Longuet (pentru Belgia). Din cauza unei crize ivite în februarie, trebuia să se întîlnească cu acţionarii publicaţiei *The Workman's Advocate*, care apărea acum sub numele de *The Commonwealth* şi, de asemenea, să participe şi să ia cuvîntul la şedinţele Consiliului General al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor (A.I.M.). Abia la mijlocul lui martie a plecat la Margate, unde a petrecut prima noapte la hotelul „King's Arms", care însă nu i-a plăcut şi a doua zi s-a mutat într-o locuinţă particulară, la nr. 5, Lansell's Place, unde a închiriat o cameră de zi şi un dormitor cu vedere spre mare, cu 10 şilingi pe săptămînă. Proprietăreasa, doamna Grach, era surdă ca o bîtă, dar politicoasă.

Fără să ţină seama de faptul că era încă slăbit, a făcut de îndată o baie caldă cu apă de mare şi o plimbare de cinci ore. Peste două zile, duminică, după ce s-a plimbat pe chei timp de două ore respirînd aer proaspăt, a parcurs pe jos 17 mile pînă la Canterbury — „un oraş vechi, urît, de tip medieval" — în mai puţin de patru ore, dar „din fericire" era prea obosit şi se făcuse prea tîrziu ca să mai viziteze catedrala. S-a întors cu trenul şi n-a dormit toată noaptea ca urmare a acestor eforturi.

„Ellie" [Eleanor, fiica lui Marx], aşa cum îşi spunea ea însăşi de cîtva timp, i-a scris ca să-i reamintească de îndatoririle lui părinteşti. Deşi ar fi trebuit să rămînă la mare o lună întreagă, fetele aveau o serbare la 22 martie, la care promisese că va participa. „Ei bine, Dr. Karl Marx de proastă filozofie — scria Eleanor — sper că ai să te ţii de promisiune şi ai să vii joi", ceea ce el bineînţeles a făcut. Marx nu putea refuza să fie prezent la acest eveniment. Apoi s-a întors imediat la Margate, unde peste puţin timp au venit, pentru zece zile, şi Jenny cu Tussy [Eleanor], doamna Grach dîndu-le o cameră fără plată suplimentară. Vorbind despre Tussy, mama ei se plîngea de faptul că nu se arăta afectată de durerile de dinţi ale tatălui ei. Întrucît această suferinţă, conform mărturisirilor lui Tussy, reprezenta „ideea ei despre nenorocire", ar fi fost de aşteptat să-i trezească compasiune, pe cînd ea îl ironiza pe tatăl ei, spunînd că i-e frică de cleştele dentistului. Rezultatul a fost că Marx s-a dus cu curaj să-şi scoată doi dinţi (conformîndu-se propriei sale mărturisiri în care afirma că „însuşirea pe care o preţuieşte cel mai mult la un bărbat era forţa"). În mai 1866, Jenny şi Laura au întrerupt lecţiile; Laura a renunţat la orele de muzică, iar Jenny, acum în vîrstă de 22 ani, s-a rezumat la o şedinţă pe săptămînă. Aceasta a determinat o nouă criză, căci nu se putea renunţa la aceste lecţii fără să fi achitat taxele, or erau în restanţă cu trei trimestre întregi, datorînd 25 lire sterline. Engels, care trimisese 50 l. st. în februarie şi diverse sume mici în tot cursul primăverii, promise acum încă 50 l. st. pentru iulie, iar între timp trimise alte 10 l. st.

Durerile de dinţi şi noteie de plată nu erau însă singurele necazuri ale lui Marx: tratamentul cu arsenic, deşi îl scăpase de carbuncule, părea să-i fi dăunat ficatului; nu putea lucra şi se adresă doctorului Allen, dar nu i-a urmat prescripţiile. Pe deasupra avea multă bătaie de cap cu *The Commonwealth*. Se puseseră iniţial mari speranţe în acest organ de presă al muncitorilor din Londra, socotindu-se că va putea cîştiga destul sprijin pentru a deveni independent; fiind însă copleşit de greutăţi, a sfîrşit prin a accepta subsidii, ca să se menţină pe linia de plutire, de la un industriaş din Bradford, cu numele de Kell. Marx considera această situaţie grotească; îşi dădea seama că avînd un asemenea susţinător cu drept de control, publicaţia îşi pierdea inevitabil caracterul şi, complet degustat de toată afacerea, a propus ca întreprinderea falimentară să fie vîndută.

Îndată ce s-a simţit mai bine, participă la întrunirile A.I.M. unde, în iunie, Paul Lafargue a vorbit în faţa Consiliului General, din păcate în franceză, o limbă din care nouă zecimi din auditori nu înţelegeau nici un cuvînt. Acest tînăr, în ciuda divergenţelor politice cu Marx — căci era un adept al lui Proudhon[2], considerînd, după cum spunea Marx, că „întreaga Europă trebuie să aştepte pînă cînd domnii din Franţa vor desfiinţa «sărăcia şi ignoranţa»" — juca un rol din ce în ce mai mare în viaţa familiei Marx. Fiul unic al unui plantator bogat, născut în iunie 1842 la Santiago de Cuba, Paul Lafargue, ultimul din familia lui, avea o ascendenţă foarte amestecată. Bunicul lui din partea tatălui, un francez care emigrase în Antile, se căsătorise cu o mulatră din Santo Domingo, refugiată în Cuba în timpul Revoluţiei franceze şi alcărei soţ murise

---

[1] Edward Gumpert, doctor în medicină, absolvent al Facultăţii de medicină din Würzburg în 1855, stabilit la Manchester. Era prieten cu Engels. Marx spunea că era singurul doctor în care avea încredere, de aceea îl consulta adesea, atît pentru el însuşi, cît şi pentru familia lui.

[2] Pierre Joseph Proudhon (1803-1865) a propagat şi a lăsat moştenire un socialism mic-burghez, care îi atrăgea pe studenţi şi pe muncitorii din ramura articolelor de lux, dar nu şi pe ţărani sau pe muncitorii industriali din Franţa. *Mizeria filozofiei* a lui Marx, răspunsul la *Filozofia mizeriei* a lui Proudhon, a pus capăt prieteniei lor încă din 1847.

în timpul unei răscoale ce avusese loc la Santo Domingo. Numele de fată al mamei lui Paul era Armagnac şi era fiica unui francez, care se căsătorise cu o indiană din Caraibe. În 1851, părinţii lui Paul au plecat din Cuba şi s-au stabilit la Bordeaux, unde domnul Lafargue a intrat în comerţul cu vinuri, iar Paul a mers la şcoală, apoi a urmat liceul la Toulouse şi a intrat la Facultatea de medicină a Universităţii din Paris. Aici a colaborat la publicaţia *La Rive Gauche*, editată de Charles Longuet, un coleg de facultate cu trei ani mai mare decît el.

Lafargue

demi-fiancéul

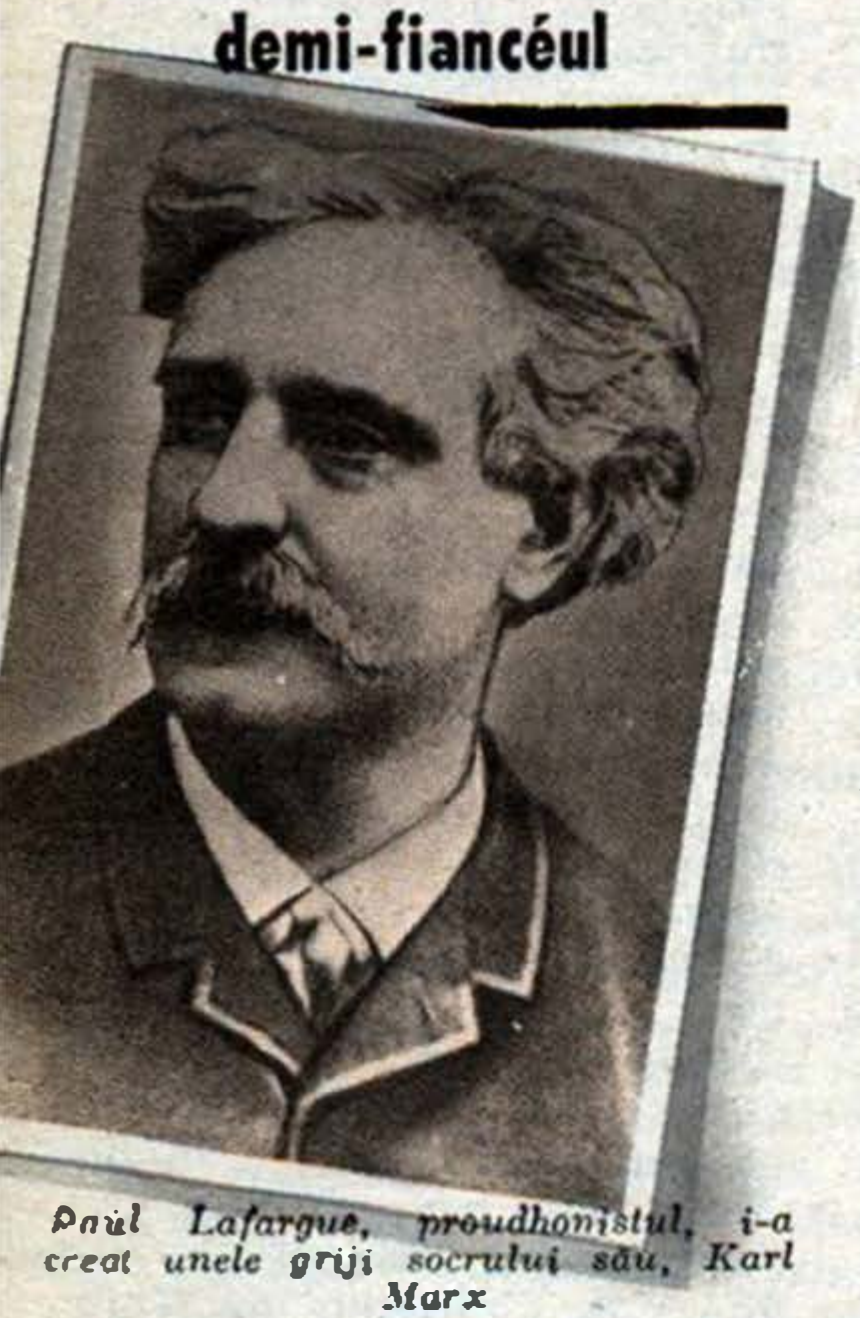

Paul Lafargue, proudhonistul, i-a creat unele griji socrului său, Karl Marx

În p. 13: *Marx şi fiicele sale: Laura, Eleanor şi Jenny (1864)*

În 1865, cînd avea 23 ani, Lafargue a fost trimis la Londra ca să raporteze Consiliului General al A.I.M. despre mişcarea muncitorească din Franţa. Aici l-a cunoscut pe Marx. Mai tîrziu, în cursul aceluiaşi an, a participat la organizarea primului congres internaţional al studenţilor, care s-a ţinut la Liège, ceea ce a avut drept urmare excluderea lui şi a altor delegaţi, printre care şi Longuet, din universitate, o hotărîre ce a provocat violente tulburări studenţeşti. Paul spera să-şi poată lua ultimele examene la Strasbourg, dar între timp revenise la Londra, unde continua să studieze matematici superioare, fizică şi chimie sub îndrumarea dr. Carrère, el însuşi un refugiat.

Ca şi cum ar fi vrut să infirme aprehensiunile întunecate ale doamnei Marx şi fără să se sperie de educaţia ateistă a Laurei, Paul o ceru în căsătorie, iar pe la începutul lunii august erau „pe jumătate logodiţi". Engels informat despre acest ciudat aranjament era nedumerit, neştiind dacă trebuia să trimită felicitări întregi, jumătăţi sau deloc. A trimis totuşi încă 50 l. st., căci începînd din 1864 devenise asociat la firma Ermen & Engels şi îi garanta acumlui Marx 200 l. st. pe an, scuzîndu-se că nu putea da mai mult.

În afară de proudhonismul tînărului Lafargue, mai erau şi alte lucruri în legătură cu el care nu-i prea plăceau lui Marx. A cerut referinţe de la fostul profesor al lui Lafargue de la Paris, dr. Jules Antoine Moilin; a răspuns într-un tîrziu la o scrisoare amabilă a lui Lafargue *père*, care îl ruga să-l accepte de ginere pe Paul şi, în cele din urmă, i-a scris şi acestui *demi-fiancé* (logodnic pe jumătate). Preocupat de viitorul Laurei, îi cerea tînărului să-şi tempereze avînturile pasionale, dacă voia ca ea să-i devină soţie.

În timp ce redacta manuscrisul volumului I al *Capitalului*, a primit şi introdus datele din ultimul *Raport al comisiei pentru munca copiilor* (al 5-lea) şi din *Raportul departamentului sănătăţii* (al 8-lea) — o anchetă asupra condiţiilor de locuit ale pauperilor. Cu privire la raportul comisiei observa: „Optimismul burghez nu a primit de la 1850 încoace o lovitură mai cumplită decît aceste cinci cărţi albastre"[1].

[1] Cărţi albastre (Blue Books) — denumirea generică a publicaţiilor care conţin materiale ale Parlamentului englez şi documente diplomatice ale Ministerului de externe. Cărţile albastre, a căror denumire vine de la coperta lor albastră, sînt editate din sec. XVII şi constituie principala sursă oficială de studiere a istoriei economice şi diplomatice a Angliei — *nota trad.*

Urmărea, de asemenea, îndeaproape agitaţia provocată de legea reformei electorale a lui Gladstone[2], agitaţie condusă acum de Consiliul Tradeunionurilor din Londra [fondat în 1860] prin intermediul Asociaţiei Muncitorilor din Londra, recent constituită, a cărei conducere se călăuzea după principiile A.I.M. După respingerea, în termeni insultători, a legii, caracterul de clasă al opoziţiei s-a manifestat vehement, iar indignarea a ajuns la culme. În întreaga ţară au avut loc demonstraţii, în Trafalgar Square s-au ţinut mari mitinguri: la cel din 2 iulie, Benjamin Lucraft, membru atît al Comitetului Executiv al Ligii pentru reformă cît şi al Consiliului General al Internaţionalei, a fost principalul orator. „Demonstraţiile muncitoreşti de la Londra, incomparabile cu ceea ce am văzut noi în Anglia din 1849 încoace — scria Marx — se datoresc exclusiv Internaţionalei... Aici se vede clar diferenţa dintre cei care *acţionează* din culise, fără să apară în arena publică, şi democraţi, cu maniera lor de a-şi da importanţă în public şi a nu face de fapt nimic".

Pentru 23 iulie era proiectată o demonstraţie de protest la Hyde Park, pe care însă şeful poliţiei, Sir Richard Mayne, a declarat-o ilegală şi, din ordinul guvernului, parcul a fost închis[3]. Miile de demonstranţi furioşi au luat cu asalt parcul dinspre Bayswater Road şi, în ciuda prezenţei masive a poliţiei şi a armatei, au smuls pe o lungime de vreo sută de yarzi vergelele de la grilajele dinspre Marble Arch, şi, incitaţi de brutalitatea poliţiei, au smuls şi restul de vergele pînă la Hyde Park Corner. „Totul atîrna de un fir de păr, scria Marx. Dacă ar fi folosit vergelele de la grilaje — şi era

[2] Reforma electorală din 15 august 1867 prevedea reducerea censului şi redistribuirea locurilor în Parlament, în favoarea oraşelor.

[3] Demonstraţia fusese organizată în parte pentru a afirma dreptul la întrunire, nesocotit de către poliţie, care împrăştiase mitingul de masă de pe Primrose Hill, în 1864. Acest miting fusese convocat de Comitetul „Garibaldi" al muncitorilor, pentru a protesta împotriva scurtării bruşte, din motive politice, a vizitei, prea populare, a patriotului italian în Anglia.

cît pe ce — pentru a ataca poliția și a se apăra împotriva ei și ar fi ucis vreo 20 polițiști, armata ar fi trebuit să «intervină» și nu numai să patruleze ca la paradă. Și atunci ar fi fost vesel de tot ...“

Consimțămintul lui Engels

Friedrich Engels, prietenul de o viață

În timp ce această mișcare puternică determina o activitate tumultuoasă în rîndurile clasei muncitoare engleze, la Geneva se ținea, la începutul lunii septembrie, primul congres al Internaționalei. Participau 60 delegați — englezi, francezi, germani și elvețieni —, iar Paul Lafargue munci cu rîvnă, deși nu prea bine, la traducerea *Instrucțiunilor pentru delegați*. Cu o onestitate dezarmantă, Marx recunoscu că tînărul îi plăcea, în ciuda defectelor sale și că întrucîtva era chiar gelos pe el.

În privința Laurei nu se luase nici o hotărîre și, la sfîrșitul lui august, ea a plecat împreună cu Tussy la Hastings, unde locuiră în pensiune la o școală condusă de o domnișoară Davies. Unul din neajunsurile acestui aranjament, îi scria Laura mamei sale, era „ordinea neabătută a meselor... implacabilă precum destinul, ...patru monștri mă urmăresc ca niște vampiri: micul dejun, dejunul, ceaiul și cina; aruncă umbre înaintea și în urma lor...“ Laura, care nu prevăzuse existența celor patru monștri și îi era teamă că Tussy o să flămînzească, făcuse o provizie de biscuiți. Ploua foarte mult și erau adesea nevoite să stea în casă, unde ferestrele erau închise ermetic și se cînta la pian de dimineață pînă seara. Dar, admitea Laura, nu era vina acestui „loc divin“, Hastings, că școala domnișoarei Davies avea cursuri obligatorii de pian, camere neaerisite, un cîine alb și o menajeră, domnișoară bătrînă, cu numele de Case. Laura anunța în mod hotărît că ea și cu Tussy nu se vor duce duminica la biserică și nici nu vor căuta să fie acasă înainte de nouă seara. După ce și-au afirmat astfel independența lor spirituală și temporală, surorile au petrecut după pofta inimii, folosind cele 5 l. st., trimise de Marx, pe bilete de plaje și plimbări cu trăsura și cerîndu-i apoi încă 3 l. st. Curînd li s-a alăturat și Jenny, iar doamna Marx a plecat singură în vilegiatură la Dover, unde a locuit o săptămînă la hotelul „The Rose and Crown“, iar a doua săptămînă în altă localitate balneară.

Cu toate îndoielile și rezervele lui Marx, în cele din urmă logodna a fost anunțată oficial la 26 septembrie 1866, în ziua cînd Laura împlinea 21 ani. Ținuse să aibă și consimțămîntul lui Engels, care i l-a dat din toată inima, căci el credea profund în fericirea personală. Doamna Marx jubila. Îl descria pe ginerele ei Ernestinei Liebknecht în termeni înflăcărați. Pînă și „tenul lui măsliniu închis și ochii extraordinari“, care trădau de la prima vedere originea lui creolă, nu-i diminuau entuziasmul. Părinții lui, scria ea, care posedau proprietăți importante în Cuba, aveau o întreprindere prosperă de vinuri la Bordeaux. Paul făcuse studii strălucite la universitate, luîndu-și diploma de BM[1] *cum laude* după patru ani de studii. „Din fericire — se extazia doamna Marx — nu va depinde de clientela sa, care la început e întotdeauna precară. Părinții săi au o situație bună, fiind proprietari de plantații și imobile la Santiago și la Bordeaux și, cum Paul e singurul lor copil, toate acestea îi vor reveni bineînțeles lui. S-au purtat nemaipomenit cu Laura, primind-o ca pe o fiică, și au promis tinerei perechi un dar de 100 000 franci de ziua nunții. Așa că vezi, doamnă Liebknecht, în ceea ce privește condițiile exterioare, totul e cum nu se poate mai bine; dar ceea ce e și mai important, tînărul e un om cu purtări alese, bun, generos și devotat din toată inima Laurei. Ceea ce consider ca un norocc excepțional e faptul că are aceleași principii, în special în privința religiei; în felul acesta, Laura va fi scutită de inevitabilele conflicte și suferințe la care orice fată cu vederile ei este expusă în societate. Căci rar se întîmplă în zilele noastre să găsești un bărbat care să împărtășească asemenea vederi și în același timp să fie un om cult și cu o situație în societate... Am știut dintotdeauna că Laura va avea noroc...“

Ca și cum această agitație n-ar fi fost de ajuns, fiica unei „eminente și aristocratice familii dintre cunoștințele lor“, pe nume Cunningham, făcu lui Jenny și Laurei cinstea de a le invita la nunta ei, propunîndu-le să fie domnișoare de onoare. Doamna Marx, copleșită de acest semn de prețuire, abia putu să-și adune mințile și totodată puținii bani din casă ca să le cumpere fetelor „pălării, mantii și Dumnezeu mai știe ce“ pentru această ocazie.

[1] Bachelor of Medicine, licențiat în medicină — primul grad — *nota trad.*

Cartea care avea să schimbe lumea

Această cheltuială neprevăzută, deşi nejustificată, nu era nimic faţă de cheltuielile în care se angajară acum. Cu toate că doamna Marx nu era de acord cu logodne prelungite, nu putea fi totuşi vorba de o căsătorie imediată. Dealtfel viaţa ar fi putut să-şi urmeze deocamdată cursul, la fel ca mai înainte, dacă n-ar fi existat neajunsul că „adevărata stare de lucruri" trebuia ascunsă cu grijă de viitorul ginere care, pînă în momentul cînd a plecat la Bordeaux să-şi vadă părinţii, la începutul lui noiembrie, era mereu prezent în casă. Chiria era neplătită; Marx a împrumutat de la Withers brutarul ca să-i plătească lui Sawyer proprietarul, care deţinea o poliţă de la Marx pentru o sumă inexactă; şi i-a scris prietenului său, dr. Kugelmann, ginecolog, rugîndu-l să-i aranjeze un împrumut particular de 1 000 taleri pe doi ani, cu o dobîndă de 5 sau 6%, mărturisindu-i că plătise 20 şi chiar 50% unor mici creditori. Această încercare a dat şi ea greş şi, nereuşind să facă ceea ce i se cerea, Kugelmann a propus să apeleze el la Engels în favoarea lui Marx; această sugestie nevinovată, dar lipsită de tact, l-a indignat însă pe Marx.

La sfîrşitul anului, Marx declara că lucrurile stăteau tot atît de prost ca în zilele sale cele mai grele de refugiat: datora bani pretutindeni; o bună parte din îmbrăcăminte era amanetată şi, avînd în vedere sezonul, soţia lui abia mai putea ieşi din casă; nu-şi putea permite să-şi cumpere cărţile de care avea nevoie — şi care nu se găseau încă la British Museum, nici la „Mudy"[1]; lucra noaptea şi, cu toate că lua din nou arsenic, îi apăruseră nişte carbuncule oribile. Şi pentru ca paharul să fie plin, cu puţin înainte de sfîrşitul anului 1866, a primit vestea că vechiul său prieten, Joseph Weydemeyer, murise în America. Tot acum a murit şi unchiul său, Lion Philips, singurul dintre rudele sale la care putea apela, un om în care avea încredere şi pe care-l admira.

Avea totuşi şi bucurii: Engels i-a trimis din nou 50 lire sterline şi o ladă cu vin de Porto. Prima tranşă din manuscrisul lui Marx a fost, în sfîrşit, expediată lui Otto Meissner, editorul său din Hamburg.

...Al doilea Congres al A.I.M., la care au participat 64 delegaţi, a avut loc la Lausanne, între 2 şi 8 septembrie 1867. Paul Lafargue a tradus în limba franceză raportul redactat de Marx, dar nici unul dintre ei nu a participat la congres. Paul a adus fetele acasă şi şi-a propus să-l viziteze pe Engels la Manchester, sperînd că Marx îl va însoţi. Marx n-a găsit nici un motiv plauzibil ca să refuze, dar nu avea bani pentru biletul de tren, iar Paul, bineînţeles, nu era la curent cu „secretul" situaţiei sale financiare. Engels a trimis 5 l. st. pentru drum şi pentru ca doamna Marx să poată face faţă cheltuielilor în absenţa soţului ei.

Aşa se face că Marx nu era acasă, ci la Engels, unde era dealtfel locul cel mai indicat să fie, cînd în cele din urmă, la 14 septembrie 1867, a apărut prima ediţie a volumului I din *Das Kapital*.

Pentru această carte îşi distrusese Marx nu numai sănătatea lui, dar şi pe cea a soţiei; pentru ea, muncise din greu şi se luptase cu lipsurile Helene Demuth, care le conducea gospodăria; pentru ea Jenny şi Laura fuseseră nevoite să renunţe la micile vanităţi şi distracţii ale adolescenţei, fiecare dintre ele lucrînd pe rînd o parte din timp ca secretare sau ca ajutoare ale lui Marx la British Museum.

Pentru Tussy însă, acum în vîrstă de doisprezece ani, nici nu era de conceput alt mod de viaţă. Timp de zece ani lucrase Marx la această carte. A scrie *Capitalul* era lucrul cel mai firesc, de fapt singurul lucru pe care te puteai aştepta să-l facă un tată. *Capitalul* crescuse într-adevăr împreună cu ea — sau ea împreună cu el — şi nu-şi dădea încă seama că această activitate, al cărei produs final avea să schimbe lumea, însemnase suferinţe şi sacrificii fără seamăn pentru toţi cei pe care-i iubea, sau că copilăria ei fusese din toate punctele de vedere o copilărie neobişnuită.

[1] Biblioteca de împrumut „Mudy" a fost fondată în 1842 şi închisă în 1937.

B. C. GUPTA (India):

„Două decenii pe măsura îndelungatei şi eroicei istorii româneşti"

În iunie a vizitat ţara noastră editorul şi publicistul indian Bushan Chanda Gupta, directorul revistei lunare în limba engleză Socialook International **din New Delhi şi al Editurii Socialook International Publication. Am profitat de o clipă de răgaz pentru a-i solicita cîteva opinii.**

— Care a fost scopul vizitei dv. în România?

— Am căutat să stabilesc contacte cît mai largi între editura şi revista pe care le conduc şi instituţiile specializate din ţara dv. În opinia publică indiană există un mare interes faţă de realităţile României socialiste, faţă de istoria milenară a poporului român. În acest sens, am avut discuţii utile la redacţii, reviste şi edituri, la institute de cercetare ştiinţifică în domeniul istoriei. Revista şi editura pe care le conduc şi-au făcut un titlu de onoare din a înfăţişa regulat opiniei publice indiene ştiri despre dezvoltarea contemporană a României, despre istoria dv. atît de bogată. Recent, am publicat o versiune în limba engleză a cărţii generalului-locotenent dr. Ilie Ceauşescu, intitulată *Războiul întregului popor pentru apărarea patriei la români*. Lucrarea, bine primită de publicul cititor indian, reprezintă, după opinia mea, o sinteză istoriografică remarcabilă a trecutului glorios al poporului român, al luptei sale neîncetate pentru conservarea independenţei, unităţii, libertăţii.

— Ce intenţionaţi să întreprindeţi în continuare în direcţia informării opiniei publice indiene privitor la istoria României?

— După lucrarea generalului-locotenent Ilie Ceauşescu voi publica, în cursul acestui an, versiunea engleză a monografiei generalului-colonel dr. Constantin Olteanu *Contribuţii la cercetarea conceptului de putere armată la români*. Am citit cu mare interes această carte, care reprezintă, în opinia mea, o analiză cuprinzătoare a marilor direcţii transformatoare în fenomenul militar românesc de-a lungul timpurilor şi consider că publicul din India va recepta cu interes consideraţiile autorului privind geneza, rădăcinile istorice, dimensiunile şi orientările doctrinei militare a României socialiste, fundamentate de preşedintele Nicolae Ceauşescu.

De asemenea, voi publica, tot în acest an, două suplimente speciale ale revistei, evidenţiind însemnătatea zilelor de 23 August 1944[1] şi 25 octombrie 1944 (data eliberării ultimei localităţi româneşti de sub ocupaţia hitleristă, dată devenită ziua forţelor armate ale României socialiste) în evoluţia istorică a poporului român.

[1] Primul dintre cele două suplimente, cel consacrat zilei de 23 August, a apărut între timp.

În scopul lărgirii reciproce a cunoştinţelor despre istoria popoarelor indian şi român, intenţionez să organizez, cu concursul unor cunoscute personalităţi ale vieţii ştiinţifice indiene, un „Grup indiano-român de studii şi cercetări istorice". Menirea sa va fi să atragă profesori, cercetători şi studenţi indieni în cercetarea fenomenului istoric românesc şi a istoriografiei din ţara dv., a relaţiilor statornicite între popoarele noastre de-a lungul timpului. Indiscutabil, activitatea aceasta va contribui la lărgirea orizontului opiniei publice indiene cu informaţii noi privind istoria României.

— Cu ce impresii vă întoarceţi în India, după scurta dv. şedere în România?

— Am cunoscut un popor deschis, sincer, optimist, angajat pe calea unui progres multilateral. Este uimitor cît de multe aţi putut realiza în atît de puţini ani. Ceea ce aţi înfăptuit, după eliberarea ţării dv. şi mai ales în ultimele două decenii, este pe măsura îndelungatei şi eroicei dv. istorii. Aceste decenii deosebit de fertile poartă pe drept cuvînt pecetea inconfundabilă a preşedintelui Nicolae Ceauşescu, care se bucură de o mare preţuire în ţara mea.

Mihai IONESCU

UN PRINȚ ROMÂN ȘI SCRIITORII ELISABETANI

DAN GRIGORESCU

Cîțiva dintre scriitorii epocii elisabetane care în operele lor marchează prezența principelui moldovean în Anglia: Geoffrey Chaucer...

Pornind de la tradiția care s-a statornicit odată cu primele cercetări ale traducerilor și adaptărilor românești din literatura engleză, concluzia că relațiile directe au început să se producă abia către mijlocul veacului trecut (și se citează, în această privință, numele lui C.A. Rosetti) a devenit aproape un loc comun în comparativistica noastră. Au contribuit îndeosebi la acreditarea acestui punct de vedere studiul lui Petre Grimm Traduceri și imitațiuni românești după literatura engleză (Daco-romania, 1923) *și cel al lui Ion Horia Rădulescu,* Les intermédiaires français de W. Shakespeare en Roumanie *(Intermediarii francezi ai lui Shakespeare în România, în* Revue de littérature comparée, *1938), ambele credincioase teoriei tradiționale a intermediarilor.*

Fără îndoială că, sub raportul unor influențe literare, evidențiate de creația poetică sau dramatică, un asemenea punct de vedere nu este lipsit de temei. Dar nu e mai puțin adevărat că, în epoca de constituire a unei culturi specifice românești, Anglia și țările române nu erau niște teritorii care se ignorau reciproc. E drept că, o vreme, aceste raporturi s-au constituit aproape exclusiv într-o singură direcție: englezii erau cei care se refereau la realitățile românești. Dar, așa cum se poate lesne observa din cercetarea textelor, nu o făceau cu aerul că ar fi descoperit pămînturi de la marginea lumii: dimpotrivă, tonul descrierilor dovedește că aceste ținuturi aparțineau întru totul civilizației europene.

Într-un documentat studiu Raoul Bossy afirma, acum două decenii, că „elisabetanii au fost cei dintîi care au descoperit, în Anglia, existența poporului român" (Raoul Bossy, Elizabethans and Roumanians, *in* Polish Review, New York, *1963). Și, dacă trecem peste fugara referire din Povestirea cavalerului, a marelui poet clasic britonic Geoffrey Chaucer (c. 1342/43-1400), peste aluziile din* Povestirile din Canterbury *la „Tracia de Nord", socotită țara de obîrșie a lui Marte, locuită de bărbați viteji (dar a cărei imagine se transformă într-o simplă convenție literară, construcție livrescă cu situare geografică și cu peisaj fantastic), e foarte adevărat că atmosfera de legendă începe să se risipească în pragul epocii elisabetane.*

...Ben Jonson...

Negustorii englezi, aduși de afaceri în ținuturile dunărene, descoperă aici, cum bine se știe, țări bogate, ale căror curți nu sînt mai prejos în strălucire decît cele ale multor principi europeni. Relațiile se stabilesc încă din prima jumătate a secolului XVI, sub cei dintîi Tudori, cînd comerțul englez folosește tot mai frecvent drumul de la gurile Dunării de-a lungul Moldovei, un drum care lega mai direct Constantinopolul și Rumelia cu ținuturile poloneze.

Unii, precum călătorul John Newberie, cel dintîi englez care ne-a lăsat o relatare despre călătoria sa prin Moldova din anul 1582, vor fi impresionați de clădirile văzute aici — mănăstirea de la Galata (Galata veche), de pildă, părîndu-i-se „vrednică de toată lauda, la fel de măreață și de bogat împodobită ca mănăstirile din Apus"; alții, ca William Harebarne, ambasadorul britanic la Constantinopol, se vor arăta încîntați să privească „palatele și castelele de piatră și de cărămidă, foarte frumoase și cu înfățișare originală".

În 1588, regina Angliei Elisabeta I îi trimite poruncă lui Harebarne să plece la Iași și să obțină din partea domnitorului Petru Șchiopul[1] acordul pentru încheierea unui tratat bilateral între Anglia și Moldova[2]. „Am plecat din Constantinopol la 3 august — consemnează Harebarne — însoțit de o suită de 30 persoane și de fami-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7, 8/1982.
[2] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

lia mea. Am trecut prin țara Traciei, numită acum Romania cea Mare [Rumelia], Valahia și Moldova... [subl.D.G.]".

Dar amănuntul cel mai pitoresc din istoria acelei epoci e, desigur, furnizat de un preten-

...Francis Beaumont și...

dent la tronul Moldovei, al cărui titlu de duce pare a fi fost luat in serios de Sir Thomas Glover, ambasadorul de pe atunci al Angliei la Constantinopol, „Ducele", Ștefan Bogdan[1] a ajuns pînă la curtea Stuarților, unde va fi întîmpinat cu simpatie: venea înconjurat de o aură de tristețe, de zvonul neizbutitelor sale încercări de a-și relua tronul moldovean, în calitate de strănepot direct al lui Ștefan cel Mare.

Era, pare-se, un om cultivat, dar manierele sale europene erau extravagante, „ducele" umblînd într-un somptuos costum oriental, cu un calpac, o căciulă înaltă, îmblănită cu jder și purtînd bijuterii scumpe. Arabella Stuart (1575-1615), vara regelui Iacob I (1603-1625), îi va pleda cauza în fața augustului ei vărr, dar nu a izbutit să-l convingă (așa cum trăgeo nădejde — lipsit de orice simț practic — nefericitul pretendent) să trimită un corp expeditionar care să-l așeze pe tronul moldov. Întreprinderea era, evident, greu de imaginat pentru o minte cumpănită!

După unele izvoare, sentimentele Arabellei ar fi depășit compasiunea pentru nenorocosul pretendent: ea plănuia „să fugă în Scoția, protejată de Sir George Douglas, pentru a se căsători în taină cu Ștefan Bogdan, pretendent la tronul Moldovei". Romantica aventură a tinerei odrasle a familiei Stuart s-a sfîrșit, desigur, la timp: șansa nu i-a surîs nici acum lui Ștefan Bogdan; căruia, într-un fel sau altul, i s-ar fi dat a înțelege că nu-i rămîne decît să părăsească Anglia.

Dar trecerea lui prin Londra nu a rămas fără răsunet: aceasta a fost, așa cum rezultă clar, îndelung comentată. Ea coincide cu o altă sursă de informații despre ținuturile românești: amplele relatări ale lui William Lithgow care călătorise în mai multe rînduri prin Moldova și prin Transilvania, aceasta din urmă numită de el „țara românească de dincolo de păduri". E greu de apreciat cît de limpede se înfățișau privelиștile românești trecînd printr-un intermediar atît de puțin atent la denumirile locurilor: Cromestate (Brașov), Juliastrad (Alba Iulia), Hermestet (Sibiu) în Transilvania, Starhulds (?) în Moldova. În schimb, prezența în Anglia a lui Ștefan Bogdan nu va fi lipsită de consecințe, nu numai în ceea ce privește „familiarizarea englezilor cu toponimia românească" (de altminteri, toponimicele românești nu vor fi întîlnite prea frecvent în scrierile epocii ulterioare trecerii lui pe la Londra), ci — mai ales — în planul surselor de inspirație ale literaturii engleze a vremii.

În 1609, dramaturgul Ben Jonson introducea un concludent schimb de replici în piesa lui, Epicoene or the Silent Woman (Epicoene sau femeia tăcută), piesă reprezentată chiar în acel an. În actul V, scena 1, cavalerul Amorous La-Foole vorbește cu prietenul său, Clerimont, care răsfoiește însemnările notarului Curții: „Clerimont: Ce nume ciudate?

La-Foole: Da, Sir, sînt numele lui Momentack, cînd a fost pe aici, cel al prințului Moldovei [aluzie la Ștefan] și al iubitei sale [lady Arabella], doamna Epicoene".

Peste puțină vreme, dramaturgii englezi Francis Beaumont (c. 1584-1616) și John Fletcher (1579-1625) vor reprezenta piesa The Knight of the Burning Pestle (Cavalerul pilugului arzător), tipărită în 1613, comedie cu intrigă bizară, amestec de satiră socială, de polemică literară și de absurdități comice. Ralph, băiat de prăvălie, devine „Băcan-rătăcitor" și, cutreierînd lumea cu un scut pe care

Teatru din epoca elisabetană

...William Shakespeare

e înfățișat un „Pisălog-care-arde" (Burning Pestle), ajunge, în scena 2, a actului IV, „într-o sală de la curtea regelui Moldovei": Pompiona, fiica „regelui", îl întîmpină pe oaspete, spunîndu-i: „Bine-ai venit, cinstite cavaler, /La curtea preaslăvitului meu tată,/Rege-al Moldovei; eu sînt Pompiona, /Iubita-i fiică".

Regele Moldovei — crede Raoul Bossy — nu era altul decît Ștefan Bogdan, a cărui amintire stăruia încă la Londra, dar acesta nu a domnit niciodată, așadar trebuie să vedem în el un personaj imaginar, dar esențial rămîne că „regatul" Moldovei devenise un loc de referință pentru autorli englezi ai vremii.

Greu de apreciat dacă Shakespeare a fost înrîurit de prezența în Anglio a lui Ștefan sau dacă îl citise pe Lithgow (care a publicat versuri și unele relatări de călătorie în al doilea deceniu al sec. XVII) cînd menționa numele Transilvaniei într-o replică fugară și, evident, deloc concludentă, din scena 2, a actului IV ol lui Pericles, prinț al Tyrului, reprezentată prin 1608.

Oricum, e mai presus de orice îndoială că, în primii ani oi veacului XVII (cînd și fascinantul căpitan John Smith, care va deveni peste puțină vreme unul dintre primii coloniști în Virginia, Statele Unite, ajunsese în Transilvania, înrolat în armata austriacă), englezii descopereau țările române ca motiv literar. Și că un paradoxal personaj, Ștefan Bogdan, „ducele" moldovean, contribuise, fără voie, la deschiderea acestei perspective literare.

---

[1] Despre viața și întîmplările prin care a trecut Ștefan Bogdan, *Magazin istoric* a publicat în nr. 3-4/1975, articolul *Aventuroasa viață a lui Ștefan Bogdan, un principe moldovean la curtea regelui Iacob I Stuart.*

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ASIGURĂRILE CELUI DE-AL III-LEA REICH = VORBE GOALE

NICOLAE PETRESCU-COMNEN

„Nu-mi propun, în rîndurile ce vor urma, a întreprinde un studiu asupra acestei tragice mişcări. Au făcut-o şi-o vor mai face alţii, mai tîrziu, cu perspectiva cuvenită, ce o dă timpul, şi la lumina documentelor pe care eu nu le am. Îmi propun numai să-mi adun unele amintiri şi observaţiuni personale, ce vor putea şi ele, odată, fi întrebuinţate pentru lămurirea viitorimii".

Textul din care am reprodus fragmentul de mai sus poartă titlul Garda de fier **şi este datat „Florenţa, 18 februarie 1942". Este unul din manuscrisele inedite ce s-au păstrat de la Nicolae Petrescu-Comnen şi al cărui original se află în Arhiva Institutului Hoover din California (S.U.A.).**

Diplomat cu profunde convingeri democrate, antirevizioniste şi antihitleriste, N. Petrescu-Comnen a formulat în aceste pagini un autentic act de acuzare faţă de Garda de fier. Valoarea documentului este sporită de realismul judecăţii istorice pe care o formulează diplomatul român, valabilă în multe privinţe şi din perspectiva prezentului.

Pe deplin conştient de prăpastia de netrecut dintre acţiunile legionarilor şi concepţia şi modul de viaţă ale poporului român, Nicolae Petrescu-Comnen condamnă şi el, alături de covîrşitoarea majoritate a oamenilor noştri de cultură, manifestările Gărzii de fier în peisajul politic românesc: „Am auzit pentru prima oară vorbindu-se despre Codreanu şi mişcarea sa prin 1923 şi mai cu insistenţă în următorii trei ani. Reprezentam România, la epoca aceea, în calitate de ministru la Berna şi delegat permanent la Societatea Naţiunilor... Studiind actele şi documentele ce primeam de la guvern, precum şi din informaţiile personale ce aduceam cu prilejul deselor mele călătorii în ţară, vedeam tot mai des revenind numele lui Corneliu Codreanu şi, mai tîrziu, acei al grupării sale ce, rînd pe rînd, s-a chemat Garda de fier, Totul pentru ţară, Legiunea arhanghelului Mihail etc. etc. ...

Ceea ce m-a izbit din primul moment la această mişcare au fost unele aberaţiuni de domeniul mai mult al patologiei şi necuratelor contradicţiuni ce se constatau la fiecare pas în doctrina, în acţiunea, în metodele ei. Voi cita printre primele acea stranie unitate de măsură, stabilită de Codreanu: mormîntul, **pentru a măsura amiciţia, credinţa, acţiunea legionarilor. Sacrificiul unui camarad îi preţuia: cincizeci de morminte; prietenia aituia, zece. Ascultînd asemenea lucruri ai impresia că te afunzi în misticismul nebulos al eroilor lui Dostoievski.**

În ceea ce priveşte contradicţiile, ele nu se constatau numai cu prilejul asasinărilor, jafurilor şi nelegiuirilor săvîrşite în 1940-1941. Ele apar încă din primele ei începuturi. Prima afirmaţiune a lui Codreanu, care propovăduieşte creştinismul integral, iubirea aproapelui, iertarea, sacrificiul..., a fost asasinarea unui om.

Dacă doctrina creştină nu admite sub nici un cuvînt să-ţi omori aproapele, legile pozitive şi penaliştii acordă, în anumite împrejurări, circumstanţe uşurătoare, scuză şi, cîteodată, judecătorii iartă crima. Dar nici morala, nici legile naturale, nici dreptul pozitiv nu glorifică crima şi nu fac dintr-un asasinat platforma unei noi doctrine politice şi sociale. Or, lucru grav, Codreanu nu a părut niciodată să fi regretat fapta sa. Nu pare să fi avut niciodată remuşcări. Somnul său de pravoslavnic creştin nu pare să fi fost niciodată tulburat de apariţia spectrului primei sale victime!

...Nu, nu, asemenea bizarerii nu sînt româneşti!

834 18 PAGINI Vineri 19 Februarie 1937

DIMINEAȚA

Director politic: MIHAIL SADOVEANU

Fondată în 1904 de CONST. MILLE | 3 Lei | București, Str. Const. Mille (fostă Sărindar) 5-7-9 | TELEF.: Direcția și Redacția 3.61.39; Ad-ția 3.62.59 Provincia 3.61.31; Străinătate 3.61.32

O demonstrație de solidaritate națională

România nu tolerează amestecul forțelor străine în treburile interne ale țării

Poporul român are atît bun simț, e atît de cuminte, atît de potrivnic excceselor și în bine și în rău, atît de larg și de generos, încît nu se pot explica asemenea aberații decît prin influența covîrșitoare a elementelor străine în formarea ideologiei legionare și a metodelor sale...

N-am înțeles niciodată lipsa de discernămînt a regelui Carol II și a sfetnicilor săi care n-au avut o linie precisă de purtare față de această mișcare. Aci îl ocroteau, ba chiar îl încurajau, aci purcedau urgia împotriva lor...“

Participant la crearea statului național unitar român, pentru a cărei împlinire poporul nostru a plătit un greu tribut de sînge, N. Petrescu-Comnen[1] a fost printre oamenii politici interbelici care au înțeles repede că Garda de fier este instrumentul folosit de Germania nazistă pentru destabilizarea vieții politice românești, în vederea instaurării dominației sale economice și politice. Lucid cunoscător al realităților din cel de-al III-lea Reich, al orientărilor și metodelor politicii sale externe, N. Petrescu-Comnen se afla într-un post de unde a știut să tragă numeroase observații corecte și mai ales să pună permanent în gardă factorii de decizie de la București asupra primejdiilor deosebit de grave pentru țara și poporul nostru. Aspectele pe care le pune în evidență în acest text privitor la legăturile dintre mișcarea legionară și oficinele naziste, sublinierea repetată a imixtiunii hitlerismului în viața politică internă românească fac din textul redactat de N. Petrescu-Comnen, într-o perioadă de plină ofensivă a puterilor Axei, o mărturie de reală valoare pentru înțelegerea situației grave a României în anii imediat premergători izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Poziția lui N. Petrescu-Comnen este aceea pe care s-au situat și alți oameni politici burghezi care s-au opus hitlerismului și politicii sale agresive. Cum este și firesc, nu toate aprecierile și motivațiile sale pot fi împărtășite; ele poartă adesea amprenta poziției sociale, a subiectivismului autorului, ca unui care a fost implicat în multe din evenimentele relatate. În liniile fundamentale însă, N. Petrescu-Comnen rămîne, ca și în rapoartele sale diplomatice, în memorii și alte lucrări, un analist profund fidel adevărului istoric. Pentru inedițul și valoarea lor de document, reproducem — din textul amintit — fragmentele referitoare la raporturile dintre Garda de fier și Germania hitleristă.

În afara unor mici intervenții impuse de normele de ortografie actuale, s-a respectat textul original. Întreruperile le-am marcat prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte; notele din subsol aparțin redacției, cele ale autorului sînt marcate cu sigla n.a.

Ion PĂTROIU

[1] Prezent adesea în paginile revistei noastre (nr. 4-5/1980, 1-3 și 6/1981), N. Petrescu-Comnen (1881-1958) este binecunoscut cititorilor, motiv pentru care nu mai revenim asupra datelor sale biografice.

În puțin timp aflai[1] că, pe lîngă schimbul[2], o favoare de care se bucurau toți studenții, fără deosebire, unii dintre cei cunoscuți ca „gardiști" primeau ajutoare suplimentare de la o organizație culturală, „Humboldt Stiftung", ce se găsea sub controlul direct al statului german și [era] condusă de generalul von Massow, membru al formațiunii S.S. Alții primeau diferite subvenții pentru traducții din limba germană în limba română, alții în calitate de speakeri de limba română la radio... Urmărind mai de aproape activitatea acestora, constatai că unii dintre ei luau parte la întrunirile național-socialiste germane, că participau la manifestațiile acestora; ba, cîte o dată, că îmbrăcau chiar uniforma cafenie de S.A.

În ceea ce privește pe bursierii sași, din Transilvania, care se găseau încartiruiți la Castelul din Köpenick, sau pe agricultorii ce făceau practica pe la diferitele ferme sau domenii agricole din diferite regiuni ale Germaniei, ei erau, nici mai mult nici mai puțin, încadrați în formațiunile paramilitare germane „Hitler Jugend" sau printre S.A., îmbrăcau uniforma formațiunii lor, aveau carte de membri și luau parte la întreaga viață a acestor formațiuni.

Toate aceste împrejurări ce nu mi se păreau deloc ortodoxe și conforme cu asigurările constante ce primeam din partea autorităților germane le făceam cunoscute, pe măsură ce erau constatate, guvernului nostru.

Trebuie să mărturisesc că la București nimeni nu părea a lua aceste avertismente prea în serios, considerînd fie că mișcarea gardistă nu constituia nici o primejdie, fie că, bucurîndu-se de înalte simpatii, nu era locul de a lua nici o măsură.

Pe la 1935, aflîndu-mă în interes de serviciu în București, Mihalache, Maniu și Madgearu îmi spuneau că sînt precis informați că Codreanu primește bani din Germania, prin Banca Germană „Societatea Bancară din București" și... prin legațiune. Comunicai cele de mai sus ministerului, cerînd să fiu autorizat să atrag și atențiunea guvernului german asupra acestor învinuiri... Fui autorizat să o fac. Fără a pierde timpul, avertizai imediat pe directorul băncii din București, von Witzleben, și pe ministrul Germaniei, Fabricius, de acuzațiunile ce li se aduceau de conducătorii Partidului Național-Țărănesc.

Amîndoi, bineînțeles, protestară, manifestînd indignarea lor, își dădură și cuvîntul că afirmațiunile fruntașilor țărăniști nu erau decît calomnii. Ca să-mi dovedească insanitatea acestor afirmațiuni, von Witzleben mă invită la un prînz cu Madgearu, iar ministrul Fabricius făcu o vizită lui Mihalache, cu care prilej și unul și altul [adică Witzleben și Fabricius] își dară cuvîntul lor că afirmațiunile erau inexacte, oferindu-le [lui Madgearu și Mihalache] să coopereze la orice cercetare destinată să stabilească adevărul. Nici Mihalache nici Madgearu nu deteră curs acestei oferte.

Înapoiat la Berlin, nu lipsi să fac demersurile necesare, atît la Auswertiges Amt [Ministerul de externe], cît și pe lîngă Goering [și] biroul lui Ribbentrop, Rosemberg etc., etc. Pe toți acei cu care vorbeam îi rugai stăruitor să nu se amestece în politica noastră internă, să nu încurajeze mișcările subversive, dacă vor să facă o politică de amiciție cu România și dacă vor să cîștige simpatia conducătorilor și maselor românești, să ducă o politică deschisă, la lumina zilei; să colaboreze pe tărîmul economic și cultural...

Toți reprezentanții calificați ai Reichului, începînd cu Hitler, von Neurath, von Ribbentrop (!), Rosemberg, Schacht etc. și sfîrșind cu cei mai modești colaboratori ai acestora, își dădeau cuvîntul lor că tot ce se spunea cu privire la imixtiunea lor în afacerile noastre erau „invenții uni"...

Voi cita, cu titlul de exemplu, conversația ce am avut-o în ziua de 13 martie 1937 cu baronul von Neurath, pe atunci ministru de externe al Reichului.

Era a doua zi după incidentul Moța-Marin[3]. Mă înapoiasem tocmai de la București, după lichidarea acestui penibil incident. Îi spusei ritos că eram însărcinat de M.S. Regele și de guvern să declar că atît suveranul cît și guvernul regal au făcut o mare sforțare pentru a liniști opiniunea publică și a ajunge la o soluțiune, pe care dealtminteri opoziția a găsit-o cu totul insuficientă. Pe viitor însă, guvernul Reichului să binevoiască a ști că orice act de imixtiune în luptele noastre politice „ar face imposibilă orice acțiune de apropiere între țările noastre, putînd avea chiar consecințele cele mai grave".

Von Neurath răspunse că va împiedica orice nou act de imixtiune. El adăugă că, din nefericire însă, controlul acestor acte nu-i aparține întotdeauna, lăsînd a se înțelege că acestea sînt datorite îndeobște organelor partidului N.S.D.A.P. Apoi îmi cită un caz similar, recent, petrecut într-altă țară, pe care nu o numi, adăugînd că aceste acte sînt datorite „unor elemente irresponsabile, unor tineri cu capul fierbinte, lipsiți de experiență și care cred că pot da directive și pot fi mai nazi [naziști] chiar decît Führerul".

...Această convorbire am raportat-o, bineînțeles, imediat guvernului, de la care însă nu mai avui nici o instrucțiune și nici o informație ulterioară, pînă la terminarea misiunii mele la Berlin...

Țărăniștii, e drept, învinuiau Reichul al III-lea că dădea bani lui Goga, lui Cuza cel tînăr și lui Codreanu; că le punea la dispoziție tipografii, automobile și arme...

---

[1] Se referă la perioada 1932-1938, cînd era din nou ministru al României în Germania.

[2] Este vorba despre modul în care se producea convertirea leului în marcă. Un fost funcționar superior al Ministerului Instrucțiunii publice avea să noteze referitor la metodele folosite de naziști pentru a atrage simpatia studenților români: „Tradiționalele noastre legături cu unele țări, îndeosebi Franța, erau subminate de Germania hitleristă care ducea în această privință o politică activă și abilă. Studenții români care primeau marca germană la cursul oficial de 39 lei obțineau în Germania pentru fiecare marcă cîte două așa-zise Registermark, cu circulație exclusiv internă și cu o putere de cumpărare egală cu marca propriu-zisă. În felul acesta, studenții noștri care studiau în Germania își dublau suma primită ca bursă, dispunînd de o situație materială mult mai bună decît colegii lor din alte țări". (C. Kirițescu: *O viață, o lume, o epocă*, București, 1978, p. 274).

[3] Vezi nota următoare a autorului referitoare la acest incident.

A trebuit să se producă incidentul Moța-Marin[1], pentru a avea un caz precis pe care să-l putem invoca. Se știe cu cîtă violență G. Tătărescu s-a angajat în fața Parlamentului[2] să ia măsurile cele mai drastice pentru a pune capăt unor asemenea acte intolerabile și cu ce formulă de vagi regrete și asigurări guvernul s-a mulțumit în cele din urmă.

În timpul trecerii mele la Ministerul de externe (martie-decembrie 1938) am avut prilejul însă să constat în mai multe rînduri că toate asigurările de neimixtiune ale Reichului și acelea ale guvernului italian nu erau sincere și că Legațiunea germană, ca și cea italiană[3] întreținea strînse și frecvente relațiuni cu Garda de fier.

Astfel, cu prilejul procesului lui Codreanu, este fapt dovedit, și ministrul Fabricius mi-a recunoscut-o, că a fost rugat de Codreanu să transmită Führerului o telegramă de felicitare după Anschluss; altă dată, poliția noastră a constatat cu preciziune că se făceau dese vizite la Legațiune, vizite ce se făceau adeseori noaptea și erau înconjurate de cel mai mare mister.

Nu lipseam să fac mustrări lui Fabricius, spunîndu-i odată (29 aprilie 1938, orele 12) chiar categoric că dacă Legațiunea Germaniei continuă a încuraja mișcările considerate ca subversive de guvern, acesta se va vedea în poziția să reacționeze, lăsîndu-l să înțeleagă că regele este obosit de opoziția surdă ce i se face de la Roma și Berlin și că s-ar putea într-o zi să se vadă nevoit să-și recheme reprezentanții din ambele capitale.

A doua zi chiar, 30 aprilie, la orele 7 seara, Theodorian Carada îmi telefonează că dorește să-mi comunice ceva urgent.

Fusesem camarad cu Theodorian care, cu toată viața sa dezordonată, îmi păstrase din tinerețe o deosebită afecțiune și nu o dată, în viață, a căutat să mă informeze de unele intrigi pe care geloșii și răutăcioșii le țeseau împotriva mea. Îl știam camarad de școală cu un inginer german, Konradi, ce cîștigase încrederea lui Hitler și pe care Mihalache și Madgearu îl învinuiau că ar fi un agent de legătură între Berlin și Codreanu, lucru de care era perfect informat și suveranul și [Armand] Călinescu. Cu prilejul unei conversațiuni anterioare rugasem pe Theodorian să spună categoric lui Konradi că guvernul știe rolul pe care îl joacă și că îi da prin mine un avertisment să nu se mai amestece în politica noastră internă...

Theodorian îndeplini însărcinarea și în acea zi îmi aduse o însemnare scrisă, aci alăturată, dictată chiar de Konradi. Iată cuprinsul său: „Guvernul german nu se interesează și nu se amestecă într-o afacere politică românească, atît timp cît această afacere nu riscă să tulbure bunele relațiuni de la stat la stat; Partidul Național Socialist însă nu poate și nu trebuie să se dezintereseze de soarta partidului T[otul] p[entru] țară".

Remisă de Theodorian Carada

la 30 aprilie 1938, orele 7 seara.

Aveam deci o dovadă precisă a lipsei de loialitate a Berlinului.

În audiența de luni 2 mai raportai regelui cele aflate...

La 6 mai plecai spre Geneva, pentru Consiliul S[ocietății] N[ațiunilor] unde aveam o serie de chestiuni grave...

După înapoierea mea de la Geneva, în ziua de 22 mai 1938, ministrul Fabricius îmi solicită de urgență o audiență. L-am primit imediat.

El se prefăcea că vine să-mi ceară impresii și amănunte asupra dezbaterilor de la Ligă. În realitate, altul era scopul principal al vizitei sale. Încet, încet, vîrful urechii apăru! D-sa aflase, cu prilejul procesului lui Codreanu, despre care vorbeam mai sus, ce se dezbătuse cu cîteva zile mai

---

[1] Reamintesc împrejurările: la 13 februarie 1937, cu prilejul înmormîntării legionarilor Moța și Marin, morți în războiul civil din Spania, după îndemnul ministrului italian Sola, ministrul Germaniei, Fabricius, și însărcinatul cu afaceri portugheze, d'Andrade, au găsit de cuviință să asiste la funeraliile acestora, funerarii ce au luat proporțiile unei mari manifestațiuni legionare. Acest gest a fost imediat relevat de opoziție... La interpelările în Parlament, președintele guvernului Tătărescu răspunse cu hotărîre că va cerceta împrejurările și va lua măsurile cele mai drastice împotriva acelor diplomați ce se vor dovedi că ar fi comis vreun gest reprobabil. În torentul oratoric, el pronunță cuvinte cu mult prea violente, ceea ce suscită reacțiunea Berlinului și Romei. Împreună cu Lugojanu, ministrul nostru la Roma, furăm chemați la București și solicitați să ne dăm concursul pentru a găsi o ieșire onorabilă, nici regele, nici guvernul nevoind să se ajungă la ruptura relațiunilor. După vreo zece zile de lungi și grele negocieri, cîte trele guvernele, făcînd o chestiune de prestigiu, se ajunse la o formulă foarte „à l'eau de rose" [apă de trandafiri]. Poate că dacă în acel moment guvernul nostru s-ar fi arătat mai energic, în fapte, nu în vorbe, s-ar fi evitat incidentele mai grave ce urmau să se producă. În tot cazul, Garda ieși cu prestigiul sporit, principiul de autoritate în stat primind o nouă și gravă lovitură — *n.a.*

[2] Interpelat de Armand Călinescu în legătură cu semnificația participării reprezentanților Italiei și Germaniei la funeraliile celor doi legionari, primul ministru Gh. Tătărescu a spus între altele: „...*Dacă faptele aduse la cunoștința guvernului se vor dovedi întemeiate, evident guvernul se va găsi în fața unei situații serioase. Este un principiu unanim admis în practicile noastre internaționale și potrivit căruia reprezentanții stat lor străine, ai tuturor statelor străine, mici sau mari, nu pot, nu trebuie, nu au îngăduința să participe, direct sau indirect, la manifestări de politică internă.* Întrucît se va dovedi că acest principiu a fost încălcat — și declar de pe acum că participarea agenților diplomatici la o solemnitate religioasă, făcută sub egida unui partid politic și transformată astfel într-o manifestare politică, este o încălcare a tuturor principiilor și a tuturor uzanțelor internaționale — guvernul va lua în gravă considerare situația creată. Mă grăbesc să adaug că această situație creată de acte cu caracter personal nu poate să aibă nici o repercusiune asupra raporturilor dintre țara noastră și țările reprezentate, pe care le dorim din ce în ce mai strînse și din ce în ce mai prietenești.

Rog deci pe d. deputat Armand Călinescu, rog Camera întreagă să creadă că guveroul va cerceta și va soluționa acest incident, zelos de prerogativele acestui stat, care timp de aproape trei pătrimi de veac, de la independența sa, nu a practicat decît principiile demnității naționale". (*Dimineața*, 18 februarie 1937).

[3] Cînd eram ambasador la Vatican am avut dovezi concrete asupra sprijinului pe care legionarii îl primeau nu numai de la guvernul fascist, dar chiar și de la R.E. [regele Emmanuel] și de la fiica sa P.M. de H. [prințesa Maria de Hessen]. Astfel, într-o seară, la un dineu la marchizul Dusmet de Smours, P. de H. [prințesa de Hessen] îmi povesti cu ingenuozitate că mama sa și cu ea însăși acordau subsidii unui legionar numit Dumitrescu: că aceste ajutoare se cam prelungeau peste măsură și că ar fi fost foarte bucuroase să vadă pe Dumitrescu plecat din Italia. Am rugat-o să sfătuiască pe protejatul său să vină să mă vadă, pentru a căuta un mijloc să-l repatriez. Nu a venit niciodată și nu l-am cunoscut.

Altă dată, profesorul Caragata îmi povestea, la Florența, cazul unui student român căruia autoritățile fasciste îi puseseră la dispoziție un aparat de emisiune de T.S.F. și care emitea din Florența știri subversive în limba română — *n.a.*

înainte, că se vorbise și de Germania și că unul din capetele de acuzație formulate împotriva căpeteniei legionare era acela de a fi primit bani de la Reich și de a fi comunicat Germaniei acte și documente interesînd apărarea națională. Răspunsei că nu eram în curent cu procesul, întrucît, după cum știa și d-sa, de-abia sosisem din străinătate. A doua zi, 23 mai, cerui audiență M.S. Regelui care m-a primit la orele 11.30. Între altele, îi raportai convorbirea din ajun cu ministrul Fabricius. Regele îmi spuse că, într-adevăr, cu prilejul percheziților făcute la legionari s-ar fi găsit anumite documente compromițătoare, dar că el ar fi dat ordin lui Călinescu și ministrului de justiție, Iamandi, „acum cînd mișcarea este în descreștere (sic!) și liniștea începe a fi asigurată în țară", să nu dea proporții procesului și mai ales acestui punct care putea provoca complicațiuni de ordin internațional ce nu erau deloc de dorit în momentul de față, cînd nori groși amenințau pacea Europei. Termină sfătuindu-mă să mă adresez lui Călinescu pentru mai multe amănunte.

Profitai de acest prilej pentru a mă plînge că deși nu doream să mă amestec cu nimic în politica internă a țării, totuși sînt împrejurări, ca cea care ne preocupă, care ne-ar putea provoca complicațiuni internaționale și asupra cărora ar fi indispensabil să fiu și eu informat. Mă plînsei apoi că, cu toate repetatele mele reclamațiuni, nu mi se comunicau nici măcar obișnuitele note informative ale Poliției și Siguranței, pentru a ști și eu, cît de puțin, ce se petrece în țară, adăugînd, bunăoară, că în ceea ce privește procesul lui Codreanu nu am alte informații decît cele din ziare, care se știe cît au fost de laconice.

Suveranul îmi dădu dreptate și mă asigură că va spune lui Călinescu să împlinească această lacună, care ar putea prejudicia interesele statului.

La 24 mai, cu prilejul Consiliului de Miniștri, Călinescu făcu o scurtă expunere a felului cum decursese procesul, arătînd că vinovăția lui Codreanu era deplină și că, în realitate, se constatase:

a) că, împotriva legilor, Garda de fier își continua activitatea ei subversivă;

b) că împănase Statul major, ministerele și alte autorități publice cu agenți, care spionau și le comunicau pînă chiar și documentele cele mai confidențiale;

c) că întreținea relațiuni suspecte cu „o putere străină";

d) că organizase grupul terorist „Moța - Marin";

e) că pătrunsese adînc și în licee, unde otrăvea conștiința copiilor cu jurăminte groaznice, cu reguli misterioase, ce tulburau mințile și înstrăinau pe copii de școală, de profesori, ba chiar de familiile lor.

Întrebai dacă ne-ar putea da amănunte cel puțin în ceea ce privea chestiunea relațiunilor sale suspecte [ale lui Codreanu] cu „o putere străină" la care făcuse aluziune. Îmi răspunse că se găsiseră la Codreanu însemnări din care reieșea că transmisese, prin legațiunea acelei „puteri", anumite mesagii șefului unui guvern străin și urma că ar fi primit sume importante din străinătate. Adăuga că „justiția" însă socotise că nu existau dovezi suficiente pentru a reține crima de *„trădare"* și că, pentru a nu suscita dificultăți pe plan internațional, trecuseră ușor [peste] acest oap de acuzare.

Înțelesei...

În ziua de 28 noiembrie, suveranul se reîntoarce în țară[1].

Marți, 29 noiembrie, fui primit în audiență.

Punîndu-mă în curent cu conversațiile ce avusese în Germania, suveranul îmi spuse că cu Hitler vorbise mai mult chestiuni de ordin general — pe care mi le enumeră cu amănunte —, trecînd în mod ușor asupra chestiunii Gărzii de fier. Cu Goering însă vorbise în mod franc și amănunțit. Goering, care îi păru suveranului că fusese însărcinat de Führer să examineze această chestiune în amănunt, abordă chiar el chestiunea Codreanu...

Apoi suveranul insistă asupra „impresiunei ce exista la noi" că Reichul ar sprijini, și moral și material, mișcarea, lucru ce nu făcea decît să prelungească frămîntările din țară și să creeze un grav „malentendu" între cele două țări.

Goering răspunse că guvernul Reichului își făcuse o dogmă să nu se amestece în treburile interne ale nimănui; că Führerul nu se interesează mai mult de Codreanu decît de altă personalitate din România; că însă avînd în vedere că acesta și grupul său au fost cei care au manifestat mai multă înțelegere și mai multă prietenie față de-al treilea Reich, decît oricare altă grupare românească, e firesc ca și conducătorii Reichului să privească cu oarecare simpatie această mișcare. El, Goering însă atît în numele Führerului, cît și personal, asigură pe suveran că nu înțelege nici un moment să facă vreo intervenție în favoarea acestei mișcări, înțelegînd să se abție cu desăvîrșire de la orice act ce ar putea semăna ca o imixtiune în chestiunile interne ale României. Nu lipsi totuși să întrebe pe rege ce are de gînd să facă cu gardiștii. Suveranul răspunse că unii dintre ei își împlinesc pedepsele la care au fost condamnați de instanțele judiciare, iar alții se găsesc cu domiciliu forțat la unele mănăstiri. Goering și-a exprimat, mai mult ca o părere decît ca o dorință, în termeni extrem de vagi, un fel de rugăminte că „poate ar fi înțelept dacă s-ar putea ca legionarii, atît condamnații, cît și cei internați în lagăre, să fie tratați cu omenie..."

Iată tot ce-mi spuse suveranul[2].

Joi, 1 decembrie, fui informat de un prieten că în noap-

---

[1] Întoarcerea din călătoria pe care o făcuse la sfîrșitul lunii noiembrie la Londra, Paris și Berlin.

[2] Același moment al vizitei lui Carol II în Germania este prezentat astfel de istoricul vest-german Andreas Hillgruber, în cartea sa intitulată *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu:* „Întîlnirea dintre regele Carol și Hitler, care a avut loc la 24 noiembrie 1938 la Berghof și la care au participat și prințul moștenitor Mihai (fără a asista la convorbirile politice) și ministrul Curții regale Urdăreanu, se pare că nu a decurs prea favorabil, deși Hitler și-a primit oaspetele cu multă amabilitate. ...La sfîrșitul întrevederii, regele Carol a amintit că «unele forțe din România tind să tulbure bunele raporturi germano-române». În această privință, vina o poartă în primul rînd șeful grupului național al organizațiilor din străinătate (Landesgruppenleiter) al N.S.D.A.P. din România, Konradi, care colaborează cu toate elementele indezirabile regelui. Pentru a nu împovăra mai de-

tea precedentă 13 legionari, în frunte cu Codreanu, pe cînd erau transportați cu camioanele-automobile, pentru nu știu ce confruntări, de la Rîmnic [Sărat] la București, încercînd să fugă de supt escortă, fuseseră împușcați...

În dimineața de 3 decembrie mi se aduseră telegramele nopții. Ziarele germane deschiseseră o campanie ce dovedea răsunetul ce avusese la Bertesgaden și la Wilhelmstrasse evenimentele de la noi...

În ziua de 14 decembrie, primii în audiență pe Fabricius... Îmi exprimai indignarea față de campania imundă ce se dezlănțuia în presa germană și care dovedea cît de puțin sincere erau toate asigurările pe care de ani de zile Germania ne da că nu înțelege să se amestece în afacerile noastre interne. Arătai apoi ministrului Germaniei că, dacă această campanie avea să continue, ne vom vedea și noi nevoiți să „dăm drumul la cîini", deschizînd și noi dosarele noastre și atacînd și noi, așa cum se făcea în Germania, viața privată a conducătorilor.

Fabricius plecă extrem de afectat.

A doua zi, 15 decembrie, veni să-mi anunțe că pleca „pentru sărbători", în concediu în Germania.

Cu prilejul acestei întrevederi îl întrebai din nou cum se potrivesc asigurările de neamestec date în atîtea rînduri — cu angajamentul cuvîntului de onoare — cu această explozie de violență din partea presei Axei și gesturile inamicale la care asistam din partea Reichului...

---

parte relațiile cu această Problemă, regele a cerut urgenta rechemare a lui Konradi. Hitler a promis, în principiu. În prealabil voia însă să afle și părerea lui Fabricius în această chestiune, pentru care acesta a fost chemat la Berlin împreună cu Konradi.

Convorbirea dintre Hitler și rege a fost întreruptă în repetate rînduri de numeroase convorbiri telefonice pe care Carol le-a avut cu Bucureștiul, convorbiri a căror importanță a putut fi apreciată abia cîteva zile mai tîrziu. Tocmai în ziua vizitei la Berghof, membri ai Gărzii de fier au comis un atentat împotriva rectorului Universității din Cluj și existau temeri cu privire la alte acte de violență ale legionarilor. De aceea, imediat după întoarcerea sa, regele a ordonat o serie de măsuri drastice împotriva conducătorilor legiunii..."

Din Dealul Spirii în oastea lui Iancu

După înăbușirea revoluției din 1848 din Țara Românească, majoritatea conducătorilor revoluționari au luat calea exilului. La fel au făcut și mulți participanți, dintre care unii au trecut munții, înrolîndu-se în oastea revoluționară a lui Avram Iancu. Printre aceștia s-a aflat și Constantin (Dincă) Bălășeanu (Bălșan). Cine era el?

Botezul focului îl primise în aprига încleștare cu inamicul la 18 septembrie 1848, bătălie eroică a pompierilor din Dealul Spirii de sub comanda căpitanului Pavel Zăgănescu și care a rămas în istorie sub numele de „baia de sînge de la București"[1]. Dincă Bălășeanu era, în acel moment, sublocotenent. După luptă, împreună cu restul pompierilor, s-a retras în tabăra lui Gheorghe Magheru de la Riureni[2]. Ulterior, după ce tabăra de aici a fost desființată (10 octombrie 1848), Bălășeanu a trecut munții și s-a înrolat ca ofițer în armata lui Avram Iancu.

A fost repartizat în legiunea prefectului Axente Sever, în care a luat parte la luptele din ianuarie-iulie 1849 pentru apărarea Apusenilor de oștirile nemeșimii maghiare. În armata lui Iancu se aflau și alți luptători veniți din Țara Românească, printre care Bălăceanu, Constantin Racoviță și Gh. Adrian[3], viitorul general în armata României.

Între luptele la care a luat parte Dincă Bălășeanu e și cea de la Coglar (13 martie 1849), din zona Blajului, unde a condus o ceată de 150 lăncieri. În mai 1849, a trecut sub directa comandă a lui Avram Iancu. A luptat împotriva maiorului maghiar Hatvani care, încălcînd armistițiul dintre Avram Iancu și trimișii lui Kossuth, a dezlănțuit atacul împotriva românilor, ocupînd Abrudul la 6 mai 1849.

La plecarea din ținutul Apusenilor, în urma înăbușirii revoluției maghiare de către armatele intervenționiste, Bălășeanu a dus cu el un document menit să evoce participarea sa la una din paginile mărețe ale istoriei românești. Documentul, un testimoniu (certificat) semnat de Axente Sever, se înscrie și el ca o semnificativă mărturie a voinței de luptă comună ce a animat pe români.

Actul pe care îl reproducem mai jos a fost publicat la 14 iulie 1883 în ziarul Vocea Romanațului, din Caracal. La acea dată Constantin (Dincă) Bălășeanu (sau Bălșan, cum apare în transcrierea din document) trăia la Caracal și avea gradul de locotenent-colonel.

Vasile CĂRĂBIȘ

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 9/1981; 11/1973, 3/1980; 1/1973.

Testimoniu

Subscrisul prin aceasta fac tuturora cunoscut în conștiința sufletului și a dragostei mele că d-lui Const. Bălșan, fostul ofițer la compania de pompieri în România, din 15 decembrie 1848, a servit cu toată căldura în castrele [taberele] mele pînă [la] 17 mai 1849, cînd fiind demandat [cerut] cu 50 feciori să înșire un lanț de flankeri [flancuri] asupra unei centuri ce se afla la pravaria [dreapta], atît se ținu de bine cu feciori[i] săi cât cu ceilalți putură trece la Cetate [Alba Iulia] nevătămați. În urmă, tăindu-i ungurii intrarea în Cetate, se retrase înapoi fără nici o pierdere. Apoi fiindcă noi eram chemați în Cetate ca să nu mai ieșim, și aceasta dînsul o știa — cu feciori cu tot — s-a dus la Iancu; în drumul său întîmpină niște fugari rătăciți din oastea lui Halvani — pre aceștia [îi] prinse și-i dete în mîna ordșenilor din Zlatna.

Cum că, cît fu la Iancu încă se purtă destul de eroește, o știe lumea. Cît fu cu mine se deosebi într-o bătaie ce o avurăm în 5 ianuarie 1849 la Vințu de Sus, unde fiind dînsul demandat în cei întîi foc, se ținu cu atîta bărbăție, căi căzură din vrăjmași 40 de feciori și mai mulți plesuriți [răniți]; el pierdu 3 feciori, 5 plesuriți și căpătă o gloanță prin bundă [manta]. Asemenea se purtă și la Blajiu la 1 februarie, de unde însă, bătîndu-ne ungurii, sprijinii retirada [retragerea] cu o bărbăție nemaivăzută.

Exemplu de un curaj personal dete la Daia unde mă aflam eu cu 150 feciori...

Meritele d-lui care le făcu în legiunea mea cu deprinderea ficiorilor nu le poate cineva prețui, cu atît mai puțin renumera. Ele sînt mari în sine și vor rămînea monumente eterne, în inimile noastre, care le știm.

Cinadie 20/8 octombrie 1849
Sub-scris Axentie Severu
Prefect emerit

Ankara '60

O CAPITALĂ NOUĂ

PENTRU O ŢARĂ NOUĂ

JORGE BLANCO VILLALTA

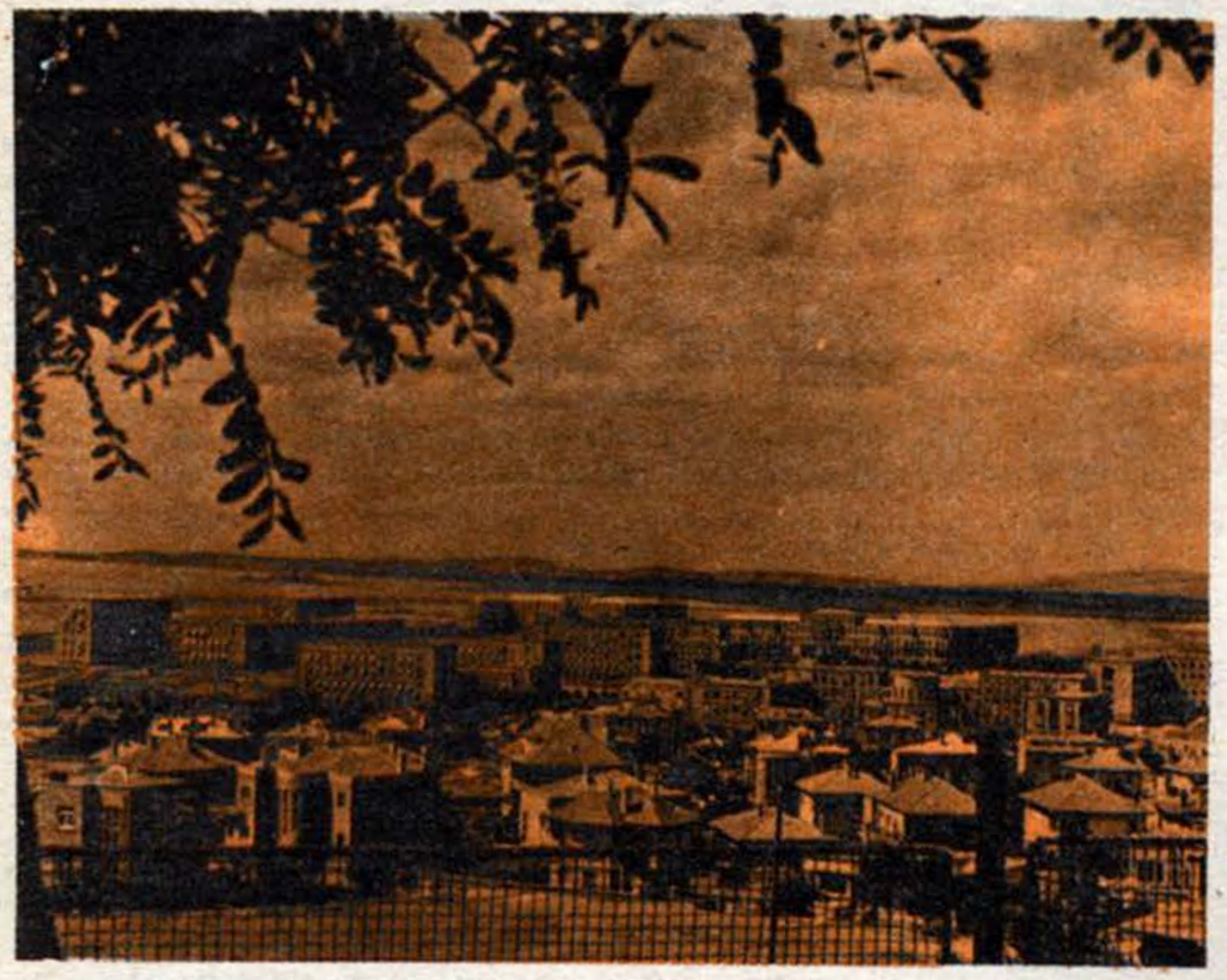

În perioada în care visul lui Mustafa Kemal Atatürk — de a înălţa o ţară civilizată, democrată şi independentă, pe ruinele adînc marcate de sechelele imperiului prăbuşit — devenea, de la o zi la alta, realitate, Blanco Villalta, autorul unei cărţi devenite celebră despre conducătorul statului turc, îndeplinea funcţia de viceconsul al Argentinei în Turcia. „Puternica, legendara sa personalitate — îşi aminteşte Blanco Villalta despre eroul scrierii sale — mi-a lăsat o amintire de neuitat". Din această amintire s-a născut prima lucrare biografică închinată „Părintelui turcilor" — Atatürk, după ce acesta a încetat din viaţă (noiembrie 1938). „Am strîns în această carte experienţa a cinci ani trăiţi cu intensitate maximă în Turcia. Am avut prilejul să particip, la fel de pasionat ca şi un turc, la evenimentele acelor ani intraţi în istorie".

La ce evenimente se referă Blanco Villalta?

După primul război mondial, în condiţiile armistiţiului de la Mudros (30 octombrie 1918), care însemna, practic, ocuparea Turciei de către statele aliate ale Antantei, Mustafa Kemal a strîns în jurul său toate forţele naţiunii dornice şi apte să lupte împotriva puterilor intervenţioniste, pentru eliberare şi crearea unui stat naţional turc. În acest scop, el a plecat din Istanbul şi a debarcat la Samsun, la 19 mai 1919, zi apreciată de istoricul Mustafa Ali Mehmed, în Istoria turcilor, ca „memorabilă în istoria luptei de eliberare a poporului turc". S-au format astfel două guverne. Unul la Istanbul, reprezentat de sultan şi controlat de puterile aliate, şi altul la Ankara, condus de Atatürk, condamnat, între timp, la moarte de oficialităţile din Istanbul. Victoria decisivă repurtată de trupele republicane pe rîul Sakarya (1921) a dus succesiv la înlăturarea sultanatului (1922), declararea Ankarei drept capitală la 13 octombrie 1923 şi, în acelaşi an, la 29 octombrie, proclamarea Republicii Turcia şi alegerea lui Mustafa Kemal ca preşedinte al ţării, date de frunte în istoria poporului turc prieten.

În calitate de preşedinte, el a pornit opera de modernizare a Turciei. „De acum înainte vom obţine multe victorii importante — spunea Mustafa Kemal — dar acestea nu vor fi victorii de baionete, ci victorii în domeniul economiei, ştiinţei şi culturii". Reformele kemaliste începute cu menţionata abolire a monarhiei au continuat cu desfiinţarea califatului (1924), lichidarea sectelor şi ordinelor religioase, adoptarea codului civil european şi a alfabetului latin, „războiul" contra fesului la bărbaţi, a feregelei la femei, precum şi contra veşmintelor orientale, politica de emancipare a femeilor. Totodată, Kemal Atatürk a iniţiat o serie de reforme pentru dezvoltarea agricolă, industrială şi financiară a ţării, unul din principiile călăuzitoare fiind acela că „fără economie nu există independenţă".

Complexa activitate a făuritorului Turciei moderne şi-a găsit reflectarea şi în numele ce i-au fost atribuite de-a lungul anilor. Era elev la liceu, cînd profesorul lui de matematică, avînd acelaşi nume cu el, Mustafa, i-a spus, datorită cunoştinţelor şi inteligenţei dovedite, Kemal, adică „Perfect"; în urma victoriei

Monumentul ridicat în amintirea lui Kemal Atatürk

de pe rîul Sakarya, a fost poreclit Ghazi, „Victoriosul", „Eroul"; iar în 1934, cînd, pentru a pune capăt confuziilor de nume, Mustafa Kemal a adoptat legea privind obligativitatea numelor de familie, ca un omagiu adus celor înfăptuite pentru poporul său, i s-a spus Atatürk, „Părintele turcilor".

Tînărul diplomat Jorge Blanco Villalta, martor, timp de cîțiva ani, la giganticul efort constructiv și reformator întreprins de Atatürk, a păstrat o amintire deosebită și discursului pronunțat de președinte, în noua clădire a Adunării Naționale din Ankara, cu prilejul celui de-al doilea Congres al Partidului Republican Popular: „Marele Ghazi — scrie Blanco Villalta — și-a rostit istoricul discurs timp de șase zile consecutive, vorbind peste 36 ore. Evenimentele reprezentînd istoria eliberării și înnoirii Turciei au fost relatate și comentate în succesiunea lor cronologică. Marele Ghazi a acordat o atenție deosebită politicii interne și luptei dintre cele două tendințe: pe de o parte civilizarea țării, pe de alta întoarcerea la vechiul sistem teocratic. A pledat cu convingere pentru sistemul reformelor, adresînd un apel emoționant tineretului de a păstra și apăra Republica".

Linia politică fundamentală a statului turc, sintetizată prin dictonul lui Atatürk, „pace în țară, pace în lume", și-a găsit expresia într-o serie de tratate, acorduri și convenții. Printre acestea, de o importanță deosebită pentru relațiile româno-turce, a fost Tratatul de amiciție, neagresiune, conciliațiune și arbitraj, semnat la Ankara, la 17 octombrie 1933, de miniștrii de externe ai celor două țări, Nicolae Titulescu și Rüstü Aras, iar ulterior, Antanta Balcanică, tratat semnat între Grecia, Iugoslavia, România și Turcia la Atena, la 9 februarie 1934[1].

În anii de după cel de-al doilea război mondial, legăturile tradiționale dintre cele două țări au cunoscut o dezvoltare puternică pe toate planurile, substanțial stimulate de dialogul la nivel înalt purtat la Ankara și București. Recenta vizită de stat, din mai 1983, a președintelui Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, în Turcia, constituie un nou jalon istoric în cursul pozitiv al relațiilor dintre cele două țări vecine și prietene.

În cartea de onoare a mausoleului, situat pe o colină din apropierea centrului modern al orașului Ankara, unde este înmormîntat Mustafa Kemal Atatürk, tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu au înscris cuvintele: „Cu prilejul vizitei în Republica Turcia, aducem un cald omagiu memoriei lui Mustafa Kemal Atatürk, fondatorul statului turc modern. 20 mai 1983".

Magazin istoric a mai publicat o serie de articole privind viața și activitatea „Părintelui turcilor" (nr. 6/1972, 11/1981, 2/1982); le adăugăm acum cîteva fragmente prescurtate, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din cartea Atatürk, scrisă de Jorge Blanco Villalta, publicată pentru prima oară în 1939, la Buenos Aires, și reeditată, în limba engleză, la Ankara, în 1979.

Cristian POPIȘTEANU

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968

Prima condiţie a fericirii

Cînd, către sfîrşitul anului 1919, Atatiirk a sosit în acel tîrguşor de provincie, Ankara[1], cu intenţia de a-l transforma în centrul activităţii sale revoluţionare, a găsit doar vreo 25 000 locuitori, care trăiau de pe o zi pe alta. Era mare lipsă de apă potabilă; pîraiele ce străbăteau cîmpia se revărsau primăvara şi toamna, formînd bălţi în care mişunau germenii malariei. Din orice punct al oraşului ai fi privit, dacă vedeai unul sau doi copaci piperniciţi. Cîmpia cenuşie, pietrele cenuşii şi praful cenuşiu alcătuiau un peisaj dezolant.

În acest loc, unde clima neprielnică îngreuna considerabil condiţiile de viaţă, s-a proclamat guvernul kemalist. Timp de trei ani, ani de război, de lupte interne şi de rivalităţi politice, oameni care îşi puseseră nădejdile în Atatiirk au venit din toate colţurile ţării, înghesuindu-se în casele ruinate ale Ankarei, fericiţi să suporte orice privaţiuni pentru realizarea unui ideal.

Nu oraşe-muzeu, ci muzee în oraş

Nu exista nici măcar curent electric. Vehiculele motorizate puteau fi numărate pe degetele unei singure mîini. Înalţii funcţionari şi membrii Parlamentului puteau fi văzuţi, ducîndu-se la serviciu sau la Marea Adunare Naţională, călare. Miile de refugiaţi politici veniţi din străinătate înconjurau milenarul oraş ca o centură a foamei. Unii erau convinşi că nici oraşul mizer, nici războiul de eliberare naţională nu aveau viitor. Alţii credeau că Atatiirk alesese locul respectiv doar temporar, ca un post de comandă strategic. Ce contrast între Istanbulul[2] situat pe ţărmul de o frumuseţe magnifică al albastrei mări Marmara şi pîrjolitul, însetatul platou! Dar, pentru Atatiirk, Istanbulul, cu moştenirea lui de rafinamente lîncede, simboliza declinul unui imperiu. De aceea, platoul era locul nimerit pentru a dura capitala acestui popor, menit să renască prin lupte dîrze şi sărăcie.

După ce oraşul de pe platou a fost desemnat să fie capitala Turciei şi după proclamarea republicii (octombrie 1923), a început o perioadă ce avea să întreacă în strălucire vechea vîrstă de aur. La început, construcţiile de primă necesitate erau ridicate unde se nimerea. Din 1927 însă s-a trecut la punerea în aplicare a unui proiect, alcătuit de cei mai buni specialişti din lume. În vila sa de pe dealul Çankava, de unde avea perspectiva întregii regiuni, Atatürk a discutat cu arhitecţii şi inginerii detaliile proiectului, punct cu punct. Oraşului i s-a trasat o arteră principală, Gasi Bulvari, pe direcţia nord-sud; problemele apei, ale malariei şi ale lipsei de vegetaţie continuau să fie principalele obstacole în construirea oraşului visurilor lui Atatiirk. Ca urmare, în 1935 a început campania împotriva malariei în Ankara şi împrejurimi iar mlaştinile au dispărut una cîte una. În acelaşi an, se anunţa că stearpa cîmpie înconjurătoare se va transforma într-o magnifică staţiune pomicolă experimentală, cu suprafeţe împădurite şi pepiniere de pomi fructiferi şi arbuşti ornamentali, pentru parcurile şi grădinile oraşului.

Insuficienţa precipitaţiilor în regiunea Anatoliei Centrale era cauza principală a sărăciei; în 1936, digul Çubuk a fost extins pînă la 12 km nord de Ankara, pentru a reţine apele rîului cu acelaşi nume. Volumul de apă pe care Çubuk îl putea asigura anual a fost calculat la 30 000 000 metri cubi. Primăvara, rîurile Elmadağ şi Koşunlar completau rezervele de apă ale Ankarei.

Pădurile de schele se luau la întrecere cu pădurile din grădina oraşului, minunată oază în mijlocul platoului. Clădiri moderne, de o arhitectură sobră, erau destinate populaţiei aflate în plină explozie demografică. În 1927, numărul locuitorilor crescuse de trei ori, ajungînd la 75 000. În Ankara, a început să pulseze viaţa unui adevărat oraş al secolului XX.

Visurile lui Atatiirk erau realizate; prin munca oamenilor, Ankara sa crescuse din aridul, neprietenosul platou, printre copaci şi flori. Dar mai presus de dorinţa creării unui mare oraş modern, dotat cu tot ce puteau oferi civilizaţia şi progresul, el voia să ofere naţiunii turce un exemplu concret al posibilităţilor propriei deveniri şi a ceea ce putea realiza prin spiritul ei renăscut.

Atatiirk a luptat împotriva oraşelor-muzeu, preferînd muzee în oraş. Tristul spectacol al Turciei pitoreşti, agreat de turiştii amatori să vadă în alte ţări înapoierea „exotică" pe care nu ar fi admis-o în alcătuirea lor, a dispărut din Turcia civilizată.

Dealtfel, Atatiirk era un pasionat al istoriei. Cercetările arheologice şi istorice au primit, cum nu se mai întîmplase niciodată pînă atunci în Turcia, un sprijin substanţial din partea guvernului. Vestigiile istorice au fost adăpostite în muzee, astăzi considerate ca fiind printre cele mai importante din lume.

Monumentele de pe Orhon

Emanciparea femeii reprezintă una dintre cele mai strălucite victorii sociale şi umanitare ale lui Kemal. Şi totuşi, oricît ar părea de paradoxal, drepturile şi libertăţile pe care femeile le-au căpătat în Turcia nu înseamnă altceva decît o revenire la tradiţii conforme adevăratului spirit al poporului turc.

---

[1] Despre capitala, din zilele noastre, a Turciei, vezi amănunte în articolul *Ankara'65* de Cristian Popişteanu apărut în nr. 3/1980.

[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1968, 10/1972, 6, 9/1977.

În perioada veche a istoriei turcilor, ca și în epoca migrațiilor, femeile au ocupat poziții importante în societate, multe dintre ele domnind ca regine sau chiar conducînd armatele în bătălii; marea răscoală de sub conducerea lui Ilteriș-Kagan (682-693) și a soției sale Elbilge Hatun a reînviat imperiul turcilor, extinzîndu-i hotarele și mai departe decît fuseseră mai înainte. În inscripțiile turcești de pe Orhon[1], datînd din sec. VII e.n., pot fi citite aprecieri ca aceasta: „Regina care își cunoaște statul". Există însă și alte mărturii referitoare la rangul și egalitatea de care se bucurau femeile turce; în vechile edicte apare frecvent formula: „Din hotărîrea regelui și a reginei sale". Soliile erau totdeauna întîmpinate de perechea regală. Renumitul călător și geograf arab Ibn-Battuta[2], care în sec. XIV a făcut înconjurul Anatoliei, a lăsat cîteva descrieri interesante privind viața și obiceiurile turcilor. El a rămas uimit de faptul că, în pofida învățămintelor religiei musulmane, femeile nu-și acopereau fața și a fost tot atît de surprins de modul în care bărbații își arătau respectul față de ele. Relatări asemănătoare au făcut și alți călători. Unul dintre aceștia menționa că, în unele sate, viitorii soți se cunoșteau înainte de a se căsători, neluînd în considerație aceleași învățăminte. În timpul Imperiului otoman (1284-1918) preceptele *Coranului*, ca și filozofii musulmani, au redus treptat statutul femeilor la un nivel pe care cu greu ni-l putem imagina. Au trecut deci sute de ani pînă ce s-au instaurat atît instituția poligamiei cît și obiceiul de a ține femeile izolate.

Ele căpătau în aceste condiții istorice unele cunoștințe doar în copilărie, cunoștințe care cu bunăvcință ar putea fi considerate drept educație. Mai tîrziu, odată cu obligația de a purta vălul pe față, le era permisă doar citirea cărților sfinte și, îndeosebi, *Mavlutul*, o culegere de poeme scrise în cinstea nașterii profetului. Lectura oricărei alte cărți era considerată un adevărat scandal. Firește, femeile care reușeau să citească, și cine știe cum reușeau, erau foarte puține la număr. Virtute a acestor ființe — cărora le era refuzată onoarea de a fi considerate capabile să se apere ele însele de capcanele iubirii adultere — era păzită de ziduri groase și zăbrele rezistente, de eunuci vigilenți, precum și de interzicerea de a ieși pe stradă neînsoțite. Puteau să priveas-că în afara casei prin *kafes*, un grilaj din lemn fixat la ferestrele haremului, și prin vălul gros al *peceului*.

Sultanii reformatori Selim III (1789-1807), Mahmud II (1808-1839) și Abdul Mejid (1839-1861) nu au întreprins mai nimic pentru condiția femeii; un mic pas înainte s-a făcut datorită mișcării Junilor turci (1908-1909) și sub influența mentalității și obiceiurilor venite din Occident. S-au deschis școli pentru fete, literalmente invadate de elevele dornice să învețe. *Peceul* a evoluat, fiind confecționat din țesături mai transparente, apoi a cedat locul *feraceului*, care lăsa ochii descoperiți. În timpul războiului de independență (1919-1922), femeile din Anatolia au redevenit tovarășele bărbaților lor, așa cum fuseseră odinioară; ele lucrau pămîntul, munceau în spitale și cărau muniții. Atatiirk a acordat un loc deosebit, în planurile sale reformatoare, emancipării femeilor, care își dovediseră, chiar sub ochii lui, vitalitatea, forța și patriotismul. Totuși, nu a abordat această problemă în timpul războiului, deoarece intențiile lui, care vizau schimbarea radicală a statutului femeii, ar fi putut declanșa și favoriza o campanie reacționară a elementelor retrograde.

Două imagini simbolizînd drumul spre emancipare al femeii turce. De la voaluri și feregea la... „Steaua de diamante" obținută de Sabiha Gökçen, pentru pilotaj, în anii republicii kemaliste

Steaua de diamante

În februarie 1923, la Smirna, el a vorbit despre importanța egalității drepturilor pentru femei și bărbați. Această cuvîntare a marcat începutul unei active campanii conduse de Atatiirk în favoarea emancipării femeilor; de atunci, el a folosit orice prilej pentru a schimba mentalitatea oamenilor. În august 1924, afirma: „O viață de familie nesănătoasă generează slăbiciune socială, economică și politică". A fost nevoie să înfrunte anumite reacții din partea celor ce priveau femeile ca pe niște sclave, cînd a susținut că nu mai e cazul ca ele să umble cu fața acoperită, iar instituția haremului trebuie să fie desființată.

În adoptarea unui mod de viață modern, femeile turce

(Continuare în p. 54)

[1] Vestite ioscripții funerare aparținînd unor *kagani* (împărați, monarhi) ai turcilor vechi. Fiind descoperite în bazinul superior al fluviului Orhon, din ținuturile Mongoliei, ele se numesc și „Monumentele de pe Orhon".

[2] *Magazin istoric*, nr. 12/1982.

RĂSPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

ISTORIE ROMÂNEASCĂ

ÎNTR-O CRONICĂ BULGARĂ

DIN SECOLUL XVIII

KAROL TELBIZOV

Numărul 2/1979 al prestigioasei reviste Études balkaniques, editată de Academia bulgară de ştiinţe şi Institutul de studii balcanice din Sofia, a publicat, sub semnătura istoricului Karol Telbizov, un articol, în limba franceză, intitulat Schiţă istorică a Principatului României, Banatului şi Transilvaniei într-o cronică bulgară de la 1764. **Articolul comentează partea a doua a unui manuscris din sec. XVIII, cuprinzînd istoricul mai multor mănăstiri franciscane din ţările române şi Bulgaria. Cunoscut sub titlul prescurtat de** Archivum, **manuscrisul — datorat unor călugări franciscani — este alcătuit din două părţi: prima parte şi capitolele I-VII din a doua se referă la istoria Bulgariei şi la mănăstirile ordinului franciscan de aici, iar capitolul VIII al părţii secunde este consacrat Ţării Româneşti, Banatului şi Transilvaniei. Paginile referitoare la Bulgaria au fost publicate în 1977, în volum, de Ivan Dujcev şi Karol Telbizov.**

Prezentăm cititorilor noştri, într-o formă condensată, articolul din Études balkaniques, **reţinînd acele părţi care semnalează pasajele mai importante ale cronicii referitoare la istoria ţărilor române. Răspundem astfel şi unor întrebări formulate de cititorii noştri, care participă la învăţămîntul politico-ideologic, privind descoperirea şi publicarea în străinătate a unor noi izvoare referitoare la istor a românilor.**

Cunoscînd bine oamenii în mijlocul cărora au trăit, autorii franciscani au consemnat în lucrarea lor realităţi fundamentale ale istoriei româneşti: unitatea de neam şi limbă a românilor, continuitatea după retragerea administraţiei romane, precum şi faptul că, deşi majoritară, populaţia română din Transilvania era supusă unei aspre asupriri naţionale. Nu în ultimul rînd, trebuie subliniată admiraţia cu care cronicarii vorbesc despre daci şi viteazul lor rege Decebal, cel care „ameninţa cu distrugerea Imperiul roman".

În traducerea studiului s-a păstrat, cu unele excepţii, terminologia lui Karol Telbizov. Explicaţiile în paranteze drepte, notele de subsol, titlul şi subtitlurile sînt ale redacţiei Magazin istoric.

I. LĂCUSTĂ

Daci = valahi = români

În arhivele franciscane din Budapesta, se află un manuscris care conţine o amplă relatare a istoriei Principatului României [Ţării Româneşti], de la formare pînă la mijlocul secolului XVIII, precum şi o listă cu numele tuturor voievozilor care au domnit, începînd din 1229; el cuprinde, de asemenea, descrieri ale Banatului şi Transilvaniei, ale capitalei Bucureşti şi ale altor treizeci de localităţi româneşti.

Autorii — călugări franciscani anonimi — dovedesc o uimitoare cunoaştere a trecutului României şi o mare îndemînare în alegerea şi analiza evenimentelor istorice. Ei îşi exprimă admiraţia faţă de frumuseţile pămîntului românesc, simpatia pentru poporul ce-l locuia.

Pagina de titlu a manuscrisului indică drept autor pe părintele Blasius Kleiner, lector de teologie la mănăstirea franciscanilor din oraşul Alvincz (Vinţul de Jos). El este, de fapt, autorul sigur al primei

București

părți, care cuprinde referiri la istoria Bulgariei. Capitolul VIII, din partea a II-a, intitulată *Descrierea tuturor mănăstirilor, așezărilor bisericești și anexe în Bulgaria, Valahia și Banat* (care reprezintă de fapt o culegere de 13 cronici ale diferitelor mănăstiri ale franciscanilor din Țara Românească, Banat și Transilvania) este opera unui grup de autori, ale căror nume sînt încă neidentificate.

Relatarea trecutului Țării Românești începe printr-o scurtă referire istorică și geografică la vechea Dacie, care cuprindea teritoriile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei. Pe aceste meleaguri, notează cronica, trăiau dacii, pînă în momentul în care împăratul Traian i-a cotropit cu o armată uriașă. Sînt istorisite războaiele duse de Traian împotriva Daciei, victoria obținută asupra lui Decebal, „cel mai puternic suveran dac", colonizarea pămîntului dac nu numai cu soldați romani, dar și cu „buni negustori, care să tragă foloase din metale, păstorit, cultura grîului și din alte bogății spre profitul Imperiului roman". De-a lungul anilor, descendenții acestor co-

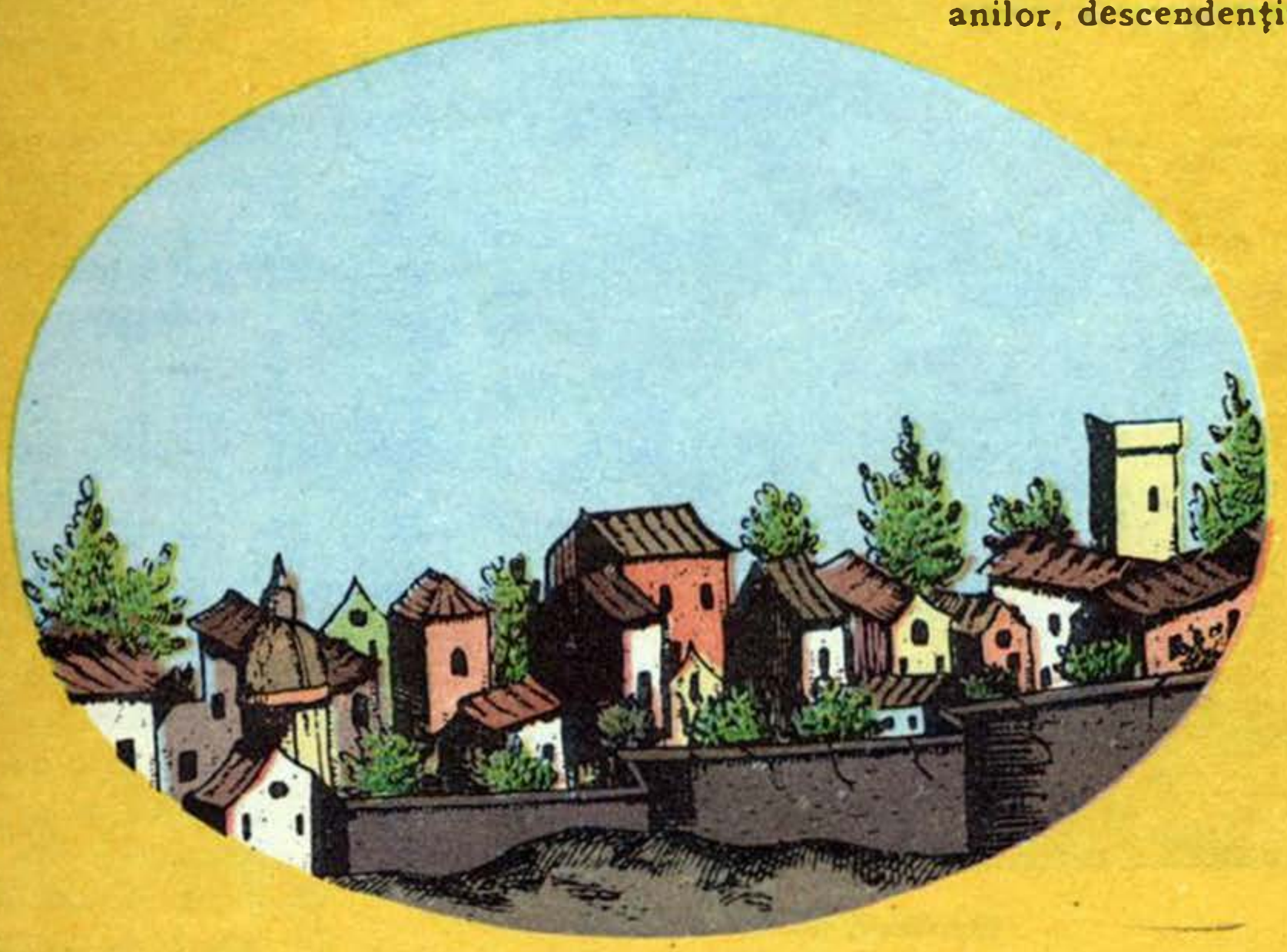

Tîrgoviște

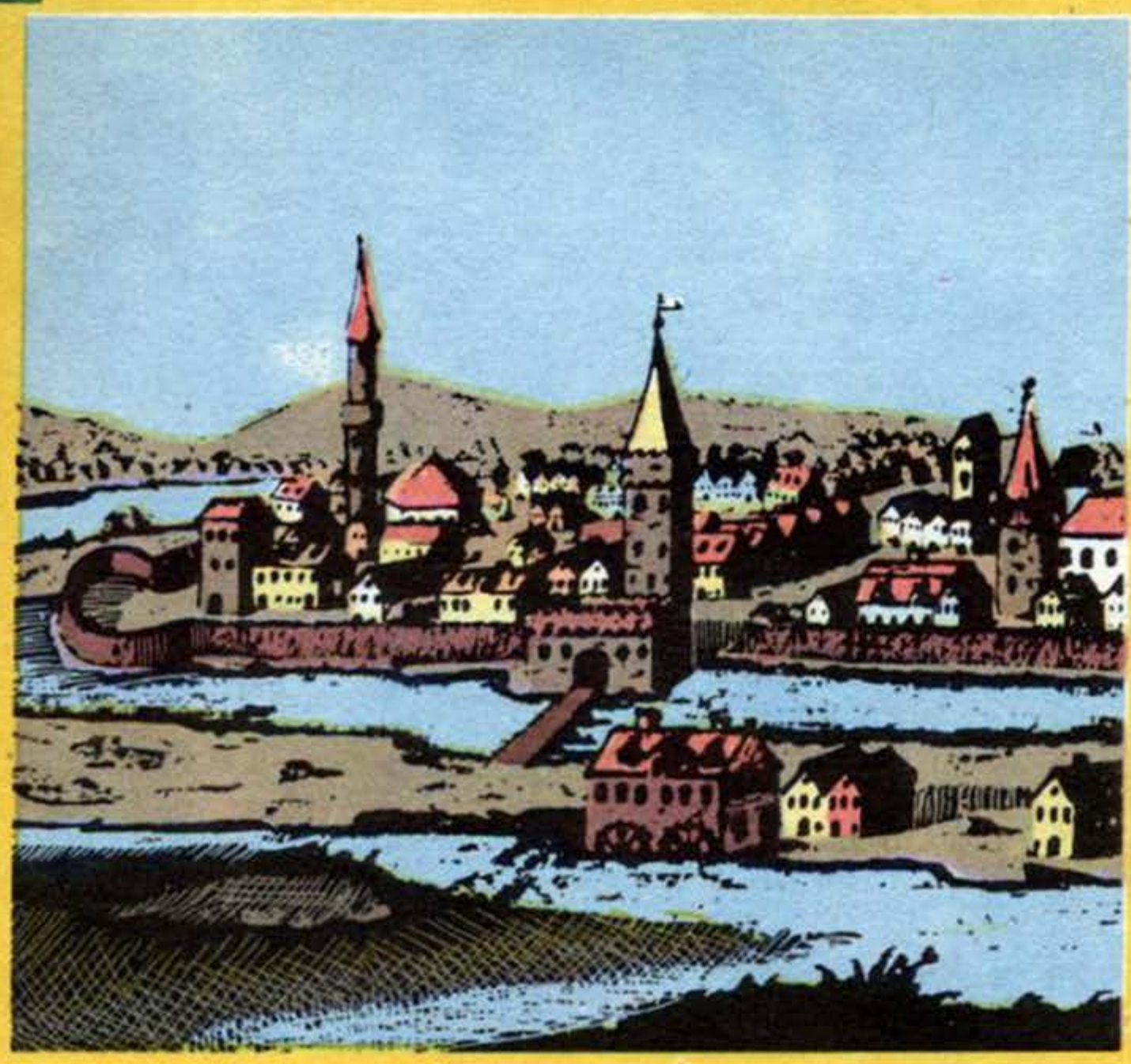

Timişoara

loni, amestecaţi şi cu alte populaţii, şi-au schimbat graiul şi au fost numiţi valahi. Ei îşi spuneau însă români, iar limbii lor — română.

Cu timpul, notează cronicarul franciscan, după ce puterea romanilor s-a năruit, românii s-au unit şi au ales drept conducător pe Basarab.

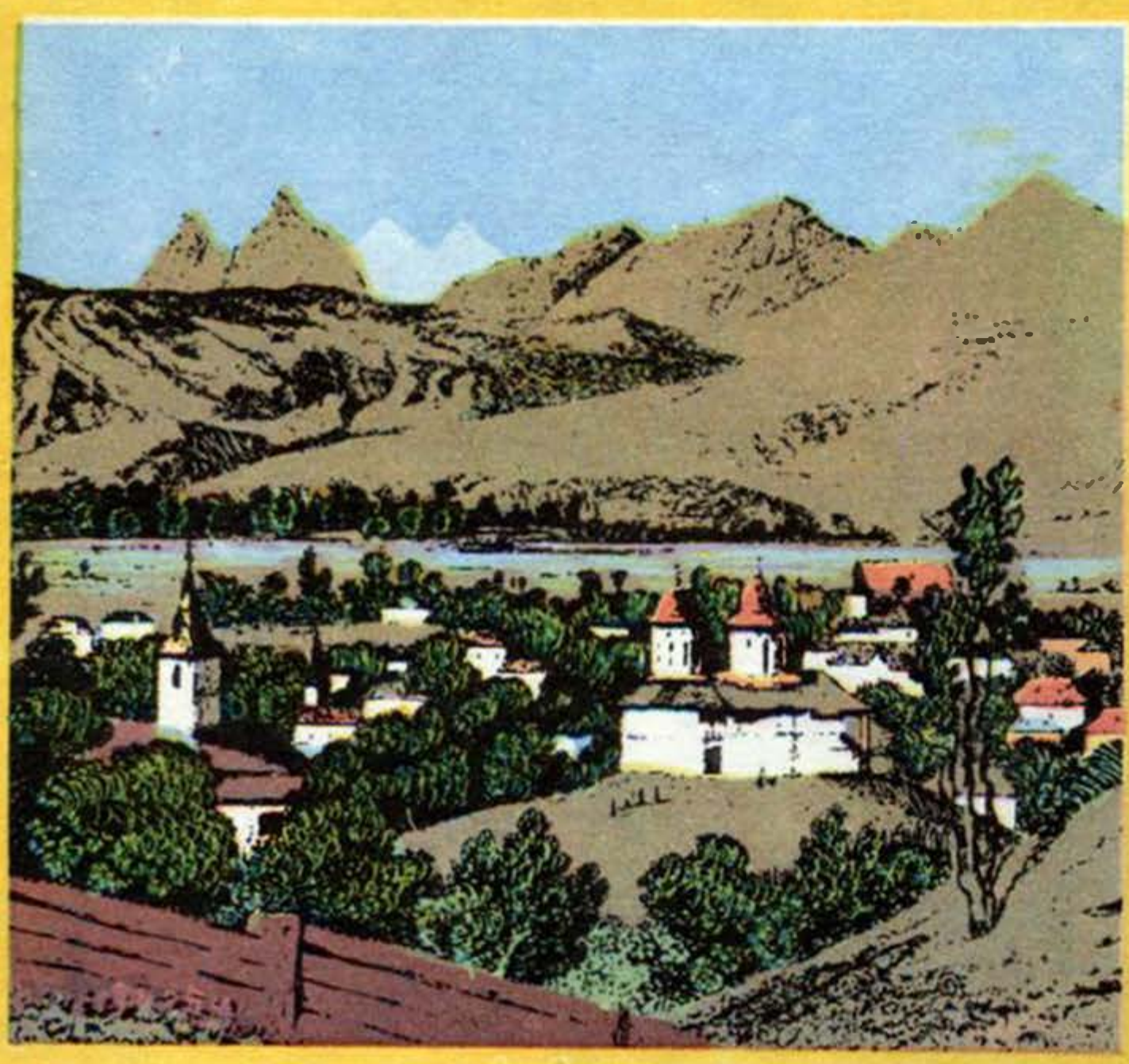

Cîmpulung-Muscel

Acesta a fost primul domnitor român.

Radu [probabil, Radu I], succesor al principelui Basarab [I] care a domnit 24 [42] ani, semna „Io, Radu voievod prin voinţa lui Dumnezeu domn al întregii Valahii, fost voievod de Amlaş şi de Făgăraş în Transilvania..." a întemeiat oraşele Cîmpulung, Argeş, Rîmnic şi Piteşti, şi-a extins teritoriile pînă la Dunăre, teritorii care apoi s-au numit Ţara Românească.

Partea de sud a ţării era o cîmpie fertilă, în timp ce partea de nord era muntoasă şi nenumărate cursuri de apă îşi aveau aici izvoarele. Munţii erau acoperiţi de iarbă grasă. Ţinutul avea o apă de băut foarte bună şi climă sănătoasă, de aceea „nu este de mirare că mulţi preferau Ţara Românească Regatului ungar sau Transilvaniei". Se creşteau animale diverse — cai, boi, bivoliţe, oi şi capre. 500 cursuri de ape îi scăldau pămînturile, între care cel mai mare este Oltul, care desparte Oltenia de Muntenia. Alte rîuri importante sînt Argeşul, cu apă limpede şi cristalină, Dîmboviţa, care străbate Bucureştii etc.

Ţara are două saline, a căror sare este exportată în Bulgaria şi în alte ţări. La nevoie, alte saline pot fi puse în exploatare, căci nu departe de Cîmpulung curge un rîu cu apă sărată.

Referitor la situaţia politică a Ţării Româneşti, în cronică se menţionează că, atîta vreme cît era independentă, era şi înfloritoare. Boierii trăiau parte din agricultură, parte din slujbele pe care le îndeplineau la curte. Ţăranii nu erau robi, ci clăcaşi. Numai ţiganii erau robi.

Principatul era condus de un prinţ, ajutat de 12 boieri. În afară de ei, mai existau

alți 12 mici boieri cu aceleași titluri, șeful suprem al Finanțelor, Vameșul cel mare [în românește în original], 17 juzi și un mare număr de mici funcționari.

Exista o singură arhiepiscopie [Mitropolia Ungrovlahiei] în tot ținutul, al cărei sediu fusese pe vremuri la Tîrgoviște [înființată în 1359, primul ei sediu a fost la Curtea de Argeș], dar după instalarea domnitorului la București a fost și ea transferată în acest oraș. Mai existau două episcopii, una la Buzău și alta la Rîmnic.

Descrierea *Bucureștilor*, capitala Țării Românești, începe prin povestirea cunoscutei legende potrivit căreia întemeietorul orașului a fost un păstor, „sau, după cum pretind alții, un haiduc pe nume Bucur"[1].

Informații referitoare la întemeierea orașului lipseau — notează autorul anonim al cronicii —, dar toți erau unanimi în a afirma că Bucureștii datau de cel puțin 200 ani [fie și numai după prima atestare documentară și, la data cînd cronicarul își scria opera, Bucureștii aveau o vechime de peste trei secole] și se dezvoltaseră după ce unii principi începuseră a locui aici în anume perioade ale anului. Astfel, mai mulți boieri și-au construit case aici, iar negustorii și-au deschis prăvălii. Orașul s-a dezvoltat intens după asasinarea lui Constantin Brîncoveanu, cînd toți domnii care i-au urmat la tron au părăsit Tîrgoviștea, pentru a se stabili la București.

Acest oraș, traversat de Dîmbovița, e așezat în cîmpie. La răsărit se înălțau cîteva dealuri acoperite de vii. Nu existau ziduri înconjurătoare,

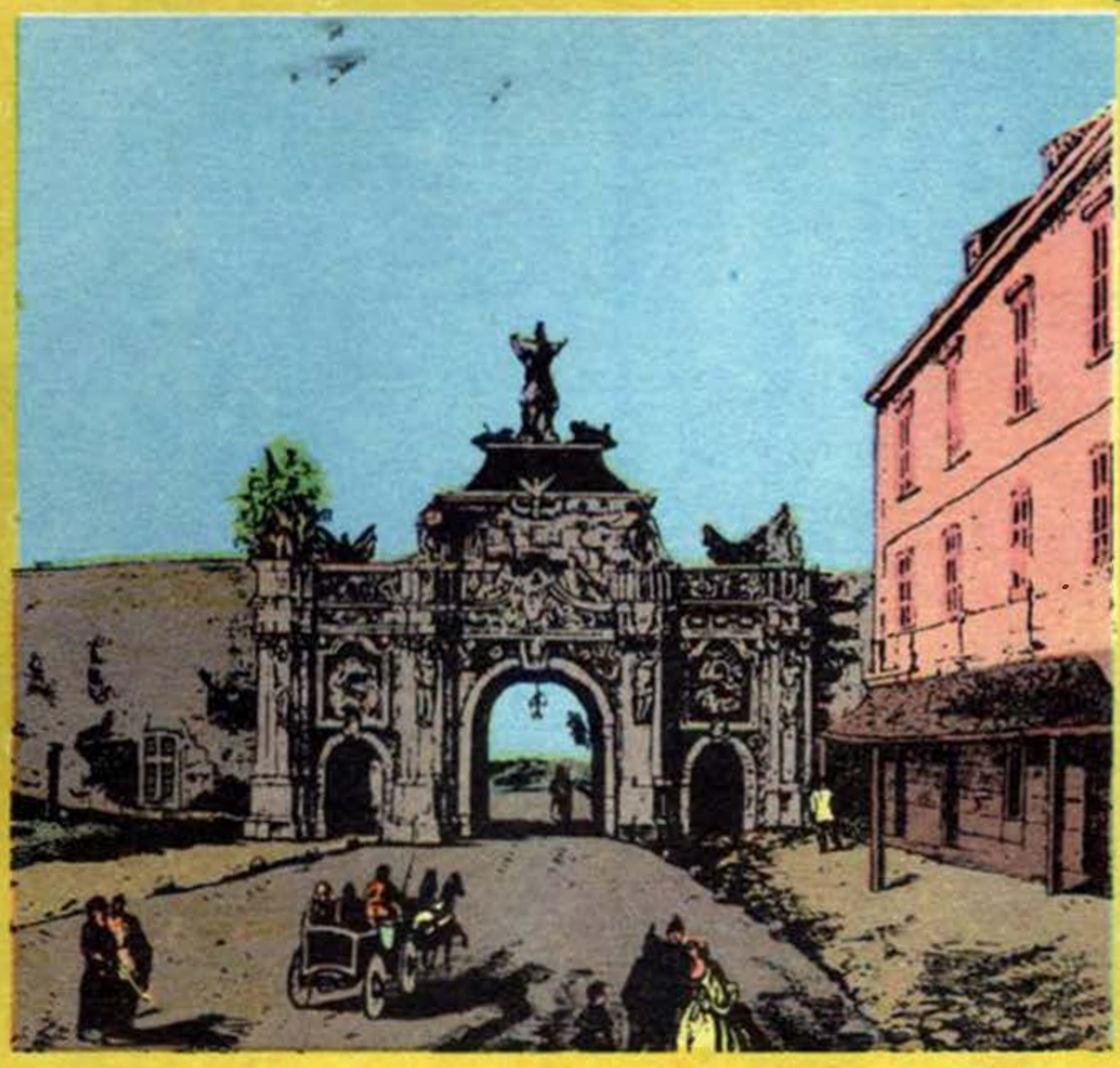

Alba Iulia

orașul fiind accesibil din orice parte. Străzile principale erau foarte largi și pavate cu lemn.

Comerțul era înfloritor. Cronica consemnează că nu găseai nicăieri în țările germanice atîtea perle, fildeș și pietre prețioase ca la București. Un negustor armean ceruse pentru o cutiuță de pietre pre-

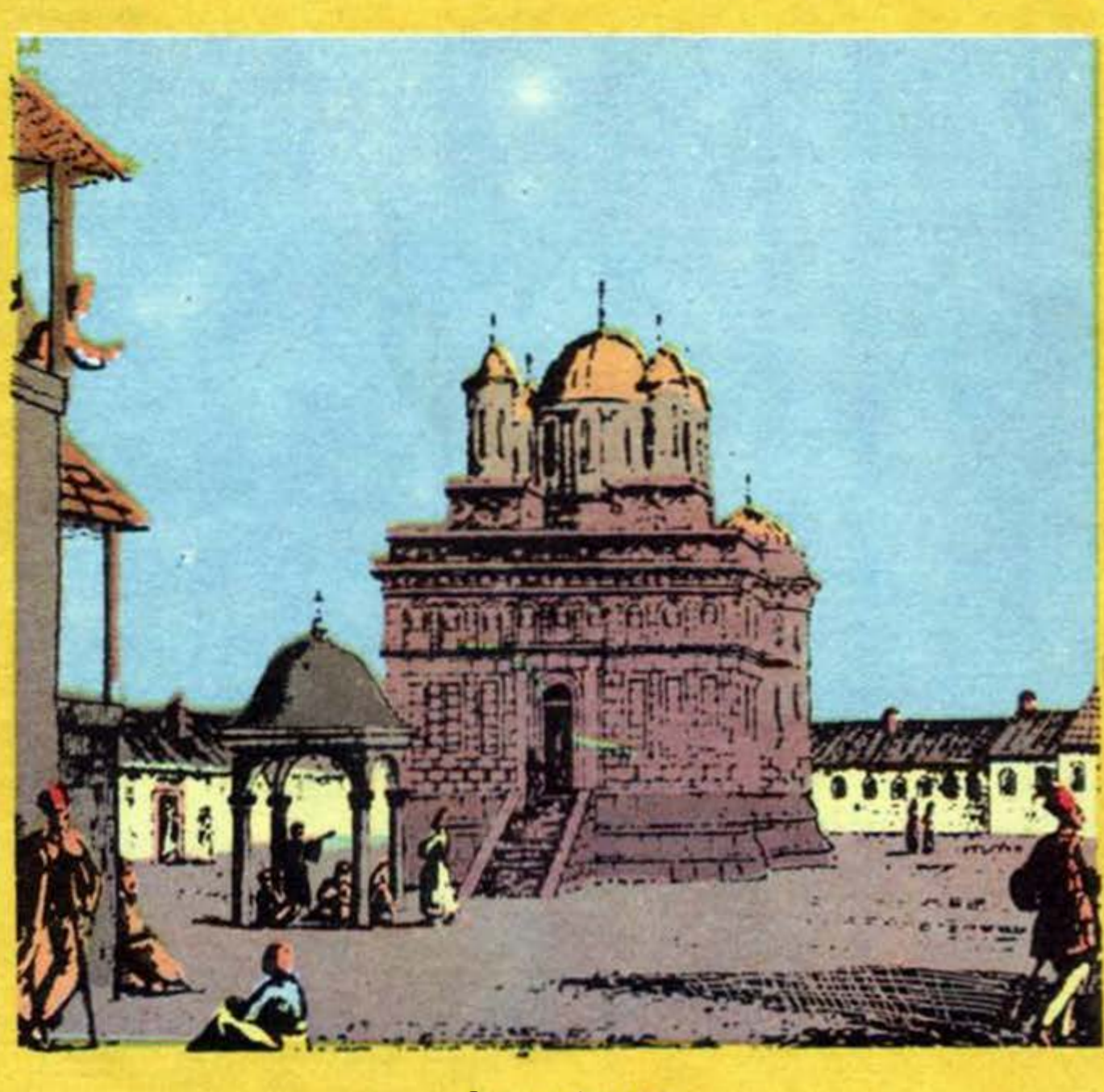

Curtea de Argeș

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1974.

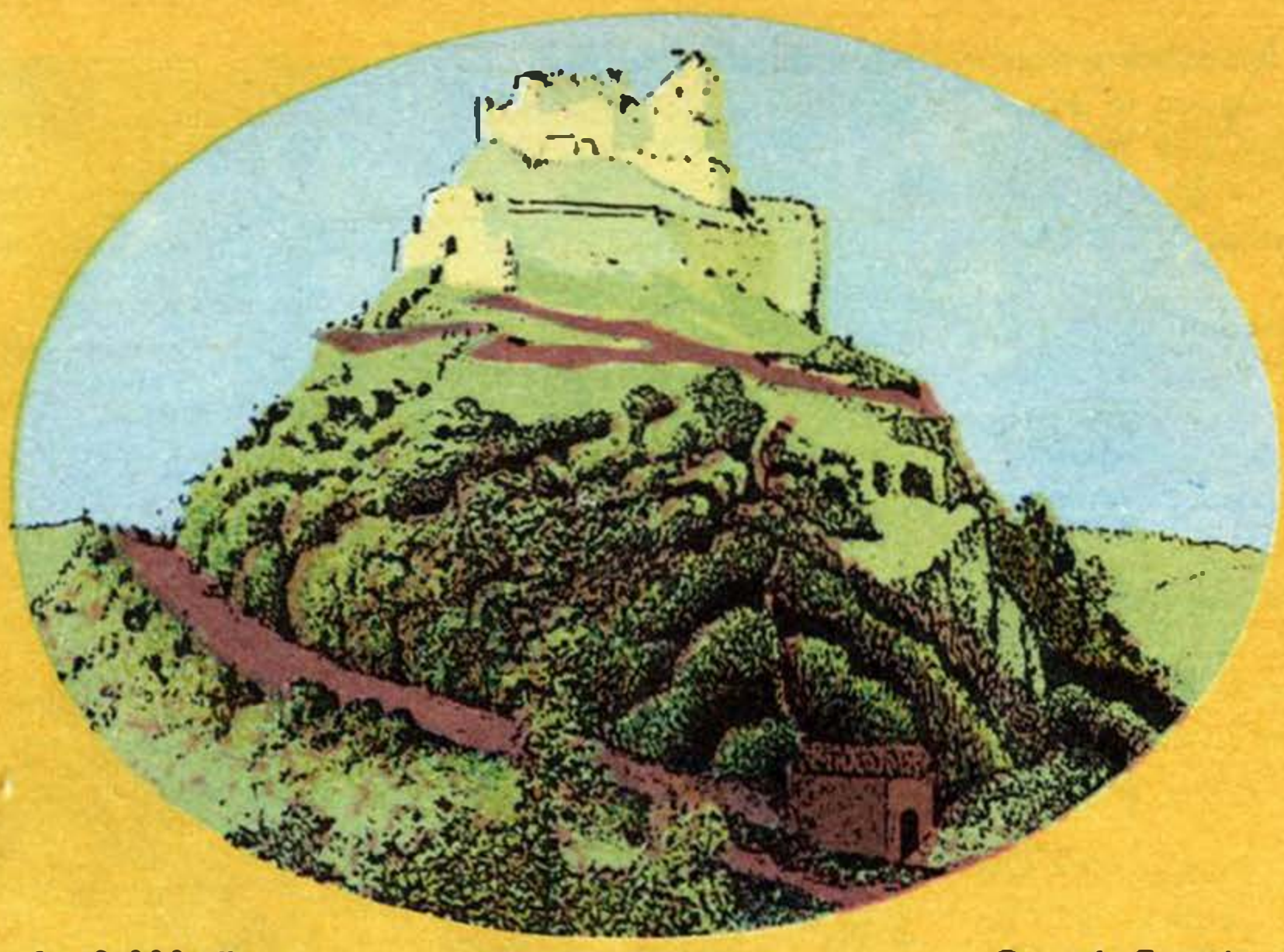

Deva

ţioase suma de 3 000 florini [în sec. XVIII, 1 flo în valora 2,50 lei aur]. Blănurile erau dintre cele mai felurite şi în cantităţi considerabile. Într-una din mănăstiri se puteau vedea piei în valoare de mii de flo ini, „fără a mai vorbi de blănurile importate din ţările tătare şi de la Moscova".

În oraş erau 10 000 ateliere meşteşugăreşti, numeroase biserici, între ca e se remarca cea domnească, de la „Sf. Gheorghe".

Referitor la *Banat*, cronica notează că majoritatea populaţiei era română şi de religie ortodoxă. Aici se aflau doi episcopi ortodocşi, unul la Timişoara şi altul la Vršac [Vîrşeţ, R.S.F. Iugoslavia. La origine Episcopia de Vîrşeţ — Caransebeş; abia în 1759 sediul ei se mutase de la Caransebeş la Vîrşeţ]. Regiunea era împărţită în 11 judeţe, conduse de ur prefect, capitala era la Timişoara, numită astfel după rîul Timiş.

Oraşul *Severin* era capitala Banatului Severinului. Pentru că mulţi autori considerau că oraşul purta numele Sf. Severin, se face o scurtă incursiune în istoria întemeierii oraşului pe baza datelor furnizate de Dio (Cassius). După acest autor, fortăreaţa Severinului fusese construită cu mult înaintea venirii ungurilor, mai precis în 190, de către Lucius Septimius Sever, proconsul al Pannoniei şi Iliriei, care, pentru faptele sale de arme, a fost proclamat împărat. El i-a înfruntat pe daci în 187 şi a dispus să se ridice,

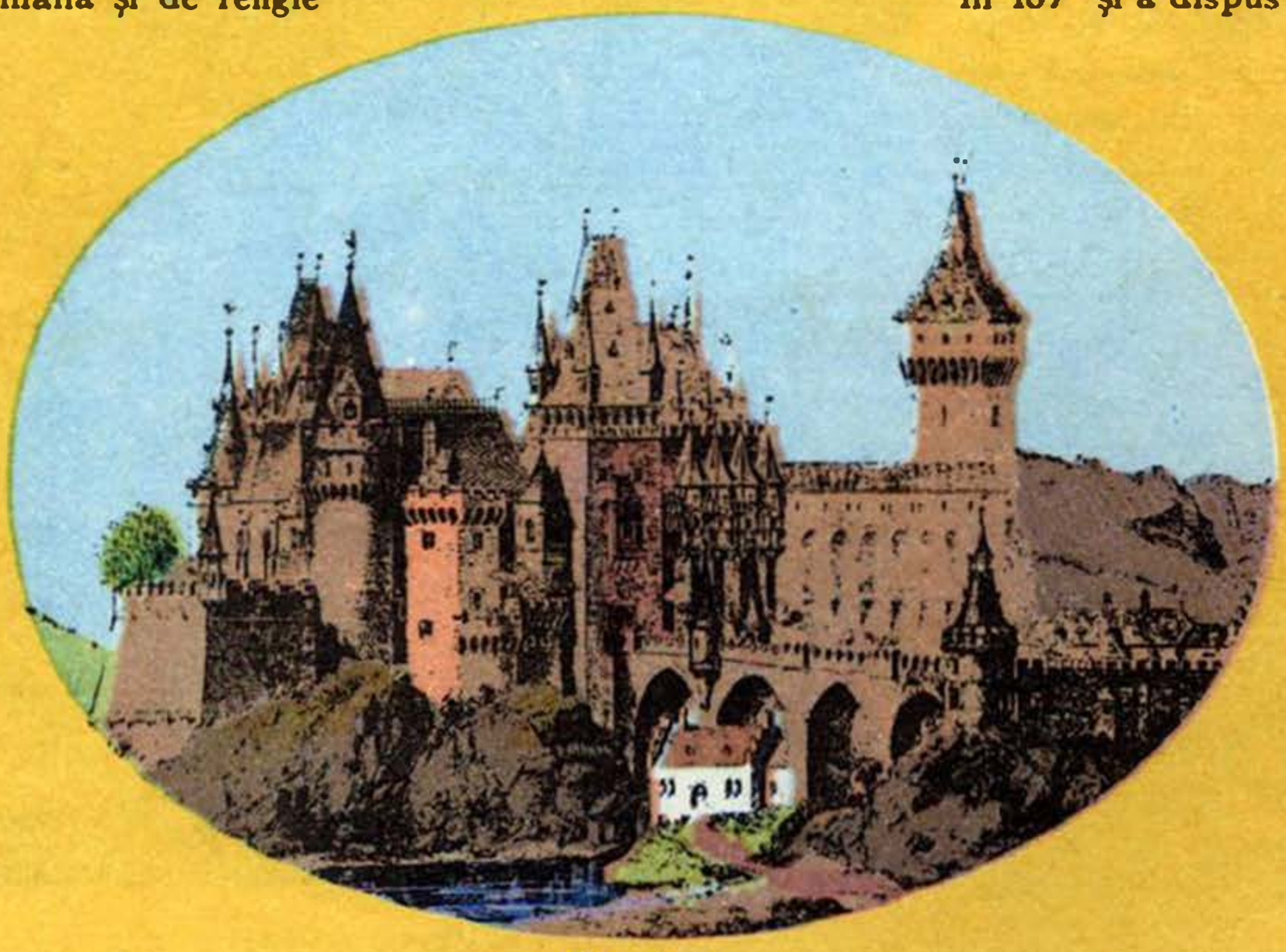

Hunedoara

(Stampe şi gravuri din colecţia Cabinetului de stampe al Academiei R.S. România)

în amintirea victoriei sale, pe malul Dunării, la o distanţă de o milă de podul lui Traian, o fortăreaţă care să-i poarte numele. Această fortăreaţă a fost distrusă mai tîrziu şi regii unguri au construit în locul ei o alta, pe care au transformat-o în capitală a Banatului Severinului.

Românii — majoritari în Transilvania

„Transilvania face parte din Dacia". Astfel debutează însemnările referitoare la această provincie şi care sînt inserate în textul cronicii mănăstirii franciscane din Deva.

O scurtă privire asupra hărţii Transilvaniei, propusă de Giovanni Morando Visconti, arhitect principal al regiunii [autorul planurilor după care s-a construit, începînd cu 1714, noua cetate Alba Iulia], lasă impresia că aceasta are forma unei inimi, constată autorul cronicii.

Transilvania, consemnea ă cronica, este constituită din trei etnii dominante: unguri, székély [secui] şi saxoni [saşi]. Deşi le este numeric superioară, populaţia română nu este înscrisă în rîndul acestora. Teritoriile celor trei etnii predominante sînt diferit administrate: regiunile ungureşti purtau numele de comitate, iar cele ale secuilor şi saşilor se numeau scaune. Cele trei populaţii dominante figurau pe stema Transilvaniei.

Transilvania era un ţinut muntos în general, cu terenuri împădurite, brăzdate de rîuri, cu un sol roditor şi bogat în aur, argint, fier şi alte metale. Avea multă sare şi păduri bogate în vînat. Existau mine de sare gemă în mai multe localităţi. Extrăgîndu-se toată sarea, spun specialiştii, s-ar fi putut satisface nevoile Imperiului habsburgic pînă la sfîrşitul lumii.

Franciscanii bulgari şi-au făcut apariţia în Transilvania la începutul sec. XVIII, împreună cu alţi compatrioţi alungaţi din ţara lor de turci, şi au găsit adăpost în oraşele cele mai mari. Pentru a întreţine viaţa spirituală a fidelilor lor, franciscanii au ridicat mănăstiri şi biserici la Deva, Vinţul de Jos şi la Alba Iulia. Ca şi în cazul Ţării Româneşti şi Banatului, cronica prezintă istoria acestor mănăstiri în strînsă legătură cu aceea a localităţilor în care sînt situate.

Deva. Această mănăstire se găseşte în judeţul Hunedoara. În trecut, se numea comitatul Deva, dar de cînd Ioan de Hunedoara şi-a înălţat castelul în aşezarea Huniad, comitatul a fost numit judeţul Hunedoara. Deva este un oraş vechi, care se numea înainte, de la numele regelui Decebal, Decidava.

Majoritatea locuitorilor Devei sînt români şi numărul lor depăşeşte pe cel al celorlalte populaţii. Credinţa lor e ortodoxă. Bulgarii refugiaţi sînt catolici [franciscani], iar ungurii — calvinişti.

Referitor la istoria fortăreţei, se apreciază că edificarea ei a avut loc în sec. II e.n., la porunca regelui Decebal, în scopul apărării de atacurile romane. Sub conducerea lui, dacii ameninţau cu distrugerea Imperiului roman, fapt pentru care împăratul Traian a fost constrîns să-i plătească lui Deceb l un tribut anual. Această dezonorare l-a determinat pe împărat să întreprindă o expediţie împotriva dacilor.

După o descriere detaliată a războaielor duse de Traian contra lui Decebal, pînă la înfrîngerea dacilor şi cucerirea unei părţi a statului lor, cronica notează că bătălia decisivă între Traian şi Decebal a avut loc, conform tradiţiei, în împrejurimile Devei.

Vinţul de Jos. Alvincz sau Vintium, cunoscut şi sub numele de Vincz, era un oraş celebru prin originea lui străveche, întinderea sa, poziţia geografică de invidiat şi clima extrem de sănătoasă. Se află situat la două ore de drum de Alba Iulia, în apropierea rîului Mureş.

Alba Iulia. Se află în comitatul de Alba, care, din mai multe puncte de vedere, avea supremaţie faţă de celelalte comitate transilvănene, mai întîi pentru că guvernatorul său avea în păstrare sigiliul Transilvaniei, în al doilea rînd, în virtutea mărimii sale (acest comitat cuprindea 9 oraşe-tîrguri şi 249 sate) şi, în sfîrşit, dată fiind importanţa istorică a oraşului, care fusese pe vremuri capitală a Transilvaniei.

Suprafaţa oraşului, afirmă cronica, era atît de ma e, încît rîul Mureş, care curgea, odinioară, la mai mult de o mie de picioare [1 picior, în Austria, era de 0,316 m] de el, îl traversa prin mijloc.

Noul oraş Alba Iulia cuprindea două părţi — fortăreaţa şi cartierul locuibil. Marea majoritate a populaţiei era de origine română, dar erau şi unguri, germani, armeni, greci şi alţii. La o milă italiană de oraş se afla serviciul imperial al transportului sării [pe apă], de unde aceasta era îndreptată apoi către Ungaria. Cele două maluri ale rîului erau legate printr-un ponton.

În 1794[1714] s-a început construcţia noii fortăreţe, înconjurată de şanţuri şi ziduri solide. În această perioadă, s-au bătut la Alba Iulia monede de aur de dimensiuni mari şi mijlocii. Pe faţa monedei era prezentată fortăreaţa cu şapte ra e şi un vultur avînd aripile desfăcute în nori; pe revers, se afla o imagine a fortăreţei, cu dublul său şanţ de apărare.

La Alba Iulia se mai afla şi o colonie bulgară, ale cărei necesităţi de cult erau satisfăcute de franciscanii bulgari, care ridicaseră aici o mănăstire şi o biserică.

Cronica examinată consemnează deci momente istorice importante din viaţa poporului român. Materialul istoric se sprijină pe cercetări din diferite domenii, pe documente nepublicate, pe date furnizate de tradiţie şi pe observaţii personale. Este demnă de laudă, de asemenea, obiectivitatea cu care cronica consemnează probleme atît de import nte pentru istoriografie, ca etnogeneza poporului român şi compoziţia etnică a populaţiei Transilvaniei şi Banatului de-a lungul secolelor. Nu poate fi ignorată nici emoţia pe care o stîrnesc descrierea peisajelor, a fenomenelor naturale, a destinului uman şi social al populaţiei române.

În româneşte de
Maria BERCEANU

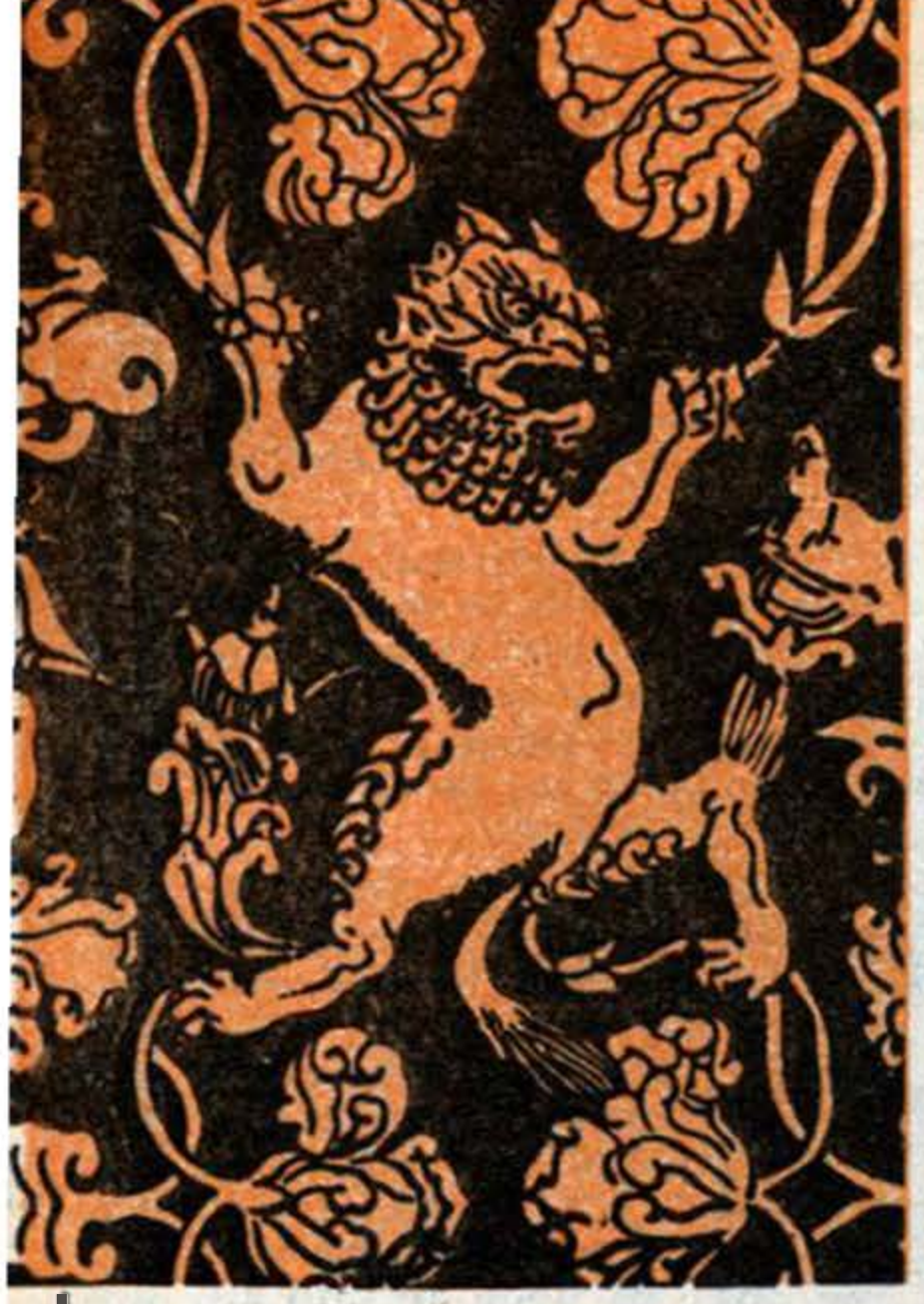

DRUMURILE MĂTĂSII

Calea mătăsii oferă o senzaţională călătorie de-a lungul istoriei. Ca şi celelalte valori ale culturii materiale şi spirituale, textilele s-au deplasat continuu din zonele lor de baştină, efectuînd peripluri spectaculoase şi implantîndu-se în noi regiuni, după cum menţionează cunoscutul istoric francez Fernand Braudel, în lucrarea sa Civilisation materielle, économie et capitalisme, XV-e-XVIII-e siècle, **din care revista noastră a reprodus fragmente în cîteva dintre numerele sale pe 1981. Bumbacul, de pildă, a părăsit India şi a inundat China, începînd din secolul XII; lîna, al cărui leagăn se afla în Europa, Iran, nordul Indiei şi al Chinei, şi-a găsit mediul preferat în Australia. Africa Neagră a cumpărat stofe de pe coastele Atlanticului sau ale Oceanului Indian, contra aur sau sclavi etc. Exista o aşa-numită „geografie a textilelor", o geografie a producţiei şi a schimburilor, ceea ce a generat acest fenomen de migraţie, cum precizează Braudel.**

Cele mai strălucitoare volajuri le-a făcut însă cu siguranţă mătasea. Ea a ajuns din China pînă în Mediterana. Drumul mătăsii, un drum al schimburilor economice între China şi alte ţări, se întindea de la Changan (Xian) pînă la coasta estică a Mediteranei. Trecînd prin provinciile chineze Shaanxi, Gansu şi Xinjiang, traversînd apoi Pamirul, el străbătea Asia Centrală şi de Vest. Începînd din sec. II î.e.n., pînă în veacurile XIII-XIV e.n., ruta mătăsii a legat leagănele celor mai vechi civilizaţii din lume — China, India, văile Tigrului şi Eufratului, Egiptul, Grecia, Roma antică, Bizanţul. Pe teritoriul Chinei, ea tăia cîmpii întinse şi podişuri necultivate, deşerturi nemărginite şi munţi înzăpeziţi. Graţie acestui drum comercial, Occidentul a cunoscut marile descoperiri chineze, praful de puşcă, busola, tiparul cu caractere mobile, intrate în Europa pe aceeaşi cale. Cu timpul, mătasea chinezească şi-a pierdut o parte din valoarea comercială, întrucît începuse să fie produsă şi în Europa. Cînd drumul pe uscat al mătăsii[1] nu putea fi folosit, exista o cale maritimă. Ea asigura desfăşurarea fără întrerupere a schimburilor comerciale. Pe apă, mătasea ajungea din India la Roma.

---

[1] 150 dansatori, acrobaţi, mimi şi muzicieni din Ansamblul de cîntece şi dansuri din Gansu (R.P. Chineză) au transpus pe scenă un spectacol, denumit *Drumul mătăsii*, pe care l-au prezentat recent de peste 500 de ori în cuprinsul Chinei şi apoi pe scena de la „Scala" din Milano şi la Palatul Congreselor din Paris.

În imaginea de sus: *motiv ornamental pe mătase din timpul dinastiei Tang.*

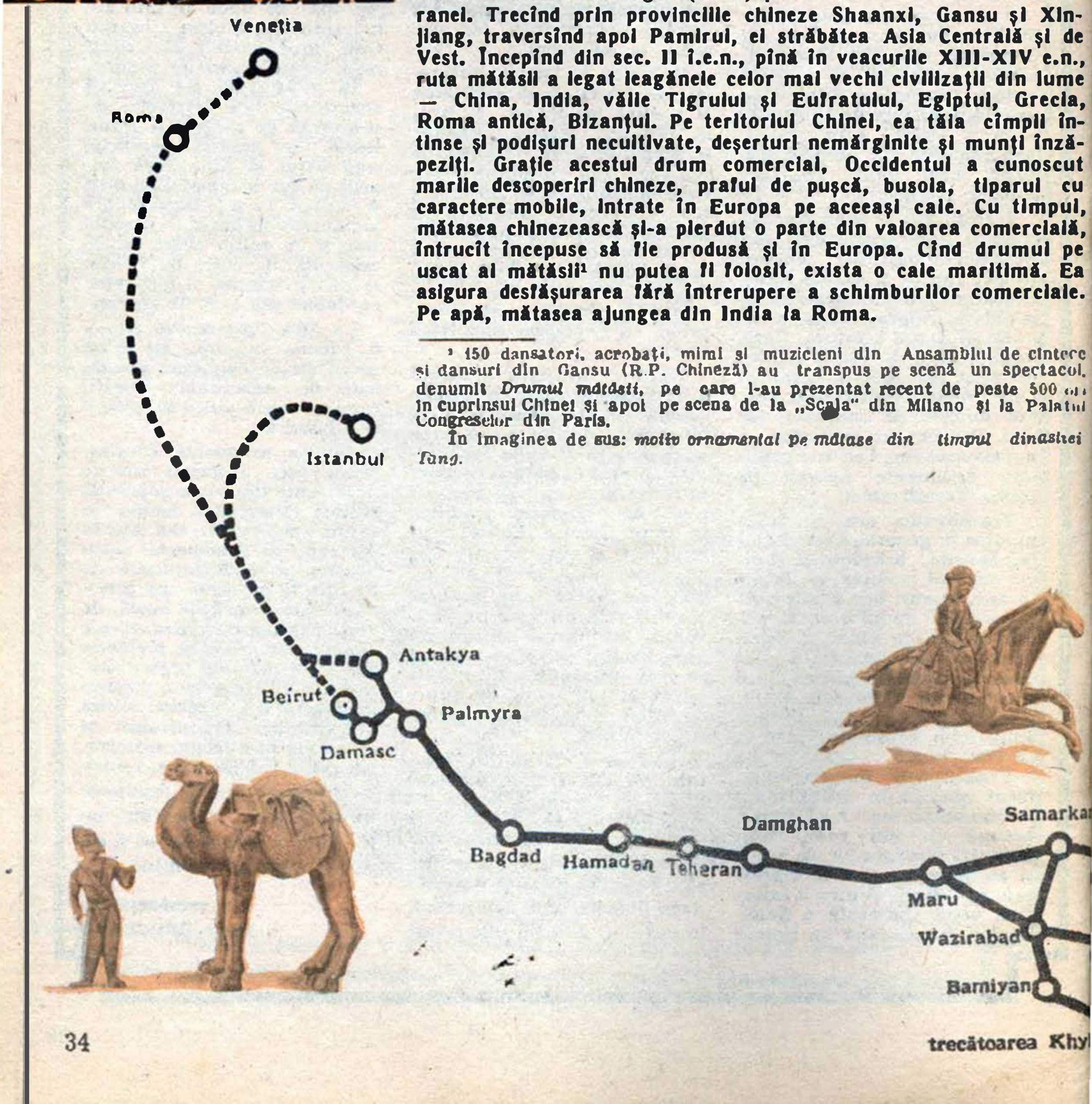

trecătoarea Khy

Negoțul cu mătase de-a lungul istoriei s-a practicat deci pe două trasee: unul pe uscat, altul pe mare. În paginile care urmează încercăm o reconstituire în timp și în spațiu a drumului mătăsii pe uscat, avîndu-i drept călăuze pe: 1) istoricii chinezi, care au consacrat acestui subiect un serial în revista China (nr. 6-11/1979), serial din care am extras reperele geografice de pe uscat cele mai importante ale acestui itinerar istoric; 2) profesorul Chen Yan de la Universitatea din Beijing, semnatarul unui studiu despre rutele maritime ale mătăsii, publicat în revista China Reconstructs, nr. 12/1982; 3) sinologul francez Jacques Pimpaneau, șefui Catedrei de limbă și literatură chineză de la Institutul de limbi orientale din Paris, autorul unui articol apărut în revista Historia (septembrie 1982)[1].

F. D.

De la Changan la Lyon

Termenul de „drum al mătăsii" a fost creat abia în sec. XIX de către baronul Ferdinand von Richthofen, pentru a desemna acea cale de comunicație între Orient și Occident, care trece prin Asia Centrală. Denumirea nu trebuie luată *ad litteram*, căci mătasea nu a fost singurul produs transportat pe acest drum. China exporta și ceramică, lacuri, blănuri, fier, bronzuri, scorțișoa ă și revent — ultimele două mult căutate, pînă după perioada Renașterii, pentru proprietățile lor medicinale; ea importa aur, pietre prețioase, fildeș, coral, chihlimbar, in, fructe și legume, obiecte din sticlă (în China a început să se fabrice sticla abia în sec. V e.n.). Mai importantă decît circulația bunurilor materiale a fost cea a ideilor și informațiilor.

Drumul nu era parcurs în întregime de către aceleași caravane. Populații foarte diferite, așezate de-a lungul traseului, își rezervau dreptul de a face comerț, în perimetrul teritoriului lor propriu. De unde și multitudinea punctelor de schimb succesive ale mărfurilor. A tfel se explică p eturile foarte ridicate pe care le atingeau anumite produse, în urma acestor numeroase tranzacții. De la est spre vest, pînă a ajunge în regiunile mai cunoscute ale estului mediteranean, drumul străbătea teritorii locuite de chinezi, popula i înrudite cu hunii și proto-turcii, populații indo-europene, sciți, parți, strămoși ai perșilor. Oazele nu erau numai centre comerciale: aici se cultivau fructe și legume exotice, mult căutate de către chinezi. Khotan, de pildă, era un centru celebru pentru producția sa de jad. Regiuneacheie o forma dublul lanț de oaze care se întindea de-a lungul deșertului Tarim, ducînd de la Dunhuang la Kashgar.

Cînd, în anul 53 î.e.n., legiunile lui Marcus Licinius Crassus au atacat pe parți, romanii au descoperit mătasea, văzînd stindardele imense ale dușmanilor lor. Au fost atît de încîntați de această țesătură ușoară și plăcută, încît cezarii de la Roma au hotărît să interzică veșmintele din mătase pentru bărbați.

Parții au văzut în această modă o importantă sursă de profit și și-au asigurat monopolul comerț lui cu mătase, împiedicîndu-i pe negustorii romani să intre în contact direct cu Asia Centrală. Atunci, în 97, împăratul Traian a extins granițele Imperiului roman pînă în Asia și a cucerit capitala parților, Ctesiphon. Dar în aceeași perioadă în China s-au dezlănțuit o serie de tulburări interne.

Romanii nu vor ști însă niciodată cum se fabrică mătasea. Două citate celebre, din Vergiliu („această lînă delicată pe care serii o iau de pe frunzele copacilor lor") și din Pliniu („serii sînt cunoscuți pentru lîna copacilor lor; ei iau puful de pe frunze cu ajutorul apei"), arată că romanii știau de existența unei populații care producea mătasea și căreia îi dăduseră numele de seri, adică „mătăsoși" („Soyeux" în limba franceză — *n.t.*); dar credeau că este vorba de un produs vegetal și că dudul singur producea mătasea.

Fără îndoială, chinezii cunoșteau mătasea încă din epoca neolitică. La început, ei recoltau gogoși sălbatice, creșterea viermilor fiind probabil introdu ă mai tîrziu. Descoperirea acestei țesături este atribuită soției împăratului Galben, un suveran mai mult sau mai puțin mitic, care ar fi domnit în jurul anului 2500 î.e.n., el însuși fiind un inventator: scrierea *Clasicul Împăratului Galben* a rămas una din lucrările de bază ale medicinii chineze.

Chinezii au încercat timp îndelungat să păstreze secretul modului de fabricare a mătăsii. O prințesă căsătorită

Xian — Veneția: drumul care a facilitat schimburile economice și culturale dintre răsărit și apus; acest drum al mătăsii înlesnea, de asemenea, schimburile de idei și informații dintre civilizațiile și popoarele lumii; figurine de ceramică policromă, descoperite la Xian și în împrejurimile lui

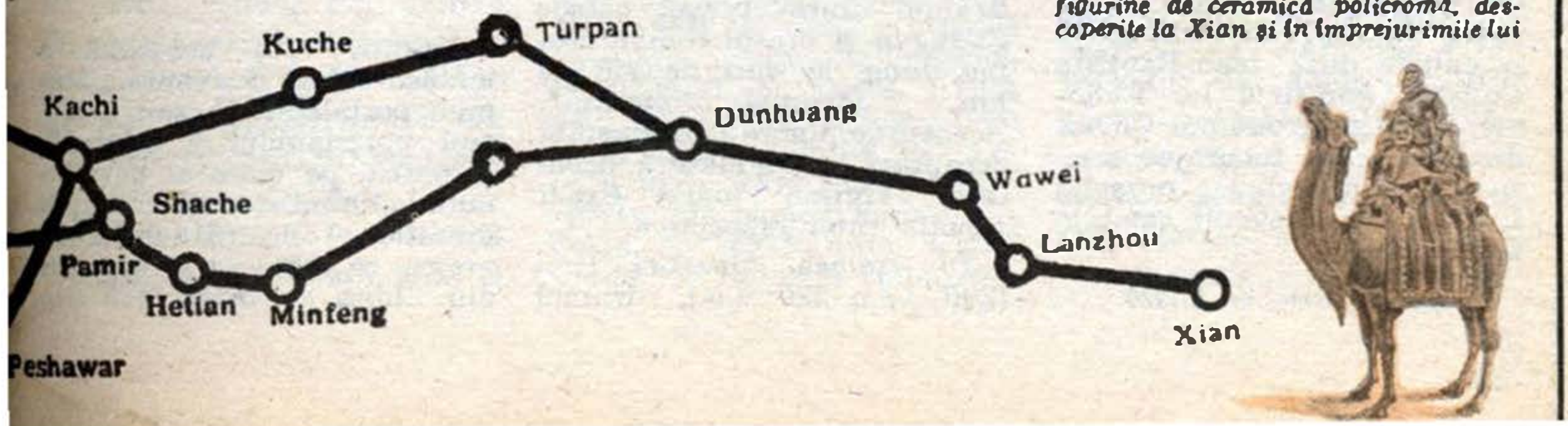

[1] Selecția, titlul și subtitlurile tuturor fragmentelor aparțin redacției noastre.

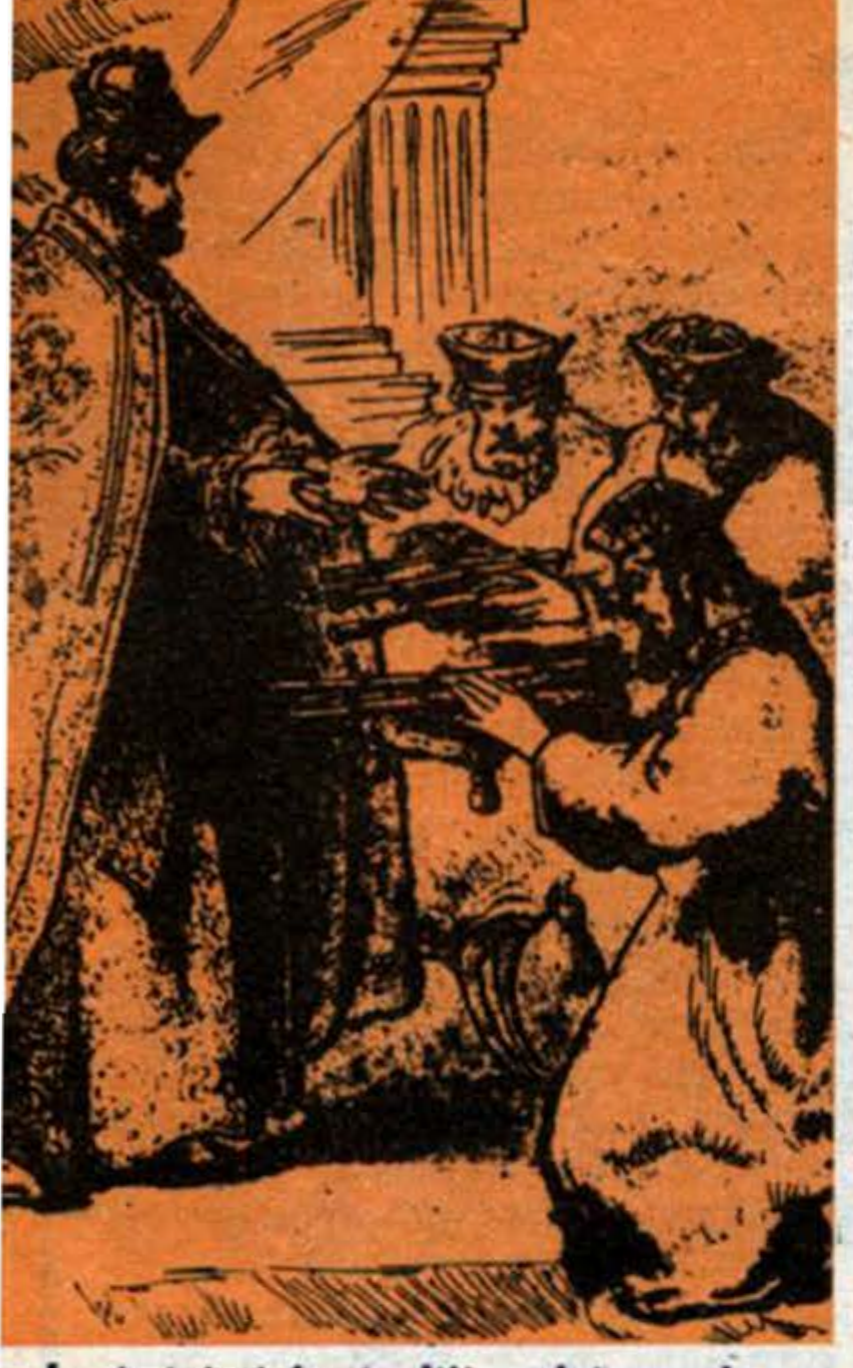

A intrat în tradiție relatarea despre călugării persani care i-au adus, prin contrabandă, împăratului Justinian ouă de viermi de mătase, în interiorul toiagelor lor (gravură din sec. XIX)

cu un suveran din Khotan l-ar fi dezvăluit în această țară, în anul 140 î.e.n., de unde ar fi trecut în India. Abia în anii 500 împăratul Justinian a reușit să convingă doi călugări persani să-i aducă ouă de viermi de mătase din China, transportați ascunși într-un toiag gol pe dinăuntru. Deși un negustor macedonean, Maës Titianos, se pare că ar fi reușit să ajungă ceva mai înainte în capitala mătăsii, adică la Changan (Xian).

Era începutul sericiculturii în Bizanț. Maurii au introdus-o în Sicilia și Spania. În sec. XI. după cucerirea Siciliei, Roger I., regele normanzilor, a dus-o în alte zone ale Europei. În evul mediu creșterea viermilor de mătase s-a dezvoltat mai întîi în Italia, la Florența, Genova, Milano, Veneția.

Țesutul mătăsii a început în Franța, la Tours, în 1480. Francisc I[1] a adus apoi viermi de mătase din Italia și pe valea Ronului au început să se cultive duzi. Jean-Baptiste Colbert, ministrul lui Ludovic XIV, și agronomul Olivier de Serres au încurajat sericicultura în regiunea orașului Lyon, care a devenit capitala mătăsurilor.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

„Copacii de aur"

Săpături arheologice au demonstrat, și ele, că populația de pe cursul inferior al fluviului Yangzi cunoștea încă de acum 4 000 ani metodele de fabricare a fibrelor, panglicilor și țesăturilor de mătase.

Oamenii de acum cîteva milenii se ocupau cu creșterea viermilor de mătase, cu depănarea firelor și cu țesutul mătăsii. Schimburile de produse între populațiile stabile, cultivatoare de pămînt, și triburile nomade au prilejuit interferența dintre cultura răsăriteană și cea apuseană, facilitînd și răspîndirea mătăsii și a brocarturilor.

Încă înaintea sec. V î.e.n., regiunea muntoasă Altai cunoștea mătasea și brocartul. Valtrapurile de mătase pentru cai, cu motivul păsării Fenix, descoperite acolo, stau mărturie talentului artistic al populației Han. În sec. V și IV î.e.n., mătasea s-a răspîndit și în Europa. În felul acesta, europenii au cunoscut China, pe care au denumit-o „țara mătăsii". Ei știau despre chinezi că sînt amabili, prietenoși și politicoși, că locuiesc la capătul pămîntului, în estul îndepărtat, de unde transportă mătasea spre vest, în ciuda drumului extrem de lung și anevoios. În acea perioadă, europenii nu aveau nici cele mai mici noțiuni despre sericicultură. Ei credeau că mătasea se obține direct din frunzele de dud. Unii dintre ei socoteau duzii drept „copaci de aur". Tehnica creșterii viermilor de mătase și a depănării firelor s-a răspîndit în Asia Centrală și în cea de Vest în sec. IV, iar în Grecia în sec. VI.

Mătasea chinezească, alături de schimburile culturale, a favorizat dezvoltarea prieteniei dintre țările situate de-a lungul drumului. Cărturarii europeni din sec. XIX au numit drumul dintre orașul chinez Changan și orașul italian Roma, lung de zeci de mii de km, „drumul mătăsii". Această denumire a fost imediat acceptată și larg folosită, deoarece exprima foarte exact funcția rutei respective.

În vremea dinastiei Han (206 î.e.n.-220 e.n.), drumul mătăsii pornea de la est de Changan, mergînd spre vest, de-a lungul rîului Weishui și al Coridorului Hexi, pînă la Dunhuang. De acolo, el se bifurca: unul spre nord, altul spre sud. Al doilea se îndrepta spre Yangguan, la sud-vest de Dunhuang, și apoi spre Lou Lan. Mergînd spre vest, de-a lungul poalelor nordice ale Munților Kunlun, traversînd Yutian (Hetian) și Shache, trecînd apoi peste Munții Congling (Pamir), el ajungea la Da Rou Zhi și An Xi (Iran). Mai departe, se îndrepta spre vest, spre Tiao Zhi (gura Golfului Persic) și spre Li Jian (cunoscut mai tîrziu și sub numele de Da Qin — Imperiul roman).

Ramura nordică ieșea prin trecătoarea Yumen la nord-vest de Dunhuang, continua spre Che Shi, Qian Wang Ting (Turpan), apoi spre vest, de-a lungul poalelor sudice ale Munților Tianshan, traversa Gui Zi (Kuqa), Shu Le (Kashi), trecea peste Munții Congling și ajungea la Da Yuan, Kang Ju și Yan Cai (regiunea dintre Caspică și Aral). Continuîndu-se spre sud-vest, traversa An Xi (Iran) și se termina la Li Jian.

În afara acestui traseu, a mai existat un altul, care se întindea între Hami, Da Yuan și Kang Ju. Ulterior, el s-a transformat într-un nou drum nordic, care începea tot din Dunhuang. Străbătînd Yi Wu (Hami), Marea Pu Lei (lacul Barkol) și traversînd rîul Beiliu (rîurile Ili și Chu), el ducea spre vest, la Fu Lin (Imperiul roman de răsărit) și la Oceanul de Vest (Marea Mediterană).

Drumul mătăsii a legat toate țările de pe parcursul lui, facilitînd schimburile economice și culturale între est și vest.

Vizita celor patru croitorese

Uneori, ruta maritimă a mătăsii a fost denumită „drumul porțelanului" sau „drumul porțelanului și mătăsii". Exportul pe mare al porțelanului a debutat abia în timpul dinastiei Tang (618-907), în vreme ce mătasea se exporta din China pe mare încă din

timpul dinastiei Zhou (aprox. sec. XI-771 î.e.n.).

Documente antice atestă că în anul 1121 î.e.n., sub regele Wu, din dinastia Zhou, tehnicile chineze de creştere a viermilor de mătase şi de obţinere a mătăsii începuseră să pătrundă în Coreea. După anul 221 î.e.n., cînd Shi Huang, primul împărat din dinastia Qin, a centralizat China, prin unirea a şase state, mulţi oameni din fostele state Qi, Yan şi Zhao, aflate în nord, au navigat spre Coreea, pe Marea Bohai, ducînd cu ei tehnicile de creştere a viermilor de mătase şi de obţinere a mătăsii. Totodată, în Coreea au ajuns şi multe mătăsuri din China. O mare cantitate de mătase s-a descoperit în urmă cu 30 ani în Coreea, cînd s-au deschis aproximativ 1 000 morminte contemporane cu dinastia chineză Han.

Începînd din anul 199 e.n., ouăle de viermi de mătase au ajuns prin Coreea şi în Japonia. În anul 238, în vremea Celor trei regate (220-280), împărăteasa Japoniei şi-a trimis ambasadori în China, la Luoyang, capitala regatului Wei, încărcaţi cu ţesături şi alte daruri japoneze. Regele Ming Di al regatului Wei a răspuns soliei, trimiţîndu-i împărătesei cadouri din mătase divers colorată. Era prima intrare a mătăsii chinezeşti în Japonia, ca dar diplomatic.

Fabricarea mătăsii în Japonia a fost impulsionată de vizita, în sec. V, a patru croitorese şi ţesătoare de mătase chineze, trimise special de guvern pentru a-şi etala acolo măiestria. Prima rută maritimă Japonia-China începea din Osaka de azi, trecea prin insulele Kyushu, Iki şi Isshima şi, urmînd litoralul coreean, traversa Marea Galbenă, pînă la peninsula chineză Shandong. Cînd au apărut şi alte drumuri ale mătăsii, cel de mai sus a devenit cunoscut sub numele de ruta maritimă de nord. Acolo, din motive de securitate, ambarcaţiunile trebuiau să navigheze aproape de coastă. Corăbii venind din Japonia îşi puteau continua drumul spre sud, de-a lungul ţărmului chinez, pe fluviul Yangzi, şi, în amonte, pînă la Yangzhou şi Nanjingul de astăzi.

În sud, încă din vremea împăratului Wu Di (140-87 î.e.n.) din dinastia Han, corăbiile porneau din peninsula Leizhou (în sudul provinciei Guangdong, din dreptul insulei Hainan), mergeau de-a lungul coastelor Vietnamului, Thailandei, Birmaniei, peninsulei Malaya şi ajungeau la Kancipuram, în India, transportînd mătase, pentru a o schimba în aceste ţări pe perle, pietre preţioase şi alte obiecte de valoare.

Primele exporturi chineze de mătase la Roma, pe uscat, datează din sec. II î.e.n. Atît China, cît şi Roma, o mare consumatoare de mătase, erau interesate în găsirea unei căi maritime între ele. În anul 97 e.n., spre Roma a fost trimis Gan Ying, pentru a se ocupa de această problemă. Emisarul nu a putut însă ajunge la Roma, fiind nevoit să se întoarcă înapoi de la gura Golfului Persic.

În anul 166 însă, Roma a găsit un drum, trimiţînd pe mare un ambasador în China. *Istoria ultimului Han* consemnează că „un emisar trimis de împăratul roman Marcus Aurelius a ajuns pe coasta nordică a golfului Tonking, cu daruri din fildeş, coarne de rinoceri şi alte obiecte pentru împăratul chinez". Cartea nu oferă detalii despre comerţul cu mătase. Dar în lucrarea sa *Europa şi China*, scrisă în 1931, savantul britanic G.F. Hudson menţiona: „Negustorii romani au găsit o cale maritimă spre China, deşi ea n-a fost niciodată folosită cu regularitate... În comerţul Romei cu Orientul... negoţul cu mătase constituia o parte importantă".

Călugărul Fa Xian, care, la începutul sec. V, a călătorit pe uscat pînă în India, pentru a obţine un set complet al cărţilor sfinte budiste, s-a reîntors în China, pe mare, în anul 411. În relatarea călătoriei sale, el descrie această rută, care începea de la actualul Tamluk, în India, trecea prin Sri Lanka şi Java, pînă la Guangzhou (Canton). Corăbii mari, care puteau transporta 200 oameni fiecare, circulau cu regularitate, legînd China cu India şi Indonezia. În Sri Lanka, Fa Xian a văzut evantaie din mătase albă, pe care negustorii locului le puneau în faţa imaginilor lui Buddha; deci nu numai mătase chinezească, ci şi evantaie confecţionate din ea ajunseseră acolo. În sec. VI, călătorul grec Cosmas relatează în lucrarea sa *Universal Topographia Christiana* cum era transportată mătasea chinezească în Sri Lanka.

„Casele cu mirodenii"

În timpul dinastiei Sui (581-618), schimburile de daruri s-au transformat treptat într-o „diplomaţie a mătăsii". În anul 607, împăratul Yang Di, din această dinastie, şi-a trimis un sol, pe Chang Jun, în statul Kedah din peninsula Malaya. Era pentru prima dată cînd un chinez, cu o mare cantitate de mătase în dar, vizita acel loc. De aceea a avut loc o festivitate: pe Chang Jun l-a întîmpinat o flotă de 30 corăbii, iar la plecare, regele Kedahului şi-a trimis fiul să-l însoţească pe sol în China, într-o vizită de prietenie. A fost prima victorie a „diplomaţiei mătăsii".

China şi-a dezvoltat contactele pe mare cu Japonia şi Coreea în vremea dinastiei Tang. Japonia trimitea frecvent solii cu daruri în aur, argint, chihlimbar şi alte obiecte preţioase, la care împăraţii chinezi răspundeau prin cadouri în mătase şi plante medicinale, oferite nu numai împăratului japonez şi miniştrilor săi, ci şi echipajelor corăbiilor. Fiecărui membru al echipajului îi reveneau valuri întregi de mătase. În anul 805 e.n., de pildă, 270 persoane venite în China au primit 1 350 cupoane de mătase. În Japonia, s-a păstrat pînă în zilele noastre o mare cantitate de mătase din timpul dinastiilor Tang şi Song.

În vremea dinastiei Song (960-1279), au început să practice un asemenea negoţ persoane din afara cercurilor guvernamentale. Mulţi negustori chinezi aveau propriile lor corăbii, cu care transportau mătase şi porţelan, pe care le vindeau în Japonia.

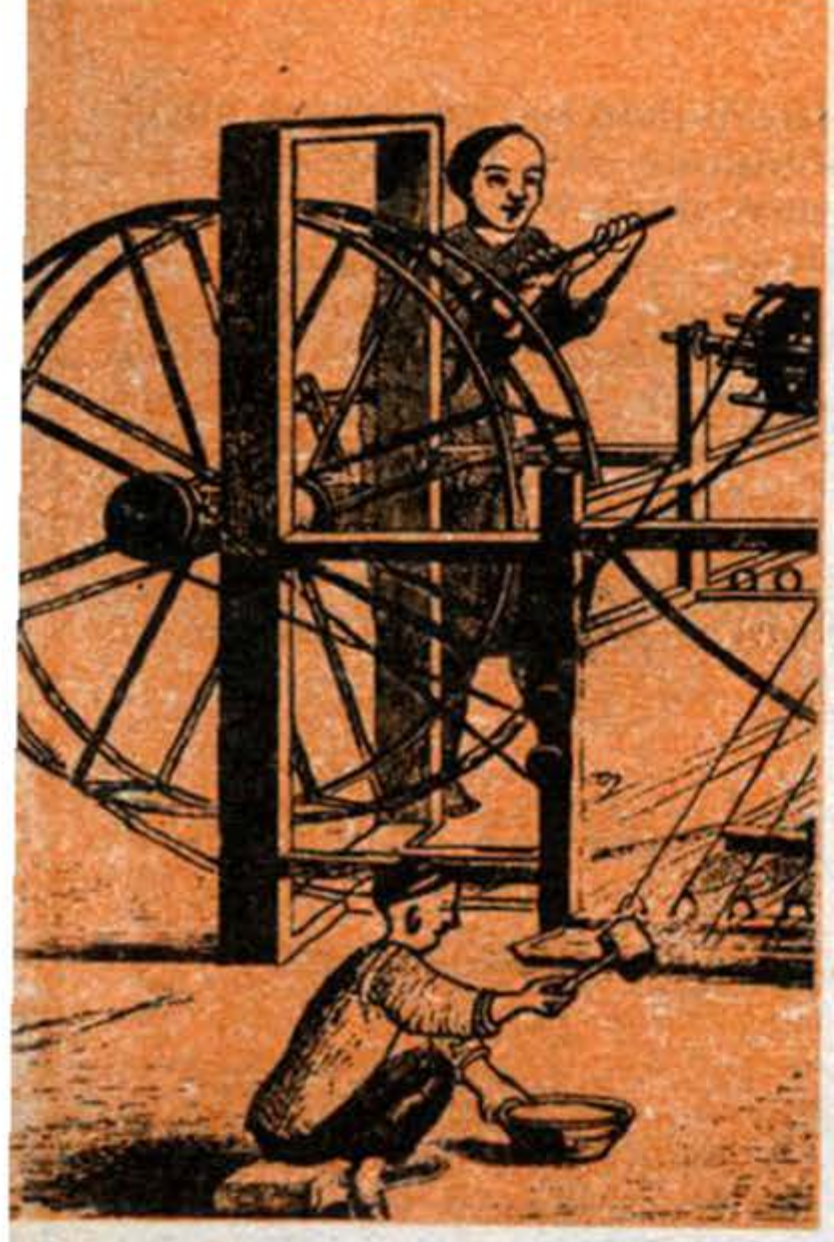

Mecanism chinezesc pentru răsucirea firelor de mătase, după o pictură din sec. XIX

În a şaptea lor misiune în China, din anul 702, solii japonezi au călătorit pe o rută nouă, mai scurtă, care traversa Marea Donghai, mult mai la sud de peninsula Coreea, ducînd direct către oraşele din valea Changjiang. De atunci, corăbiile din Yangzhou, Suzhou şi alte localităţi au început să folosească acest drum. Cu vînt bun, o corabie de la Mingzhou (azi Ningso, la sud de Shanghai) putea ajunge în Japonia în trei-şase zile.

Căile sudice, spre Asia sud-estică şi vestică, au fost detaliat descrise de geograful chinez Jia Dan (730-805), în lucrarea sa *Rutele maritime dinspre Guangzhou*. Ele merg, pe un itinerar între Guangzhou şi Basra, în Golful Persic.

Lumea arabă a constituit una dintre cele mai mari pieţe ale Chinei acelei epoci. Acolo au ajuns nu numai mătăsuri, ci şi ţesători şi tehnologii. În cartea sa *Note de călătorie*, un anume Du Huan, un chinez capturat de arabi într-o bătălie de la mijlocul sec. VIII, menţiona că acolo a întîlnit doi ţesători de mătase chinezi, de undeva, cum spunea el, „de la est de fluviul Huanghe (Galben)" şi a văzut războaie chinezeşti de ţesut mătase.

La Guangzhou s-au stabilit atîţia negustori arabi, încît unii au deschis prăvălii şi pieţe, iar în oraş a apărut treptat un cartier special pentru străini, denumit „casele cu mirodenii". În anul 878, cînd Guangzhou a fost atacat de ţăranii răsculaţi conduşi de Huang Chao, în oraş existau 120 000 negustori străini, scria negustorul arab Sulayman, în lucrarea sa *Călătorie în Orient*. În timpul răzmeriţei care s-a întins foarte repede, s-au distrus multe păduri de duzi, ceea ce a afectat comerţul de mătase al Chinei cu ţările arabe.

Pe măsură ce comerţul exterior s-a dezvoltat, în timpul dinastiei Song, tot mai multe monede de aramă au fost scoase în afara ţării. Pentru a stăvili acest proces, în 1219, curtea imperială a ordonat ca mărfurile străine să fie plătite în mătase sau porţelan. Aşa încît aceste două produse au făcut oficiul de monedă în comerţul cu negustorii străini, fiind transportate în şi mai multe ţări.

În timpul dinastiei Song, corăbiile comerciale chineze au ancorat la Basra, Oman şi pe coasta de est a Africii. De-a lungul acestei rute, busola, praful de puşcă, hîrtia şi tiparul, celebrele invenţii chineze, au pătruns în Asia de Vest, de unde negustorii arabi şi persani le-au introdus în Europa.

10 000 contrabandişti se calcă pe picioare

Între China şi Coreea, un comerţ reciproc avantajos s-a dezvoltat în vremea dinastiei Ming (1368-1644). În 1393, China a importat din Coreea 9 800 cai contra 19 700 cupoane de mătase. Vrînd să păstreze monopolul guvernamental asupra comerţului de mătase cu Japonia, dinastia Ming a emis o ordonanţă, care interzicea comerţul şi legăturile pe mare cu ţările străine. Acest act a stimulat contrabanda: un timp, o livră de mătase brută a fost de 20 ori mai scumpă în Japonia decît în China. În aceste condiţii, a proliferat comerţul de contrabandă. 10 000 contrabandişti, cu corăbiile lor, „se călcau pe picioare" în acest loc. O cronică din 1547 menţiona că peste 1 000 corăbii de contrabandişti, atît chineze, cît şi de alte naţionalităţi, s-au sustras măsurilor prohibitive oficiale.

Cantităţi din ce în ce mai mari de mătase brută au fost transportate în Japonia în timpul dinastiei Qing (1644-1911). Între anii 1662, cînd pe tron s-a urcat împăratul Kang Xi, şi 1839, în preajma războiului opiului[1], în Japonia au ancorat peste 6 200 corăbii cu mătase chinezească. Comerţul cu mătase brută a atins atunci o perioadă de vîrf, reprezentînd peste 70 la sută din volumul total al exportului chinez. Şi dinastia Qing a interzis exportul de mătase brută, dar în 1688 a fost nevoită să ridice interdicţia, deoarece veniturile aduse de mătase îi erau necesare pentru a cumpăra cupru, de care ţara ducea mare lipsă.

Calea maritimă sudică a mătăsii a cunoscut o deosebită extindere în timpul dinastiei Yuan. De la Aden, navele pluteau spre Zanzibar şi Mogadiscio (în Somalia) şi pe Marea Roşie, la Mecca şi Cairo, astfel încît negoţul cu mătase a înflorit şi în aceste regiuni.

Oriunde a ajuns, Zheng He, marele navigator din timpul dinastiei Ming, a schimbat mătasea chinezească şi porţelanul pe produse locale şi a invitat oficialităţile acelor locuri în ţara sa. El a condus şapte expediţii, atingînd coasta de est a Africii şi vizitînd peste 30 ţări şi toate porturile Mării Roşii. Pe drumul de întoarcere în cea de-a cincea sa misiune, a invitat să-l însoţească soli din 17 ţări. Bineînţeles că aceştia au adus multe cadouri împăratului chinez, care le-a răspuns dăruindu-le mătase chinezească. În 1428, Zheng He a luat 330 000 cupoane de mătase dintr-un depozit din Nanjing şi le-a transportat la Beijing, drept daruri pentru emisarii străini. În acea perioadă, exporturile chineze de mătase au depăşit toate recordurile.

Călătoriile lui Zheng He au început cu 50 ani înaintea celor ale lui Cristofor Columb şi Vasco da Gama. Flota şi corăbiile sale au fost de mai mari dimensiuni, iar călăto-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1979.

riile mai lungi. Într-o singură deplasare, flota lui Zheng He, de 200 corăbii, dintre care 60 mari, putînd transporta 1 000 persoane, a transportat 27 800 persoane, echipaj și negustori. În vremea lui Zheng He, transportul mătăsii pe mare a atins apogeul.

Numeroși negustori din provinciile Fujian și Guangdong vindeau mătăsuri în Asia de Sud-Est, în ciuda unei măsuri care prevedea numai comerțul tributar și vizitele oficiale de tipul celor ale lui Zheng He. După ce s-a ridicat interdicția, mii de negustori chinezi au pornit spre Luzon, în Filipine. De aici, colonialiștii spanioli, care cuceriseră Filipinele în 1565, au deschis propriul lor drum al mătăsii. Așa au cunoscut Americile mătasea chinezească.

Galioane transportînd 1 200 lăzi cu mătase au plecat apoi din Manila spre Mexic. Spre sfîrșitul sec. XVIII, mătăsurile și alte articole chinezești constituiau 63 la sută din volumul total al importurilor Mexicului. Din această țară, mărfurile se vindeau în Peru, Argentina, Chile și alte regiuni ale Americii Centrale, Latine și în zona Caraibilor. Urmînd curentul mătăsii spre Lumea Nouă, negustorii chinezi se stabileau definitiv acolo; în sec. XVI, în Mexico City trăiau comunități de chinezi.

Coloniile spaniole plăteau contravaloarea mătăsii în argint. Între 1565 și 1820, Mexicul a trimis c tre Manila argint în valoare de cca. 400 milioane pesos, în cea mai mare parte destinat Chinei. Astfel, dolarii mexicani din argint, cu un vultur ștanțat pe ei, au început să se folosească concomitent cu moneda chinezească, ca valută standard.

Pe piața mondială, mătasea era singura marfă care nu avea concurent. Nici chiar mari puteri coloniale, ca Spania, de pildă, nu aveau controlul asupra pieților patronate de ele din Manila și America Latină. Ordonanțele guvernamentale, care interziceau importul de mătase și puneau piedici scoaterii în afară a argintului, au rămas neputincioase în fața atotputernicei vitalități a comerțului cu mătase.

Căile maritime ale mătăsii au pus în contact Asia, Africa, Europa și America Latină, legînd China de alte vechi civilizații ale lumii și promovînd schimburile culturale, inclusiv răspîndirea priorităților chinezești în tehnică și știință.

Prin țările române

GHEORGHE DAVID

Cînd, în 1920, arheologul Virgil Drăghiceanu făcea importanta descoperire de la ctitoria domnească din Curtea de Argeș, printre vestigiile scoase la lumină din celebrul mormînt numărul 10 a ieșit la iveală și costumația aproape intactă a unui cavaler. S-a putut astfel constata că personajul cu diademă de aur pe frunte și o pafta de excepțională valoare artistică purta o tunică de mătase purpurie, iar peste ea o hlamidă din catifea. La gît avea o altă țesătură, tot din mătase, o dantelă croșetată cu iscusință, în felul celor cunoscute sub numele *point de Venise* (punct de Veneția). Giulgiul, tot de mătase, acoperise vreme de veacuri pe voievodul identificat cînd cu Radu I, cînd cu Vlaicu-Vladislav, cînd cu legendarul întemeietor al Țării Românești — Negru Vodă...

Iată, așadar, că, încă din acea fază a organizării noastre statale, curtea domnească a țărilor române desfășura un ceremonial și arbora un fast cu nimic mai prejos decît al celorlalte curți europene. Fapt deloc surprinzător. Situate la întretăierea unor importante drumuri comerciale ce legau apusul continentului de răsăritul lui și pe acesta de îndepărtatele meleaguri ale Asiei, țările române au creat, de timpuriu, condițiile unor largi circulații a mărfurilor de cele mai diverse categorii, de la produsele meșteșugărești și stofele occidentalilor la parfumurile, mirodeniile și țesăturile orientalilor. Între ele, n-a lipsit, desigur, mătasea.

Nu avem încă dovezile materiale specifice, dar este mai mult decît sigur că patriciatul provinciei Dacia, asemenea protipendadei din capitala Imperiului roman, cunoștea și purta gingașele țesături aduse tocmai din Orient. În fond, înainte de a se îndrepta împotriva Daciei, împăratul Traian a adus sub ascultare Partia, una din cele mai importante regiuni antice de pe marele drum al mătăsii. Este, de asemenea, cert că în cadrul schimburilor comerciale efectuate de negustorii bizantini cu căpetenii ale populației din spațiul carpato-danubiano-pontic, alături de alte produse, țesăturile din mătase au ocupat un loc important.

Nu numai arheologia, dar și izvoarele scrise arată că diversele țesături de mătase se numărau printre articolele solicitate de țările române, încă din primele lor decenii de existență. Privilegiile comerciale acordate de Alexandru cel Bun negustorilor lioveni (1408) și de Mircea cel Bătrîn celor din Brașov (1413) arată că acești negustori aduceau, în primul rînd, stofe și țesături de catifea, de postav, de bumbac, de mătase, din păr de cămilă. În privința catifelei, care la început se confecționa tot din mătase, privilegiul din 1413 indică o mare diversitate de calități. Foarte prețuit este vilariul (velurul) de Ipria (Ypres, în Belgia), urma celde Louvain (totdin landra), apoi din Colonia (Köln) și velurul cehesc. Aceste produse, ca și cele orientale ori venețiene, se aduceau pentru trebuințele claselor stăpînitoare, în primul rînd ale curții domnești, unde negustorii își desfăceau mai întîi marfa și numai după ce erau satisfăcute necesitățile curții domnești se livra marfă și altor solicitanți.

Pentru ce-i erau necesare domniei aceste produse? În pri-

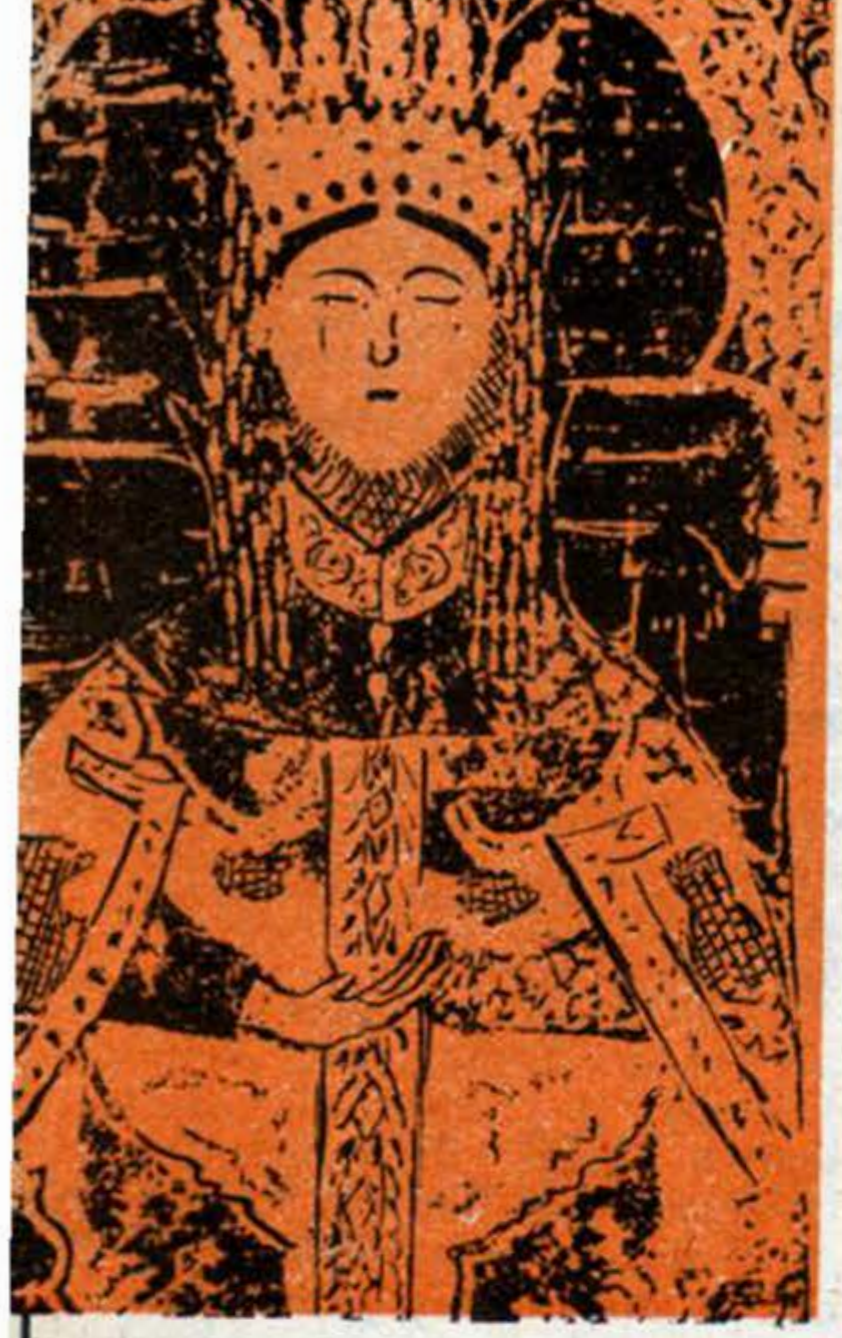

Portretul Mariei de Mangop vădește înalta măiestrie la care ajunsese în țara noastră, în epoca lui Ștefan cel Mare, arta broderiei pe mătase

mul rînd, pentru îmbrăcămintea domnului, a doamnei, a coconilor domnești, a marilor dregători. Bogata vestimentație a feudalilor, abundența de blănuri, mătăsuri, stofe scumpe cusute cu fir de aur și argint sînt unanim recunoscute. Toate erau considerate, pe atunci, atribute ale puterii și bogăției. Un *Jurnal de campanie* alcătuit în 1620 ni-l arată pe domnul Moldovei, Gaspar vodă Gratiani, în costum de ceremonial, voievodul purtînd „un caftan lung pînă la picioare, din brocart de argint albastru, peste care avea o mantie scurtă de catifea roșie, căptușită cu samur și peste aceasta o ferezie de catifea roșie, căptușită cu blană de sobol, cu un guler lung pe care se vedeau fluturi de argint. În cap avea o căciulă de catifea roșie, căptușită cu blană de sobol; la șa atîrna un buzdugan de argint aurit". Și să nu uităm că aceste haine erau purtate în luna... august!

Costumele doamnei erau nu mai puțin fastuoase. Descriind tabloul votiv de la Golia, Paul de Alep călătorul sirian din prima jumătate a veacului XVII, arată că doamna lui Vasile Lupu, Ecaterina (Cercheza) este pictată „îmbrăcată cu o haină de brocart de aur și de samur, cu giuvaerurile ei de aur". La fel — arată cărturarul umanist ungur de origine sîrbă Anton Verancsi2s — „îmbrăcămintea și podoabele boierilor... sînt făcute după o anumită regulă. [Boierii] se împodobesc cu multe inele, cu o haină de mătase și de fir de aur, înflorată cu un fel de ciucuri, apoi cu lanțuri la gît și brățări și cu multe asemenea podoabe".

În afară de veșmintele personale, domniei îi mai erau necesare cantități importante de mătase și de alte țesături, ca și de blănuri, pentru darurile pe care le oferea la diferite ocazii dregătorilor ori oaspeților străini. „La 1 decembrie — nota călătorul Francisco Vincenti, aflat la curtea lui Petru Cercel — ... Excelența Sa, stînd la masă cu vreo 12 din marii săi boieri, toți au fost dăruiți, ba cu o haină de postav, ba cu o haină de țesătură de fir căptușită cu samur, ba cu o haină de brocart căptușită și ea cu samur, ba cu una de țesătură de fir fără samur și altora le-a dat cîte o haină de damasc «cramesiu» [roșie-cărămizie] și de felurite alte culori sau de postav fin, potrivit cu rangul persoanelor, astfel încît aceste daruri puteau costa cam două mii de ducați". Un alt călător, Marco Bandini, prezent la curtea lui Matei Basarab și Vasile Lupu, notează darurile ce le-a primit de la domnul muntean: „o haină de mătase necroită încă, zece aurei și o haină de culoare violacee din «scarlat»". Și ca el, mai fiecare oaspete nu pleca nerăsplătit de la curțile noastre domnești.

Mătasea era apreciată pentru diversitatea pînzeturilor ce se puteau realiza din ea. Din apusul Europei se primeau țesăturile grele: *catifeaua* din Flandra, ținuturile germanice și Italia; *brocartul* — adesea brodat cu fir de aur și argint era adus din Veneția. Din Orient se primeau mătăsurile ușoare: *atlazul* cu luciul lui caracteristic, *damascul* cu desene mari, reliefate, *bogasiul* (țesătură din bumbac de asemenea rară), folosit mai ales pentru căptușeli, *voalul* pentru văluri și eșarfe, *tulpanul (muselina)*. Din Polonia se importa *taftaua*. Țesăturile din mătase primeau diferite denumiri, în funcție de întrebuințarea ce li se da: *camha* era o mătase turcească, *tebenca* desemna mai curînd o podoabă din mătase ce se punea la șaua calului ș.a.m.d.

Mătasea putea fi cu ușurință vopsită în cele mai felurite culori. Am amintit *cîrmîzul* (roșu-cărămiziu), *scarlatul* — un roșu foarte prețuit, care cu timpul a ajuns să definească o stofă deosebit de fină; erau apoi culorile violete, albastru (pentru șaluri și brîie), galbenul pentru tichiile pajilor etc., etc.

Folosite inițial aproape exclusiv la curtea domnitorilor, la cele ale dregătorilor și boierilor, țesăturile fine au început, cu vremea, a fi purtate și de categorii sociale mai largi, în special de populația de la orașe, căci sătenii au rămas credincioși țesăturilor tradiționale pe care le realizau în propriile gospodării. Femeile din Iași — scria pe la 1660 călătorul turc Evlia Celebi — „poartă un fel de rochii pestrițe din atlaz din stofă de mătase și de catifea și se încalță cu papuci cu tocuri înalte". Tot în aceeași vreme, Paul de Alep nota că „femeile din Moldova și din Țara Românească se îmbracă cu veșminte asemănătoare cu cele ale europenelor. Ele poartă părul împletit, răsucit pe capul lor ca un colac și acoperit cu un conci alb, iar la cele bogate cu un conci trandafiriu și pe deasupra cu o maramă, tot albă. Toate poartă șaluri albastre de Alep, iar cele bogate [șaluri] de Bursa, din mătase neagră".

Moda era foarte apreciată și în rîndul bărbaților și nu puține erau cazurile în care o stofă prețioasă se plătea mai mult decît făcea. La 12 martie 1580, de pildă, Dragomir, mare vornic al Țării Românești, se „înfrățește" cu mai mulți săteni, dîndu-le, în schimbul pămîntului, diferite obiecte vestimentare. În legătură cu „înfrățirea" se cuvine făcută o precizare: conform normelor obiceiului pămîntului, teritoriul obștii era indivizibil, nu putea fi înstrăinat, adică vîndut unor oameni din afara ei. Pentru a se infiltra totuși într-una sau alta din obști, pe care, cu timpul, le cotropeau, marii boieri adoptau o soluție sui-generis. Se „înfrățeau" cu unul sau cîțiva

membri ai obștei și, deveniți astfel membri ai acesteia, căpătau drepturi egale de vînzare, cumpărare, moștenire ș.a.m.d. Revenind la documentul amintit, aflăm că „Dragomir dvornic, el încă au dat și au dăruit pe acești mai sus zișii oameni, însă [pe] Puiul cu o dulamă și o feregea și cu nădragi verzi de șocîrlat și cu un zuf alb și cu unu cal negru turcesc, însă calul înșălat și înfrînat, fac aspri 5736 [pentru un ogor de 266 stînjeni]. Și pe Fratea [l-a dăruit] cu o feregea de șocîrlat și cu o dulamă de atlaz căptușită fac aspri 2 000 și pre Nan de la Priiazda cu un timbariu negru de scherlet [scarlat] și cu o dulamă de coștirie galbenă cu ciapraze albe și cu o [altă] dulamă de coștirie, fac aspri 3342... și pre Draghiia cu o ferigea verde de șocîrlat și cu o dulamă de coștirie, fac aspri 2841... După aceia, Dragomir dvornic au dat tuturor acestor mai sus numiți oameni 20 000 aspri de au cumpărat aciastă mai sus zisă moșie".

Documentul ne oferă și o imagine a prețului ridicat al acestor produse de lux, preț care însă nu împiedica continua lor răspîndire. Costul ridicat făcea însă ca, mai ales în lumea orașelor, asemenea haine să fie purtate pînă la ultima limită a rezistenței țesăturii. Poporul nu a întîrziat să sancționeze — cu umorul caracteristic dintotdeauna oamenilor de la noi — această tendință. Cei astfel îmbrăcați au fost numiți „flenduroși" — deoarece erau îmbrăcați, pasămite, în postavuri de... Flandra! Dar risipă și un lux exagerat se făceau și la curțile domnești, încît voievozii trebuiau uneori să adopte măsuri de temperare. Domnul Moldovei Grigore III Ghica, de pildă, a întemeiat manufactura de la Chiperești și pentru a stăvili cheltuielile exagerate ale unor boieri pe îmbrăcăminte. Exemplul domnului, care a venit în Divan îmbrăcat în postav simplu, autohton, a determinat, măcar vremelnic, pe o serie de dregători să-i urmeze exemplul.

Ar fi greșit să înțelegem că mătasea se folosea exclusiv pentru obiecte de îmbrăcăminte. Deși în prima parte a evului mediu în țările noastre nu s-au produs țesături din mătase, broderia *cu* și *pe mătase* a atins adevărate culmi ale măiestriei artistice. Dverele, epitafurile și celelalte broderii cu caracter preponderent religios, dar și cu portrete laice ale unor voievozi sau doamne ale acestora (broderii din care nu vom aminti decît pe cele mai vestite: portretul Mariei de Mangop, chipul lui Alexandru Lăpușneanu, dvera de la Stănești) — lucrate cu fir de mătase, de aur și de argint pe catifea, constituie excepționale mărturii ale civilizației medievale românești; asemenea obiecte se realizau nu numai la curtea domnească, ci și de către mici feudali: un document din 31 august 15 5 înregistrează dania pe care un anume Cîrstian și soția sa, Rada, o fac mănăstirii Snagov: „un mesal care se chiamă canavăț, cu fluturi de aur și mărgăritare".

Începînd din sec. XVII-XVIII, sericicultura — creșterea viermilor de mătase — a început să cucerească teren și în țările române. De fapt, multă vreme e impropriu să vorbim de sericicultură, căci creșterea viermilor de mătase se făcea doar sporadic și pentru nevoi gospodărești. Pătrunderea acestei îndeletniciri s-a făcut pe două căi: în Transilvania și Banat a fost adusă din Apus, în special din Italia, unde în sec. XV luase un avînt deosebit, în Moldova și Țara Românească creșterea viermilor de mătase a pătruns din Imperiul otoman, însăși denumirea borangic, dată firului de mătase depănat de pe gogoșile de Bombix mori, fiind derivat din cuvîntul turcesc *bürüncük*, care înseamnă mătase.

Creșterea viermilor de mătase (sau a fluturilor, ori, cum li se spunea în Transilvania, bubițe) s-a dezvoltat îndeosebi în regiunile sudice și în teritoriile din nordul gurilor Dunării, acolo unde climatul era propice pentru dezvoltarea duzilor — frunza de dud constituind singura hrană a viermilor de mătase. Un mare avînt a luat sericicultura în Banat, acolo unde, în urma edictelor din 1764 și 17 5 ale împărătesei Maria Tereza, șosele întregi au fost plantate — de o parte și de alta — cu duzi. Producția, destul de limitată, se reducea la firele de mătase, toarse în fuioare, folosite îndeosebi pentru necesitățile casnice. Apariția borangicului a favorizat mult broderiile populare, varietatea de culori și firul subțire îngăduind o diversificare a motivelor ornamentale.

Odată cu dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste, la sfîrșitul sec. XVIII și începutul sec. XIX, se înregistrează în țările române și un spor de efort în diversificarea acestui produs. Se cuvine semnalată traducerea, în 1823, a cărții lui Ludovic Mitterparcher *Învățătură despre cultura sau creșterea frăgarilor* [duzilor] *și a viermilor de mătase*, care în a doua sa parte „sublinia avantajele și ușurința deprinderii acestei îndeletniciri" (Al. Ligor). În același an, transilvăneanul Ioan Tomici a publicat o lucrare consacrată apiculturii și creșterii viermilor de mătase, în care sublinia că răspîndirea acestei îndeletniciri ar avea un dublu avantaj: pe de o parte ar reduce considerabil cheltuielile provenite din importul acestei țesături, pe de alta ar contribui chiar la obținerea de avantaje economice din vînzarea mătăsii produse de locuitorii țării.

Era mai curînd un deziderat care abia în deceniile următoare a fost receptat într-o oarecare măsură.

La răspîntia marilor căi comerciale și civilizații, acolo unde își dădeau întîlnire produsele din apusul Europei cu cele din răsărit și din Extremul Orient, din nordul înzăpezit și din sudul însorit, teritoriul românesc a fost, așadar, una din zonele predilecte și pentru circulația mătăsurilor, ca atîtor altor produse ale iscusinței omenești. Dar strămoșii noștri nu s-au rezumat la rolul de beneficiari ori intermediari ai acestor prețioase țesături. Prin înalta desăvîrșire la care a ajuns arta broderiei — atît populare, cît și aulice, de curte, ori cu subiect religios — românii au creat adevărate capodopere artistice, vrednice să fie așezate în patrimoniul culturii universale.

Prof. A. H. de Oliveira Marques (Portugalia):

„Citind o istorie obiectivă, oamenii se vor înţelege între ei"

Pe A.H. de Oliveira Marques, istoricul portughez de renume internaţional, născut la Estoril (în apropiere de Lisabona), la 23 august 1933, îl cunoşteam din vizitele în Portugalia. Profesor şi decan al Facultăţii de ştiinţe sociale şi umane al Universităţii Noi din Lisabona, autor a peste 20 volume de istorie portugheză şi despre relaţiile Portugaliei cu ţările din nordul european, a condus cinci ani Biblioteca Naţională a Portugaliei. A. H. de Oliveira Marques este, de asemenea, profesor la mai multe universităţi americane. Lucrarea sa cea mai importantă: Istoria Portugaliei[1], **editată în portugheză, engleză, franceză, spaniolă şi japoneză.**

În zilele Congresului de la Bucureşti, mi-a vorbit la început despre actualele sale cercetări.

— Mă ocup în mod particular de perioada medievală şi de cea din prima treime a secolului XX a istoriei Portugaliei. Sînt conştient că am fost unul din pionierii studiului acestei ultime perioade în Portugalia, studiu care, practic, era îngrădit în timpul fascismului. Astăzi studiile de istorie a Portugaliei dedicate anilor 1900-1930 ocupă un loc prioritar, deoarece în această epocă se recunoaşte o prefigurare a democraţiei restabilite în 1974.

În prezent, lucrez la o istorie a oraşului Lisabona între 1147 şi 1500. Termin, de asemenea, un ghid bibliografic critic de istorie portugheză a primei republici (1910-1926)[2]. Mai am în curs de elaborare şi alte lucrări, dintre care aş menţiona, în primul rînd, publicarea surselor referitoare la evul mediu şi sec. XX.

— Cum vedeţi raportul dintre ştiinţa istoriei propriu-zisă şi aşa-numitele ştiinţe auxiliare istoriei, care au luat un deosebit avînt în ultimele decenii?

— Fără să se folosească în mod extensiv paleografia, epigrafia, genealogia, heraldica, geografia etc., este exclus ca astăzi să se poată face istorie. De asemenea, trebuie folosite datele ştiinţifice ale unor ştiinţe, cum sînt sociologia, etnologia, demografia, arheologia, lingvistica şi multe altele, pentru a înţelege structurile şi conjunctura istorică.

Raportul naţional-universal este privit ca deosebit de important de colegul portughez:

— Istoria universală nu se va putea scrie niciodată în mod obiectiv şi critic, fără ca istoriile naţiunilor şi ale regiunilor să fie scrise. Rolul care se acordă din ce în ce mai mult istoriilor regionale este o dovadă evidentă în acest sens. Cred, de asemenea, că tendinţa cea mai înaintată a istoriografiei portugheze de astăzi este aceea care se străduieşte să depăşească stadiul pur „local" şi să integreze istoria portugheză în istoria: 1) iberică 2) europeană şi 3) universală.

— Rolul istoriei pentru cauza păcii?

— Dacă oamenii vor citi o istorie obiectivă, vor avea tendinţa de a se înţelege între ei şi de a înţelege alte popoare. Ei vor vedea că ameninţările la adresa păcii sînt mai ales rezultatul egoismelor naţionale înguste şi mărginite, ale urii popoarelor, născută din interese străine, ale convingerilor ideologice netolerante şi, bineînţeles, ale intereselor economice.

La acest subiect tînărul istoric João José Alves Dias, care-l însoţea pe A.H. de Oliveira Marques, a ţinut să adauge: istoria poate cel mai mult să influenţeze o întreagă generaţie. Ura sau prietenia pe care un popor o simte faţă de alt popor este, de cele mai multe ori, rezultatul celor scrise în manualele de istorie. Dacă, de foarte mici, învăţăm să urîm sau să slăvim un lucru, mai tîrziu nu ne putem corecta punctul nostru de vedere decît cu foarte mare greutate şi numai după studii îndelungate.

Generaţia noastră cere mai ales cărţi de istorie aprofundate şi obiective, în care toate aceste prejudecăţi să fie abolite, pentru ca noi să avem posibilitatea de a înţelege popoarele şi adevărata evoluţie a istoriei lor.

În încheierea întrevederii noastre de la Bucureşti, prof. Oliveira Marques a ţinut să adauge:

— Dedic cu multă plăcere cîteva cuvinte excelentei reviste româneşti de istorie *Magazin istoric*, a cărei răspîndire este impresionantă. Ea este cunoscută şi în multe alte ţări. Ca portughez, sînt mulţumit să constat că problemele istoriei Portugaliei sînt amplu şi serios tratate în paginile *Magazinului istoric*.

Contactul între cele două ţări ale noastre — puncte extreme ale antichităţii latine europene — trebuie şi poate să fie întărit. Rolul acestei reviste este, deci, fundamental în România şi pentru cunoaşterea istoriei portugheze. Mulţumim revistei *Magazin istoric* şi colaboratorilor săi.

C.P.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 2/1980; 10/1975.

DUNKERQUE — SUPRAVIEŢUITORII INFERNULUI (II)

NICHOLAS HARMAN

În următoarele cîteva scurte capitole ale lucrării sale Dunkirk — The Necessary Myth, istoricul britanic Nicholas Harman trece în revistă evenimentele care au dus la prăbuşirea Franţei în vara anului 1940. La 15 mai, a căzut în mîinile naziştilor oraşul-fortăreaţă Sedan şi trupele naziste au traversat rîul Meuse, fără a întîlni aproape nici o rezistenţă. Aliaţii îşi deplasaseră grosul forţelor în Belgia, crezînd că acolo va avea loc principala lovitură a ofensivei naziste. După ce blindatele cu cruce neagră şi zvastică au efectuat străpungerea în regiunea Ardenilor, înaltul comandament francez a comis cea de-a doua greşeală fatală, închipuindu-şi că hitleriştii se vor îndrepta spre Paris, aşa cum făcuse infanteria Kaiserului în primul război mondial. Drept care, generalul Gamelin, comandantul-şef al forţelor de uscat franceze, a trimis toate rezervele sale spre a bloca înaintarea germană în direcţia Capitalei.

Wehrmachtul şi-a continuat însă atacul în direcţia nord-vest, spre Canalul Mînecii, la nord de rîul Somme, pe excelentele şosele din văile care brăzdează această zonă. Unii dintre membrii înaltului comandament german se temeau de contraloviturile pe care francezii le-ar fi putut da dinspre sud. Diviziile lor blindate dispuneau de carburant pentru două sute de kilometri. Un atac din flanc le-ar fi creat mari dificultăţi, lucru pe care ofiţerii prudenţi din statele majore naziste s-au grăbit să-l scoată în evidenţă. Dar alţi generali ai lui Hitler au pledat pentru asumarea tuturor riscurilor posibile, argumentînd că adversarul pare demoralizat şi că succesul este practic inevitabil.

Führerul nu s-a putut hotărî de la început. Pe data de 17 mai, generalul Halder, şeful de stat major al armatei terestre, nota în jurnalul său intim: „Hitler este teribil de nervos. Speriat de propriul lui succes, el nu se prea încumetă să joace totul pe o carte şi este ispitit să ţină hăţurile strînse". Pînă la urmă însă, temperamentul lui de aventurier s-a dovedit mai puternic şi el a dat mînă liberă celor care preconizau atingerea cît mai grabnică a litoralului.

Ezitările Führerului s-au reflectat şi pe cîmpul de luptă. În 1939, feldmareşalul von Brauchitsch, pe atunci comandantul-şef al trupelor terestre germane, îşi exprimase convingerea că armata franceză nu poate fi bătută. Consecvent cu această părere la un an distanţă, el a ordonat, în ziua de 17 mai 1940, ca blindatele să se oprească pentru a-şi consolida flancurile. Generalul Guderian, care comanda tancurile din avangarda Wehrmachtului, a avut un acces de furie la primirea acestui ordin şi, în semn de protest, şi-a dat imediat demisia. Înspăimîntaţi că gestul le-ar putea atrage mînia Führerului (Guderian era unul dintre favoriţii săi), superiorii lui i-au permis să-şi continue înaintarea nur für Kampfaufklärung — numai în scopuri de recunoaştere.

O asemenea autorizaţie era suficientă pentru ca Guderian să-şi poată duce la îndeplinire proiectele. În seara de 20 mai, ei a ajuns la Abbeville, unde ultimele poduri rutiere şi feroviare permit trecerea peste Somme. După o singură zi de odihnă, diviziile blindate hitleriste au luat direcţia nord, spre porturile Calais şi Boulogne, noduri vitale în liniile de comunicaţii aliate. Imensul arc de cerc din jurul trupelor franceze, britanice şi belgiene se închisese. Englezii au trimis în grabă cîteva întăriri — mai mult simbolice — în cele două porturi ameninţate, dar operaţia nu a avut nici o influenţă asupra evenimentelor ulterioare.

Dunkerque se afla acum în zona care fusese împresurată. Între el şi Calais, situat la sud-vest, se întinde o zonă mlăştinoasă, străbătută de numeroase canale navigabile şi de un păienjeniş de căi mărunte de apă şi de şanţuri mustind de umezeală. La jumătatea drumului între cele două porturi, largul rîu Aa, cu o albie bine întreţinută, se varsă în mare la Gravelines, unde marele arhitect militar al lui Ludovic XIV, Vauban, a construit o impunătoare fortăreaţă, ale cărei ziduri se înalţă semeţe şi astăzi.

Astfel de obstacole erau extrem de greu de trecut pînă şi pentru divizille Panzer. În dreptul oraşului Saint-Omer, în interiorul ţării, la 30 km de litoral, regimentul S.S. Leibstandarte Adolf Hitler (din garda personală a Führerului) a încercat să traverseze rîul Aa, avînd în faţă doar cîteva baterii de artilerie franco-britanice. A fost destul însă ca tunarii aliaţi să nimerească în plin cîteva tancuri naziste, pentru ca întreaga coloană să fie imobilizată. Căci atunci cînd blindatele au vrut să iasă de pe şosea, uriaşele lor carcase de oţel s-au înfundat în mocirlele din jur şi numai cîteva dintre ele au mai putut fi salvate. Comandantul regimentului, Sepp Dietrich, un hitlerist fanatic care avea să devină unul dintre cei mai feroce criminali din rîndurile forţelor armate S.S., a scăpat cu viaţă în ultimul moment, şiroind de apă şi cu uniforma acoperită de mătasea broaştei.

La 24 mai, cînd bătălia pentru Boulogne ajunsese la punctul culminant şi luptele pentru Calais abia începuseră, generalul von Rundstedt, comandantul Grupului de armate A, care executase rapida străpungere prin Ardeni, a ordonat blindatelor să-şi oprească înaintarea la vest de rîul Aa. Între timp, într-un ritm considerabil mai lent, dar la fel de inexorabil, Grupul de armate B, sub comanda generalului von Bock, îşi continua înaintarea prin Belgia şi apoi nordul Franţei.

Încă din primele zile ale ofensivei germane, s-au ivit disensiuni în sînul comandamentului aliat. Generalul lord Gort, comandantul Corpului expediţionar britanic, a refuzat să primească ordine de la generalul Billotte, comandantul Grupului 1 de armate franceze. La 17 mai, el nu a acceptat să organizeze o linie de rezistenţă a englezilor pe malul rîului Senne. Două zile mai tîrziu, la statul său major, s-au dezbătut trei opţiuni posibile:

— un contraatac împotriva forţelor germane din Belgia;

— un contraatac spre sud, împotriva unităţilor din Grupul de armate A, care ameninţau aliaţii cu încercuirea;

— o retragere spre Boulogne, Calais şi Dunkerque, în vederea evacuării Corpului expediţionar britanic.

De la bun început, Gort şi ofiţerii săi şi-au exprimat scepticismul faţă de şansele de reuşită ale primelor două variante, optînd pentru cea de a treia. Trebuie recunoscut că cele ce s-au întîmplat în zilele următoare au confirmat, în mare măsură, lipsa de încredere a britanicilor. La 21 mai, în dreptul oraşului Arras, ei au atacat cu două batalioane de tancuri şi două de infanterie, dar au fost respinşi cu pierderi grele. A doua zi, eşecul s-a repetat atunci cînd francezii au întreprins şi ei un atac, deşi angajaseră forţe mult mai puternice.

Gort a hotărît să trimită la Dunkerque — şi, de acolo, peste Canalul Mînecii — toate aşa-numitele „guri inutile". Unii dintre militarii astfel evacuaţi nu aveau într-adevăr ce să caute pe front: specialişti în întreţinerea căilor ferate (pe care nu mai circula nici un tren) sau în utilizarea gazelor asfixiante (la care nici unul dintre beligeranţi nu avea să recurgă în timpul celui de-al doilea război mondial). Alţii însă ar fi fost folositori, aşa că renunţarea la ei a fost o greşeală care avea să se facă greu resimţită: cartografi, bucătari, membri ai serviciilor de informaţii etc.

La 26 mai, după ocuparea portului Calais, comandantul german a anulat ordinul de oprire pe malul de apus al rîului Aa, reluînd ofensiva, dar adoptînd o altă strategie: dacă pînă acum Grupul de armate A servise drept „ciocan", iar Grupul de armate B drept „nicovală", de la această dată încolo rolurile s-au inversat. În ciuda obiecţiilor lui Halder, Hitler l-a încredinţat lui von Bock sarcina de a lichida trupele aliate încercuite, unităţile lui von Rundstedt urmînd să alcătuiască un braţ (mai puţin activ decît înainte) al cleştelui ce se strîngea.

Istoricii militari sînt practic unanimi în a aprecia că dacă diviziile Panzer ale lui Guderian şi-ar fi continuat înaintarea, retragerea pe mare a englezilor şi francezilor ar fi fost tăiată. În schimb, naziştii ar fi plătit această victorie cu pierderea unui mare număr de blindate. Înaltul comandament german a greşit însă cînd a considerat că forţele aliate nu aveau cum să fie evacuate peste Canalul Mînecii. Unul dintre principalele motive ale acestei erori a fost supraestimarea rolului pe care trebuia să-l joace Luftwaffe. Lăudăroşeniile lui Göring, care îi promisese Führerului că va face „praf şi pulbere" din englezii şi francezii împresuraţi, s-au întors împotriva lui, inaugurînd un lung şir de făgăduieli agresive pe care Reichsmarschallul avea să le facă şi să nu le respecte de-a lungul conflagraţiei.

La 28 mai, armata belgiană a capitulat. Dar, cînd Grupurile de armate germane A şi B au făcut, în cele din urmă, joncţiunea, von Bock, care urma să asedieze portul Dunkerque, nu şi-a coordonat bine acţiunile cu unităţile lui von Rundstedt. De aceste deficienţe au profitat britanicii şi francezii, care au reuşit să se strecoare pînă la Dunkerque. Evacuarea care

a urmat a zădărnicit planurile lui Hitler de a captura sau anihila cu desăvîrşire corpul expediţionar al lui Gort. După părerea multor cercetători, aceasta a fost mai curînd ratarea unui succes, decît un eşec propriu-zis. Obiectivul principal al naziştilor deveniţe acum Parisul şi regiunea centrală a Franţei. În ceea ce o privea pe aceasta din urmă, bătălia cea mare abia începea. Dar, pentru Anglia, luptele de la Dunkerque au reprezentat chela de boltă a rezistenţei sale ulterioare împotriva lui Hitler.

În paginile ce urmează, continuăm să oferim cititorilor noştri, într-o traducere întrucîtva prescurtată, pasaje dramatice din lucrarea lui Nicholas Harman Dunkirk — The Necessary Myth. Titlul, subtitlurile şi notele aparţin redacţiei.

Operaţia Dynamo

Pînă în ziua de astăzi, falezele albe de la Dover ascund mistere în interiorul lor. Deasupra portului, terminat în 1908 pentru a adăposti distrugătoarele din flota Canalului Mînecii, se înalţă un castel a cărui primă construcţie datează din secolul I al erei noastre, cînd a servit drept far romanilor. Dedesubtul lui, în anii următori, s-au săpat în calcar nenumărate orificii, colina transformîndu-se într-un adevărat şvaiţer. În cavităţile astfel apărute, funcţionează instalaţii despre al căror rost nu ştie decît Royal Navy. Unul dintre tunele se deschide cu o splendidă vedere peste cei 38 kilometri care despart Doverul de Calais. În primul război mondial, această încăpere bine ventilată a găzduit generatorul de electricitate necesar postului de comandă al marinei militare britanice din Canalul Mînecii. În 1940, generatorul modernizat fusese mutat în altă parte şi mica grotă se transformase într-un birou spartan, dar dotat cu tot necesarul, care continua să se numească *Dynamo Room* (camera dinamului). De acolo s-a dirijat operaţia care, între 26 mai şi 3 iunie 1940, avea să aducă în Anglia 220 000 soldaţi britanici, 100 000 francezi, precum şi un număr de combatanţi de alte naţionalităţi.

Flotila de vase mici

Germanii nu credeau în posibilitatea unei astfel de acţiuni. La 25 mai, Luftwaffe controla din văzduh portul Dunkerque şi Göring era convins că nici unul din cheiurile bombardate nu va mai putea fi folosit. Francezii considerau o evacuare pe acolo nu numai cu neputinţă de înfăptuit, ci şi cu totul indezirabilă. Tot la 25 mai, generalul Blanchard[1] a emis un ordin către toate unităţile franceze, britanice şi belgiene de sub comanda sa, în care sublinia: „Acest cap de pod va fi apărat fără ca nimănui să-i treacă prin minte perspectiva unei înfrîngeri".

Nici măcar Royal Navy nu credea pe atunci în minuni. Ramsay[2] căpătase instrucţiuni să alcătuiască un mic stat-major, capabil să organizeze evacuarea, în eventualitatea unei catastrofe. El şi-a instalat colaboratorii în camera dinamului, botezînd proiectul *Operaţia Dynamo*. Amiralitatea stabilise ca obiectiv iniţial readucerea în patrie a 45 000 ostaşi în două zile. Realizarea finală a fost evacuarea a 340 000 oameni în nouă zile. Nu încape îndoială că ea a însemnat un mare succes în care a intrat o doză enormă de incontestabil eroism. Nu este mai puţin adevărat că măsurile luate au implicat înşelarea Franţei, singurul aliat care îi mai rămăsese Marii Britanii.

Primul pas s-a făcut la 14 mai, în ziua cînd forţele armate olandeze au capitulat. În seara respectivă, la ora nouă, postul de radio Londra a anunţat, în cadrul buletinului său de ştiri: „Amiralitatea a emis un ordin, conform căruia toţi posesorii de ambarcaţiuni cu motor, măsurînd între 9 şi 33 m în lungime, care nu au fost cedate sau rechiziţionate pînă acum, sînt obligaţi să comunice Amiralităţii caracteristicile acestor ambarcaţiuni în termen de 14 zile". Cineva acolo sus era prevăzător, anticipînd necesitatea de a naviga în apele puţin adînci dintre Anglia şi continent.

Într-un răstimp foarte scurt, s-a organizat o „flotilă de vase mici". Proprietarii care s-au oferit ca voluntari — pescari, iahtmeni, mecanici etc. — au fost „recrutaţi" pentru o lună în marina militară, plătindu-li-se o soldă de 3 lire sterline. S-au înrolat astfel peste nouăzeci de oameni, cărora li s-au adăugat ofiţeri şi subofiţeri navali în retragere din toate porturile situate pe coasta de sud a Angliei. Nimeni nu ştia însă ce-i rezervă viitorul.

Prologul de la Boulogne

La 19 mai, o conferinţă navală, ţinută la Londra, a hotărît să evacueze, cu începere de la 22 mai, un număr de maximum 15 000 oameni din Corpul expediţionar britanic. Cu acel prilej, s-a ajuns la concluzia — care avea să se dovedească lipsită de orice temei — că transportarea în ţară a unor contingente mai mari ar fi fost „o aventură hazardată, cu rezultate probabil dezastruoase". Dar, încă înainte de declanşarea Operaţiei Dynamo, au fost aduşi în Anglia 27 936 soldaţi şi ofiţeri, aparţinînd în majoritate categoriilor de care lordul Gort considera că se poate lipsi.

În dimineaţa de 20 mai, viceamiralul Ramsay a ţinut prima şedinţă oficială a statului major pe care îl formase, avînd pe ordinea de zi „eva-

[1] În dimineaţa de 25 mai, generalul Georges Blanchard fusese numit comandant-şef al forţelor aliate din nord, în locul lui Billotte, decedat în urma unui accident de automobil.

[2] Viceamiralul Bertram Ramsay comanda unităţile marinei militare britanice din Canalul Mînecii.

Corpul expedifionar britanic și viceamiralul Bertram Ramsay, comandantul ::nităfilor marinei militare britanice din Canalul Mînecii

In p. 43: mari dificultăți în operația de îmbarcare a oamenilor aflați pe plajă

cuarea de urgență peste Canalul Mînecii a unor efective foarte importante". Cu același prilej, s-a întocmit o listă a tuturor navelor civile capabile să transporte trupe într-o asemenea eventualitate. La loc de frunte, se situau feriboturile care, în vreme de pace, asiguraseră legăturile regulate dintre porturile britanice și cele franceze. Li se adăugau „flotila de vase mici", precum și patruzeci de *schuyts* — cabotiere olandeze cu fundul plat, avînd echipaje formate din trei persoane, care se refugiaseră în Anglia după capitularea forțelor neerlandeze. În zilele imediat următoare, Ramsay a trimis la Dunkerque o cantitate de aproximativ 400 000 litri de apă potabilă, în canistre metalice care au fost depozitate pe plajele de la est de oraș. Această înțeleaptă măsură de precauțiune a jucat un rol decisiv în desfășurarea cu succes a Operației Dynamo.

La începutul ultimei decade a lunii mai, atît Londra cît și Parisul credeau că porturile Boulogne și Calais vor rezista o vreme îndelungată atacurilor germane. Dar garnizoanele ambelor orașe aveau efective reduse, întrucît nimeni nu bănuia că naziștii ar putea ajunge pînă acolo cu carele lor blindate. La 21 mai, cuprins de panică, comandorul Dutfoy du Mont de Benque, sub ordinele căruia se aflau unitățile din Boulogne, a dispus evacuarea portului[1]. În ciuda acestei indicații, servanții bateriilor de coastă, aparținînd infanteriei marine, au refuzat să-și părăsească tunurile. Peste cîteva ore, o divizie de infanterie în retragere, sub comanda generalului Lanquetot, deși decimată de focul inamic, s-a alăturat apărătorilor.

În mare pripă, două batalioane din infanteria de gardă britanică au fost transportate, în noaptea de 21 spre 22 mai, la Boulogne. În aceeași după-amiază, la ora 5, germanii au dezlănțuit atacul. Peste alte douăzeci și patru de ore, Royal Navy primea ordin să readucă în patrie cele două batalioane. În dimineața de 24 mai, la ora 2.45, ultimii soldați englezi părăseau portul, la bordul distrugătoarelor care aveau de înfruntat bombardamentele în picaj ale avioanelor Stuka. Acțiunea a constituit un prolog al celor ce aveau să se întîmple la Dunkerque.

Cu acest prilej, marina militară britanică s-a comportat la înălțimea reputației sale.

Nu același lucru se poate spune, din păcate, despre forțele de uscat ale Angliei. Cele două batalioane de gardă au fost retrase, deoarece comandantul lor raportase că portul era imposibil de apărat. Francezii — cărora nu li se adusese la cunoștință evacuarea britanicilor—au dovedit că această părere era greșită, continuînd să reziste mai bine de treizeci de ore după plecarea englezilor. Culmea a fost că, înainte de a ieși din radă, Royal Navy a scufundat acolo un vas încărcat cu blocuri de ciment, interzicînd astfel atît aprovizionarea cît și eventuala evacuare a francezilor.

Un mesaj insultător

La Calais, întăririle britanice au sosit tot în ziua de 22 mai: o brigadă de „tunici verzi" (infanterie ușoară, instruită în mod special pentru război de mișcare) și un batalion de tancuri. Debarcarea s-a efectuat într-un haos de nedescris, deoarece navele, încărcate greșit, au părăsit portul foarte repede, de teama atacurilor aeriene ale dușmanului, înainte de a putea descărca măcar jumătate din muniții și din vehiculele aflate în dotarea trupelor. Puținele tancuri ajunse la țărm s-au irosit în cîteva acțiuni răzlețe împotriva blindatelor germane.

[1] Peste zece zile, ajuns la Cherbourg, Dutfoy a fost tradus în fața Curții Marțiale și condamnat la 20 ani de temniță pentru lașitate în fața inamicului.

Diviziile de Panzer care au ocupat nordul Franței erau sub comanda lui Gerd von Rundstedt, ale cărui acțiuni nu s-au coordonat perfect cu cele ale lui von Bock, ceea ce a permis aliaților englezi și francezi să se strecoare în retragere pînă la Dunkerque

La 24 mai, pe cînd ultimii soldați din infanteria de gardă plecau din Boulogne, generalul Nicholson, comandantul brigăzii de „tunici verzi", a primit și el ordin de evacuare. Ordinul a fost confirmat în seara aceleiași zile și Nicholson și-a retras soldații din dispozitivul de luptă, pregătindu-i de îmbarcare. Între timp însă, guvernul de la Paris protestase cu vehemență împotriva modului cum englezii abandonaseră portul Boulogne și primul ministru Churchill a dat dispoziții severe „să se evite orice nouă indispunere a aliaților noștri".

În consecință, un ofițer oarecare de stat major de la Ministerul de război din Londra (numele nu i se cunoaște nici pînă în ziua de astăzi) a trimis lui Nicholson unul dintre cele mai insultătoare mesaje care au parvenit vreodată unui comandant aflat în linia de foc:

„În ciuda ordinului de evacuare pe care l-ați primit azi-dimineață, faptul că forțele britanice din sectorul dv. se află acum sub comanda lui Fagalde[1], care a ordonat să nu se efectueze nici o retragere, vă creează obligația să vă conformați acestui ultim ordin, pentru a nu aduce vreo știrbire solidarității aliate. Vă revine așadar misiunea de a rezista, deși Calais nu prezintă nici o importanță pentru Corpul expediționar britanic..."

Cu alte cuvinte, Nicholson, aflat într-o situație extrem de primejdioasă, era încunoștiințat că trebuie să se sacrifice, împreună cu oamenii săi, din rațiuni meschine de ordin politicianist și nu din considerente realiste de natură militară. Din fericire, generalul nu s-a lăsat demoralizat de cinismul jignitor al mesajului și a început imediat să-și organizeze apărarea. În schimb, cînd i-a căzut sub ochi textul expediat de ofițerul de stat major, Churchill a făcut literalmente spume la gură, strigînd:

— Nu știam că avem defetiști pînă și în Ministerul de război!

După alte două zile de lupte grele, Nicholson și brigada sa au capitulat, laolaltă cu efectivele franceze, de trei ori mai numeroase, care apărau portul. În Anglia nu se mai afla decît o singură mare unitate capabilă să intre imediat în foc — și aceea nu era britanică: Divizia 1 de infanterie canadiană. Comandantul ei, generalul-maior McNaughton, a vizitat la bordul unui distrugător, în noaptea de 23 spre 24 mai, Calais și Dunkerque. La Dover, primele unități ale diviziei sale așteptau ordinul de îmbarcare pentru Franța. Dar McNaughton a ajuns repede la concluzia că și-ar trimite compatrioții la un măcel absolut inutil. Telegrama sa a determinat Cabinetul de război britanic să încline definitiv spre soluția evacuării unui număr cît mai mare de ostași englezi de pe continent.

Pe plan politic însă, acest adevăr nu putea fi recunoscut în gura mare. Londra avea tot interesul ca Franța și Belgia să continue lupta. În primul rînd, cu cît mai mulți soldați naziști cădeau sub gloanțele și obuzele francezilor și belgienilor, cu atît mai mulți soldați britanici aveau șanse de a scăpa teferi și de a se înapoia în țară. În al doilea rînd — și mult mai important — două treimi din gigantica armată franceză nici nu se angajaseră încă în luptă: în concepția guvernanților englezi, trupelor franceze le revenea sarcina de a-i împiedica pe germani să ajungă la Mediterana și să pună în pericol liniile vitale de comunicații ale imperiului britanic.

Iată motivele pentru care Anglia se străduia din răsputeri să-și convingă aliații să se bată mai departe, în vreme ce ea însăși se pregătea să-și retragă unitățile de pe front.

[1] Generalul Fagalde era comandantul tuturor trupelor aflate din porturile de la Canalul Mînecii.

octombrie 1933

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Astă-seară, postul nostru de radiodifuziune transmite un „concert național european" care va fi retransmis de posturile radiofonice din nu mai puțin de 11 state: Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Italia, Franța, Elveția, Germania, Austria, Ungaria, Letonia și Luxemburg. Despre ce este vorba? La Geneva funcționează „Uniunea internațională de radiodifuziune", care stabilește ca fiecare țară ce a aderat la „Uniune" să transmită în fiecare lună cîte un concert național, căruia i se spune „concert european", pentru că este retransmis de posturile de radio din statele ce sînt membre ale „Uniunii". Concertul de astă-seară este primul concert român în cadrul celor europene. Rostul unor astfel de manifestări este — după cum scrie revista Radiofonia — „să apropie popoarele, să le facă să se cunoască în tot ce au ele mai nobil, mai înalt — cultura, arta".

● Universul anunță „moartea gazdei regelui Carol I la Poradim". Este vorba despre Danco Ivanof, fostul primar al localității, în timpul războiului din 1877. Carol I, comandant suprem al tuturor trupelor din fața Plevnei, și-a avut cartierul general la Poradim și a fost găzduit în casa primarului. (4 octombrie)

● De la croitorie la pavajele d-lui Zellinger este titlul unei elatări apărute în Universul în care este vorba despre o afacere legată de pavarea unor străzi ale Capitalei. Dar să dăm cuvîntul ziarului amintit: „Acum cîțiva ani, a venit în Capitală cu gînd de procopseală cetățeanul Zellinger de la Cluj, a cărui meserie, acolo, era croitoria. Făcînd cunoștință cu primarul Capitalei, Zellinger a de-

Început de toamnă în Capitala de acum cinci decenii. O toamnă care evidențiază și mai acut contradicțiile dintre cele două lumi în care se împarte societatea românească din această vreme — lumea celor fără grija zilei de mîine și lumea celor mulți, îndurînd din greu povara crizei economice. Pentru transformarea revoluționară a acestor realități, luptă cu nedezmințit curaj, clarviziune și cutezanță Partidul Comunist Român.

Prezența comuniștilor în viața țării, în fruntea luptelor maselor muncitoare pentru dreptate, libertate, apărarea independenței și suveranității țării, împotriva fascismului este înscrisă în hronicul istoriei românești interbelice ca un semn esențial al progresului, al viitorului. Fapt ce se reflectă și în paginile ziarelor apărute în această lună octombrie 1933, deși — cum am mai menționat în cuprinsul cronicii noastre — presa burgheză a vremii evita să publice în mod curent informații referitoare la activitatea comuniștilor.

Iată, de exemplu, în ziarul *Lupta* din 3 octombrie o semnificativă mărturie despre acțiunile Comitetului Național Antifascist, la activitatea căruia am mai avut prilejul să ne referim prin intermediul a diferite mărturii desprinse din presa de acum cinci decenii[1]. De astă dată este vorba despre un viguros protest pe care Comitetul îl adresează ministrului de interne în legătură cu măsurile luate de autorități pentru a împiedica activitatea Comitetului și în care se relevă încă o dată scopul pentru care militează această organizație: „Contra fascismului — se spune în protestul amintit — care a izolat Germania, făcînd-o să fie disprețuită și urîtă de întreaga lume civilizată, prin șovinismul agresiv și înarmările uriașe, prevestitoare ale unui nou război mondial, s-a constituit la București un Comitet antifascist care își propune să demaște primejdia"[2]. După ce se dezvăluie șicanele autorităților și se cere ca acestea să „reintre în legalitate", în document se arată în continuare că „vor avea loc la București, Iași, Chișinău, Cernăuți, Brăila, Cluj, Oradea-Mare, etc. conferințe antihitleriste. La București, la cinematograful Rex, Calea Dorobanți".

Creat în vara lui 1933, Comitetul Național Antifascist — în a cărui conducere partidul comunist l-a desemnat pe militantul revoluționar Nicolae Ceaușescu — desfășoară o susținută activitate de mobilizare a tuturor forțelor democrate, antirăzboinice, de demas-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1973, 6, 7/1983.

[2] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

În culisele teatrului radiofonic al anului 1933: pregătiri pentru transmiterea unei piese

care a fascismului și acoliților săi, paginile presei timpului aducîndu-ne — cum se vede— lună de lună mărturii despre activitatea sa.

În octombrie 1933, sindicatul „Gutenberg" al lucrătorilor tipografi din Capitală împlinește 75 ani de activitate neîntreruptă. „Este cea mai veche organizație profesională muncitorească din țară — scrie *Dimineața* din 3 octombrie — și jubileul de astăzi este o adevărată sărbătoare pentru mișcarea muncitorească de la noi". Jubileul este sărbătorit în sala Turn Verein din str. Brezoianu. „Pe estradă — scrie ziarul — un grup de bătrîni: veteranii organizației, oameni care numără între 40 și 50 ani de activitate la «Gutenberg». În spatele lor, un grup din tineretul sindicatului îmbrăcați în uniforme: cămăși albastre, cravate roșii. Tinerii țin de o parte și de alta două drapele roșii, iar în mijloc vechiul drapel al sindicatului «Gutenberg»".

Secretarul sindicatului prezintă începuturile organizației. A fost înființată la 1 octombrie 1858, sub denumirea de Casa de ajutorare și prevedere a lucrătorilor tipografi din România. Asociația a avut la început caracter de strictă mutualitate, ajutorarea membrilor, pentru cazuri de boală, accidente, moarte. Pe atunci nu existau legi de asistență în București.

„Cu timpul, industria grafică progresînd — scrie ziarul — numărul lucrătorilor sporind, deci antagonismele de interese pronunțîndu-se, sindicatul își lărgește cîmpul de activitate, devine sindicat cu ideologie de clasă, primește influența ideilor socialiste din perioada Nădejde-Morțun și începe să dea lupte serioase cu patronatul". Sînt trecute în revistă alte momente, sînt menționate personalități din istoria organizației, printre care tipograful Dimitrie Marinescu, „unul dintre valoroșii conducători ai mișcării social-democrate". Cei prezenți la întrunire fac apoi „o manifestație de solidaritate cu muncitorimea germană oprimată sub guvernul dictatorial hitlerist".

Pe cine să crezi? Pe liberali sau pe național-țărăniști? Greu de spus, dacă judeci lucrurile după cele ce scriu organele de presă ale celor două partide, *Viitorul* și *Dreptatea*. Chiar în prima zi a lunii, *Viitorul*, organul P.N.L., în cadrul campaniei pe care o duce de mai multe luni împotriva guvernului P.N.Ț., scrie: „Guvernarea d-lui Vaida a dat țării tot răul ce-l putea da cea mai nepricepută combinație politică. A creat în suflete neîncrederea în legi; a sădit panica în toți oamenii de muncă și de economie. A pus în mișcare cea mai dureroasă presă fiscală și a azvîrlit în marea masă a cetățenilor frica zilei de mîine". Concluzia: „Guvernul Vaida trebuie să plece, căci sentimentul și voința țării cer aceasta".

La rîndul său, *Dreptatea*, organul P.N.Ț. caută, chiar în numărul de a doua zi, 2 octombrie, să-și convingă cititorii de exact contra-

Cronică măruntă

venit, ca prin farmec, pavator și desigur... «reprezentant în pavaje». A constituit la iuțeală firma de pavaje «Muntenia» și... a pavat cîteva străzi în Capitală. Se înțelege, le-a pavat prost: așa de prost încît, cu toată protecția, lucrări nu i s-au mai dat. Curînd, societatea «Muntenia» a dat faliment și pas de mai trage pe cineva la răspundere de pavajele proaste. Dar setea de cîștig n-astîmpără pe oameni. Și societatea falită «Muntenia» a reapărut curînd sub firma «Bazaltin», desigur sub aceiași conducere. A cerut iarăși lucrări. Fără să se țină seamă de experiența făcută pe punga cetățeanului, s-a dat firmei «Bazaltin» Aleea Călăreților de la Șosea". Și astfel „croitorul de la Cluj a băgat în buzunar un cîștig de 9 milioane lei".

● Se inaugurează linia aeriană București-Tg. Jiu. Distanța dintre cele două orașe va fi străbătută — relevă ziarele — în circa o oră. (5 octombrie)

● Cartea lui C. Xeni, Take Ionescu, este premiată de Academia română. (6 octombrie)

● Președintele Roosevelt, scrie *Dimineața*, primește zilnic 8 000 scrisori. Roosevelt deține recordul în această privință, deoarece Wilson nu primea decît 800, iar Hoover 600 scrisori pe zi. (7 octombrie)

● La Tîrgu Jiu are loc solemnitatea de orării orașului cu „Virtutea Militară de Război", clasa I-a, pentru faptele de bravură săvîrșite de populația acestui oraș, în timpul invaziei germane din 1916. (9 octombrie)

● A apărut la Paris La résistance à l'Oppression et le droit d'insurrection. L'organisation pratique de la résistance revolutionnaire, de Grigore Geamănu, doctor în drept al Universității din

octombrie 1933

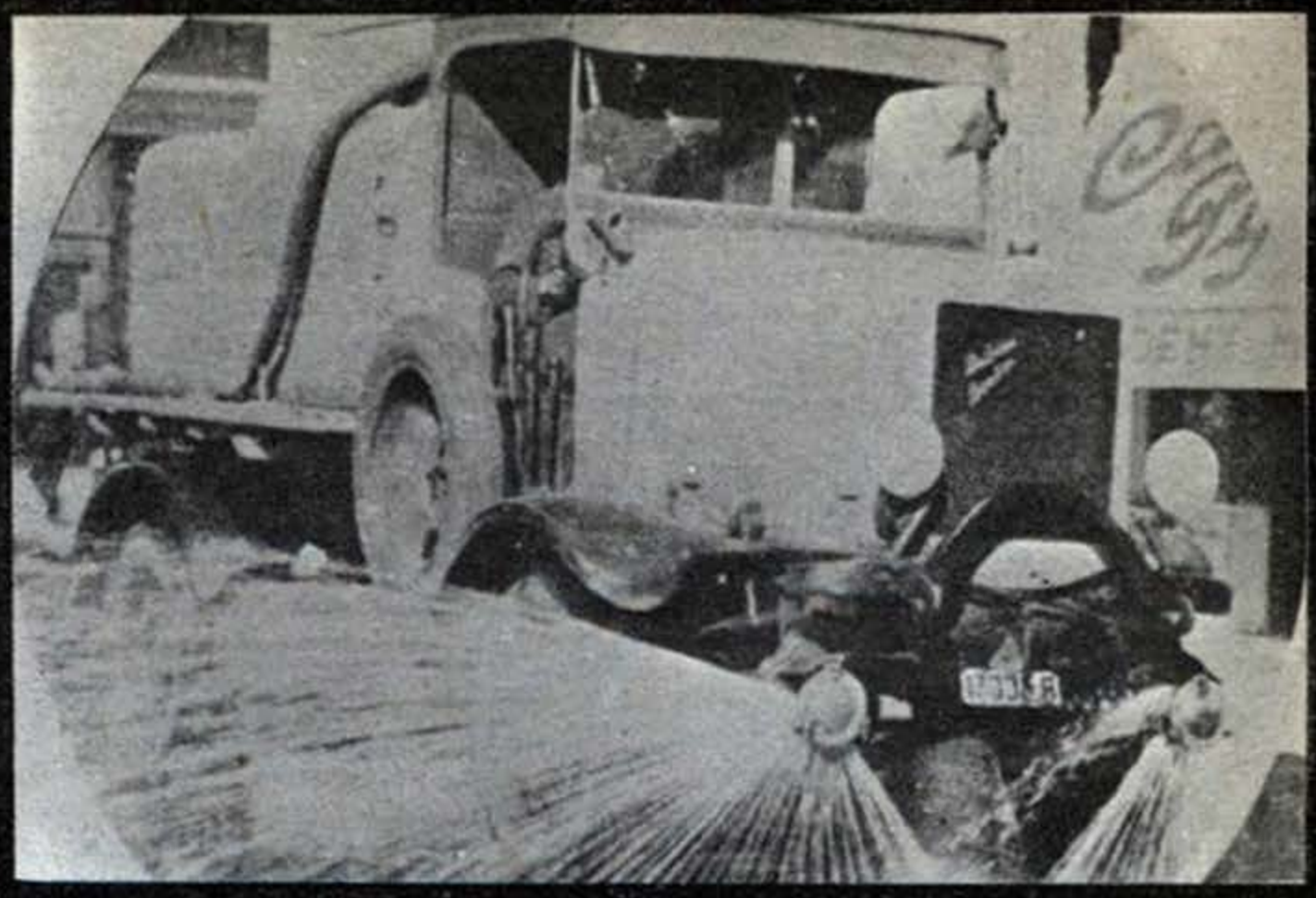

Maşină modernă pentru curăţitul străzilor

Cronică măruntă

Paris, care a stîrnit un viu interes. Originala lucrare cuprinde un istoric al regimurilor de opresiune din toate timpurile, tratînd şi problema organizării rezistenţei revoluţionare.

● Un anticar expune în vitrină cinci statuete de lemn, sub care scrie: „Cele cinci simţuri". După vînzarea uneia din statuete, inscripţia este înlocuită cu alta: „Cele patru anotimpuri". După ce rămîn trei statuete, inscripţia sună: „Cele trei graţii", apoi „Adam şi Eva" şi, în sfîrşit, la ultima statuetă, „Singurătate".

● Din Bucureşti... la Chicago, unde este deschisă din luna iunie 1933 Expoziţia Universală. Ziarul ştiinţelor şi al călătoriilor publică un reportaj de la această mare manifestare internaţională care „condensează tot progresul umanităţii".

„Expoziţia — scrie reporterul în ziarul amintit — are meritul de a fi adunat în congres nu numai toate locurile lumii, dar şi toate timpurile. Prezentul prin reproducerea a tot ce se poate vedea mai interesant în lume, cu ştirea actuală a comerţului, industriei etc. Viitorul, prin imaginea aşa de sugestivă a lumii viitoare (casa omului în viitor)". Între multele obiective care atrag numeroşi vizitatori („drumurile de fier suburbane aduc sau pot aduce 50 000 oameni într-o oră" iar „autobuzele adună din toate colţurile oraşului cel puţin 20 000 gură cască pe oră") se află Palatul ştiinţelor, Palatul călătoriei şi al transportului, Palatul Chrysler, Palatul General-Motors, Grupul istoric al lui Lincoln, Templul Maya, Satul indienilor seminoli, Insula vrăjită a copiilor, Palatul Chimiei, Palatul electricităţii, Palatul agriculturii,

riul: „Ultimele manifestaţii politice au arătat, odată mai mult, că guvernarea naţional-ţărănistă este întemeiată pe baze solide. Cîtă vreme un guvern se bucură de încrederea Coroanei şi a ţării, nimeni nu este îndreptăţit a vorbi de o schimbare de regim. Un guvern care se luptă cu succes contra dificultăţilor de tot felul — dificultăţi capabile în alte ări să răstoarne regimuri — n-are nici o îndreptăţire să se retragă. Statul este condus cu chibzuinţă", se autoasigură naţional-ţărăniştii, „guvernul făcînd faţă, prin activitatea lui nedomolită, la toate complicaţiile ivite în ultimul timp".

Şi, parcă pentru a-şi întări şi mai mult convingerea în opera realizată, Comitetul Executiv al Partidului Naţional-Ţărănist se întruneşte la 5 octombrie într-o şedinţă în care este adoptată o moţiune – reprodusă în *Dreptatea* din 7 octombrie — de încurajare a guvernului care „luptînd cu toate greutăţile extraordinare prin care a trecut ţara ca urmare a crizei mondiale, a făcut faţă tuturor nevoilor, a prevenit agravarea crizei şi prin măsurile luate pe baza şi în cadrul programului de guvernare a îmbunătăţit situaţia maselor producătoare". Prin moţiune, Comitetul executiv naţional-ţărănist „invită guvernul să-şi continue activitatea sa rodnică pentru ţară".

Imediat, *Viitorul* ripostează, calificînd întrunirea naţional-ţărănistă drept o „provocaţiune primejdioasă": „Ţara nu mai tolerează îndrăznelile, mistificările şi dezastrele unei guvernări naţional-ţărăniste. Ţara respinge o asemenea politică degradantă" —, scrie oficiosul liberal.

Devenite prezenţe obişnuite în ambianţa politică a ţării, astfel de polemici nu reprezintă soluţii la marile probleme ale ţării. Dimpotrivă, condiţiile de viaţă se înăspresc, şomajul creşte, perspectivele de îmbunătăţire a traiului se îndepărtează. „Fabrica «Wolf» a concediat toţi lucrătorii bătrîni şi pe cei care au avut o vechime mai mare de 10 ani — scrie *Facla* din 15 octombrie. Aceasta pentru a scăpa de obligaţiunile legii contractelor şi să nu acorde concedii lucrătorilor".

Aceeaşi situaţie şi în alte întreprinderi bucureştene. La Fabrica „Falk", scrie acelaşi ziar, după ce a fost înăbuşită greva muncitorilor „direcţiunea a concediat peste 70 dintr-înşii, fără a le plăti concediile de odihnă şi orele suplimentare". La fel la Fabrica de chibrituri, la fabricile Schmidt, Helveţia, Tăbăcăria Naţională, Talpa etc. „Din toate colţurile ţării — arată ziarul — sosesc la Ministerul muncii memorii şi moţiuni documentate care cer tot mai insistent legiferarea ajutorului de şomaj".

Acestor mari şi grave probleme, atît ţărăniştii cît şi liberalii le opun o agitaţie politică sterilă, vană, sau, cum se exprimă *Lupta* din 10 octombrie, „o literatură, mai bună sau mai rea, după cum e şi talentul celor care o fac".

Berăria „Gambrinus"

Presa bucureşteană prezintă pe larg vizitele pe care ministrul de externe român, Nicolae Titulescu, le întreprinde în această lună într-o serie de capitale: Varşovia, Sofia, Ankara, Atena, Belgrad. În cursul acestui turneu, ministrul român a avansat ideile unei înţelegeri Balcanice a statelor din regiune. Între relatările şi comentariile ziarelor bucureştene, întîlnim şi extrase din presa străină, ca, de exemplu, aceste reproduceri din oficiosul turc *Hakimieyeti mieliye*, reluate de *Universul* din 17 octombrie: „Prietenia care există între România şi Turcia este solidă şi adîncă. Dacă această atmosferă de prietenie n-a putut să fie tulburată nici chiar de amintirile marelui război, aceasta se datoreşte faptului că cele două popoare ale noastre au sentimente care se înfrăţesc, iar pe de altă parte faptului că nici o divergenţă de interese nu desparte România de Turcia, nici în Balcani şi nici în Marea Neagră".

„Vizita d-lui Titulescu la Ankara — continuă ziarul turc — vine în momente critice, cînd politica de împăciuire şi de securitate în Balcani capătă o importanţă deosebită şi cînd situaţia politică trezeşte nelinişte în Europa. Această vizită oferă deci României şi Turciei un prilej fericit de a-şi reafirma reciproc aspiraţiile lor pacifice. În aceste zile de tulburări şi suferinţă pentru lumea întreagă ar fi în avantajul popoarelor şi al ţărilor noastre, cît şi în avantajul întregii Europe, să se demonstreze că atmosfera în Balcani, Marea Neagră şi Marea Mediterană este la adăpost de orice pericol de discordie sau de anarhie. Prietenia turco-română — conchide ziarul — care constituie şi ea o veche tradiţie va contribui în mare măsură ca aspiraţiile noastre comune să-şi găsească un vast cîmp de realizare".

Cu prilejul vizitei lui N. Titulescu la Ankara se semnează la 17 octombrie 1933 Tratatul de prietenie veşnică, neagresiune, arbitraj şi conciliaţiune româno-turc, în vigoare şi astăzi, document prin care — după cum scrie *Facla* din 19 octombrie — „se face un pas hotărîtor pe calea statornicirii păcii în Balcani". „Prin pactul încheiat — continuă ziarul citat — cele două state se obligă la o amiciţie sinceră şi perpetuă".

Ziarele apărute în octombrie 1933 ne aduc noi şi numeroase mărturii despre îngrijorarea şi atitudinea combativă cu care opinia publică din ţara noastră continuă să urmărească evenimentele din Germania hitleristă, pregătirea acesteia de un nou război. În *Neamul Românesc* din 16 octombrie, de exemplu, întîlnim un relevant articol semnat de Nicolae Iorga. Pornind de la descoperirea în Belgia

Cronică mărunţă

Centrul afacerilor, Institutul artei etc.

La dispoziţia vizitatorilor se află „cîteva regimente de ghizi uniformizaţi, dresaţi de un an aproape într-o şcoală specială. Nu există, cred, limbă pe lume care să n-aibă ghidul ei la expoziţie. România are vreo şapte".

Expoziţia, „ţine cu dinadinsul să trezească din nou încrederea oamenilor în viitor, redîndu-le conştiinţa forţelor lor, prin arătarea realizărilor". (10 octombrie)

● S-a deschis în sala Dalles, din Capitală, prima expoziţie de numismatică medalistică şi arheologie cu prilejul aniversării a 30 ani de activitate a societăţii numismatice române.

● La Paris a avut loc, între 6-12 octombrie, primul congres internaţional de filozofie juridică, la care au luat parte reprezentanţi ai ştiinţei dreptului din numeroase ţări ale lumii. România a fost reprezentată de Mircea Djuvara, profesor la Facultatea de drept din Bucureşti. Cu prilejul congresului a fost fondat Institutul internaţional de filozofie şi sociologie juridică în biroul căruia a fost ales şi reprezentantul român. Totodată au fost coptaţi ca membri noi ai Institutului Andrei Rădulescu şi D. Gusti. Revista română de drept public se numără printre publicaţiile Institutului. (17 octombrie)

● Are loc la Suceava inaugurarea bustului marelui compozitor Ciprian Porumbescu. Profesorul universitar Ioan I. Nistor, reprezentantul Academiei române, relevă cu acest prilej că cinci localităţi revendică, cu aproape egală îndreptăţire, pe Ciprian Porumbescu: Sipotele Sucevei,

octombrie 1933

Societatea Națiunilor și-a închis lucrările; în gara Geneva, bagajele delegaților reiau drumul spre casă

Cronică măruntă

unde Ciprian a văzut lumina zilei; Suceava, unde și-a format mintea și sufletul; Cernăuții, unde a îndurat chinurile închisorii; Brașovul, unde și-a sărbătorit triumful geniului său muzical; Stupca, unde compozitorul a murit. (19 octombrie)

● Senatul Universității din Atena conferă titlul de doctor în drept „honoris causa" ministrului de externe român N. Titulescu. (20 octombrie)

● Presa consemnează împlinirea a 100 ani de la nașterea lui Alfred Bernhard Nobel, „inventatorul dinamitei, fondatorul premiului păcii, după cum menționează Adevărul, care „are la activul său alte 355 de invenții în diferite ramuri ale tehnicei". Adevărul publică o scurtă biografie a celebrului savant. S-a născut la Stockholm. La vîrsta de 17 ani a emigrat în S.U.A., unde a lucrat la un șantier naval. La 21 ani s-a stabilit în Rusia. În timpul războiului Crimeii, când aliații franco-anglo-italieni au atacat și Petersburgul, „Nobel inventă niște mine și torpile. Vasele rusești de pe Baltica, armate de Nobel, ca și minele și gurile de foc, instalate de acest tînăr constructor în lungul coastelor, au oprit înaintarea oștilor aliate. De la oglinzile lui Arhimede nu s-a mai cunoscut în istorie o mai mare victorie navală", scrie ziarul amintit.

Din Rusia, Nobel a plecat în Franța „unde găsi protecția împăratului Napoleon III care-i împrumută 100 000 franci. Cu acești bani, Nobel construi la Stockholm, în anul 1864, prima fabrică de explozive cu nitroglicerină.

a unor cantități de gaze toxice exportate de o firmă germană — gaze mai puternice decît cele folosite în primul război mondial — istoricul scrie: „Dar gazul cel mai periculos nu e acela care s-a descoperit în Belgia. El e în chiar spiritul de astăzi al unui tineret german crescut în cele mai odioase învățături ale urii de oameni, în cele mai nebune îndrumări spre o nouă supremație, *de rasa aceasta, pur teutonică*, sub care să pîrîie oasele neamurilor inferioare de sînge amestecat și fără îndreptățire la o existență liberă".

În același timp, presa bucureșteană dezvăluie consecințele ce le are retragerea Germaniei de la Societatea Națiunilor, act ce pune în evidență hotărîrea hitleriștilor de a nu respecta nici unul din tratatele și principiile care asigură pacea continentului.

Bucureștii odată și acum este titlul unui ciclu de articole apărute în revista *Ilustrațiunea română* și în care găsim și o serie de informații interesante despre unele mari edificii ale Capitalei. Aflăm astfel că impunătorul palat al Casei de depuneri și consemnațiuni (astăzi Casa de economii și consemnațiuni) a început să fie construit în 1896, „după planurile arhitectului de deosebit gust Paul Gottereau, constructor fiind un alt arhitect, Ion Socolescu".

Instituția ca atare, Casa de depuneri și consemnațiuni, a fost înființată în 1864. Ea n-a avut însă un local propriu. Timp de zece ani, instituția a funcționat în casele din curtea hanului Șerban-Vodă, pe locul unde astăzi se află palatul Băncii Naționale. În 1874, a fost construit un local care cu timpul a devenit neîncăpător. „Noul palat [cel început în 1896] — scrie în continuare revista — s-a construit cu tot ceea ce arta și tehnica modernă recomandau. În special, marele tezaur este o minunată realizare a tehnicii".

În același număr al *Ilustrațiunii române*, găsim și reportajul *Dîmbovița apă dulce*, din care aflăm, între altele, că „Dîmbovița numără pe traseul ei bucureștean douăsprezece poduri. Cel mai mare este cel al Senatului [de la Operetă], de unde apa capătă în sus o perspectivă destul de interesantă. Aproape de hale, Dîmbovița suferă desigur de migrenă. Are pete de negreață. Lîngă podul Grozăvești, pe maluri, se înalță mesteceni de toată frumusețea". De la Abator încolo, rîul „nu mai participă la viața orașului". Duce doar cu sine „o amintire pe care o va vărsa în voinicosul Argeș".

Între evenimentele culturale ale lunii, se numără și apariția volumului de *Opere* ale lui M. Eminescu, ediție îngrijită de filologul Octav Botez, în Editura Cultura Națională din București. Subliniind munca tenace a profesorului Botez, „care timp de trei ani de zile a lucrat cu entuziasm puțin întîlnit la tomul uriaș care

Caricatură antifascistă apărută în ziarul Adevărul

Casa de depuneri construită în 1896

ne desfată ochii şi ne încîntă sufletul", *Facla* din 28 octombrie relevă şi contribuţia la apariţia lucrării a directorului editurii, profesorul Al. Rosetti, „căruia îi datorăm dealtfel — cum menţionează publicaţia amintită — nu numai colecţia volumelor de versuri care au înviorat orizontul scrisului românesc din ultimii ani, ci şi prima colecţie de clasici români comentaţi".

La 28 octombrie 1933 se împlinesc 15 ani de la proclamarea Republicii Cehoslovace. Subliniind că „pentru noi, sărbătoarea de azi a Cehoslovaciei e un fericit prilej de a reînnoi sentimentele de prietenie faţă de un vrednic aliat", ziarul *Dimineaţa* din 29 octombrie rememorează unul din momentele emoţionante ale prieteniei româno-cehoslovace. La 28 octombrie 1918, „în garnizoana austro-ungară din Praga se aflau numeroşi soldaţi români care s-au organizat într-o legiune română. Atitudinea acestei legiuni a făcut ca proclamarea independenţei cehoslovace şi preluarea administraţiei noului stat să se facă fără violenţă. Era pecetea ostăşească la un acord pe care patrioţii români şi cehoslovaci din fosta monarhie austro-ungară îl încheiaseră demult pentru înlăturarea unui jug comun".

Acest moment este evocat şi de fostul ministru al Cehoslovaciei la Bucureşti, Kuenzl Jizersky, care într-o cuvîntare la radio Praga, reprodusă de ziarul amintit, menţionează: „Evenimentele din Praga din ziua memorabilă de 28 octombrie 1918 au grăbit năruirea zidurilor închisorii comune, din care au ieşit la viaţă liberă naţiunile subjugate pînă acum. La aceste evenimente din Praga au luat parte atunci şi românii transilvăneni, care ei înşişi fiind în robie au înţeles năzuinţele cehilor şi ale slovacilor de a răsturna jugul odios". Cînd autorităţile austro-ungare au încercat să intervină cu armata „pentru a învinge revoluţia naţională victorioasă, soldaţii români aflători în Praga au refuzat executarea ordinelor, să meargă contra cehilor". Ei au creat amintita legiune şi „au predat Comitetului Naţional Cehoslovac 23 autocamioane cu muniţii, arme şi 6 mitraliere şi s-au pus în slujba Comitetului Naţional Cehoslovac. Faptul acesta e scris cu litere de aur în istoria statului cehoslovac", conchide fostul ministru al Cehoslovaciei în România.

Rubrică de:
Cristian POPIŞTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecţia fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică mărunţă

După cîteva luni, pirotehnia fu aruncată în aer din cauza neglijenţei unui lucrător". Nobel îşi continuă cercetările şi „reuşi să amestece nitroglicerina cu pămînturi poroase, obţinînd un nou exploziv, numit dinamită". Din exploatarea dinamitei, Nobel a strîns o avere considerabilă pe care a lăsat-o prin testament Academiei din Stockholm, cu dorinţa de a se pune bazele unei fundaţii care să-i poarte numele şi care anual să acorde cinci premii „trei pentru cele mai bune descoperiri în fizică chimie şi medicină, al patrulea e pentru literatură, al cincilea pentru pace. Fiecare premiu e de 130 000-150 000 coroane suedeze [circa 4 milioane lei — cursul 1932 — n.n.]".

Primii laureaţi ai premiului Nobel, scrie ziarul, au fost: „Roentgen, pentru fizică; Vant't Hoff, pentru chimie; Behring, pentru medicină; Sully Prudhomme, pentru literatură; Frédéric Passy şi Henri Dunant, pentru pace. Acesta din urmă — scrie Adevărul — e fondatorul Crucii Roşii din Geneva".

La 10 decembrie 1896, Alfred Nobel s-a stins din viaţă. Această zi „e comemorată în fiecare an de parlamentul din Stockholm. În această zi se distribuie premiile Nobel".

Scriitorul Ion Pas, în Facla din 26 octombrie, îl numeşte pe Nobel „un simbol de pace între popoare". Comemorarea lui Nobel, scrie el, „ar trebui să aibă şi acest caracter: de trezire a oamenilor din laboratoare şi de readucere în matca misiunii adevărate", la nobila datorie a ştiinţei „care nu poate şi nu trebuie să urmărească decît binele omenirii". (28 octombrie)

Băile Olăneşti —

prima filă de istorie

Cu excepţia unei menţiuni din anul 1760, discutabilă, şi a tradiţiei locale, nu dispunem pînă în prezent de informaţii documentare care să ateste utilizarea în scopuri curative a apelor minerale din Olăneşti înainte de anul 1800. Prima menţiune a apelor minerale în această localitate a fost făcută pe o hartă rusească din anul 1835.

În perioada anterioară, în timpul evenimentelor revoluţionare din anul 1821, numeroşi boieri din regiunile învecinate, de teama revoluţiei, s-au refugiat în această zonă.

Conform unei tradiţii — neconfirmată documentar — astfel de boieri ar fi fost adăpostiţi chiar în satul Olăneşti de către Toma Olănescu, proprietarul la acea dată al terenului pe care se găsesc apele minerale. Din dispoziţia lui Tudor Vladimirescu, tot atunci mai mulţi boieri au fost internaţi la mănăstirile Cozia şi Hurez, deci în apropierea Olăneştilor. Atunci, probabil, s-au făcut cunoscute izvoarele minerale de la Olăneşti, căci, opt ani mai tîrziu, în 1829, cum rezultă din corespondenţa fraţilor Otetelişanu[1] cu Divanul săvîrşitor, localitatea era deacum frecventată la r omandarea medicilor.

Ce spun documentele despre Olăneşti! De-a lungul timpului, moşia Olăneşti a fost stăpînită de moşneni şi boierii Olăneşti. Ieşirea din devălmăşie şi „alegerea părţilor" s-a făcut printr-o hotărnicie din anul 1795, în urma căreia perimetrul de pădure — cuprinzînd, fără a fi menţionate şi izvoarele minerale —, i-a revenit polcovnicului Ilie Olănescu.

La începutul sec. XIX, proprietar al terenului în discuţie devine Toma Olănescu prin moştenire de la tatăl său, Vasile Olănescu. De numele lui se leagă primele măsuri privind valorificarea în scopuri curative a apelor minerale. Toma Olănescu, menţionat pentru prima dată într-un document din anul 1816, deţine rangul de clucer şi subcîrmuitor al plaiului Cozia, la 1832, iar la 1841 era sărdar. În acel an a încheiat un contract cu unchiul său Grigore Otetelişanu, conţinînd următoarele clauze: Toma Olănescu îi dă în arendă lui Grigore Otetelişanu, pe o perioadă de 6 ani, părţile sale din moşia Olăneşti pe care se aflau 14 căsaşi; renunţarea pe aceeaşi perioadă de timp la veniturile obţinute de la băi şi asocierea lui Grigore Otetelişanu, după expirarea contractului, la exploatarea acestora. La rîndul său, Otetelişanu se angaja să construiască mai multe clădiri şi să aducă serioase îmbunătăţiri sistemului de exploatare a băilor. În anul următor încheierii acestui contract, Toma Olănescu tocmea mai mulţi meseriaşi în vederea finisării celor 19 încăperi începute anterior. La expirarea contractului, Grigore Otetelişanu a renunţat în favoarea nepotului său la drepturile de asociat.

Iniţiativele lui Toma Olănescu au fost continuate în anii următori de ginerele său, Alexandru Rudginski, parucie în armata rusă, care în urma căsătoriei cu Masinca Olănescu a devenit proprietarul terenului cu apele minerale din Olăneşti. Eforturile sale au fost apreciate în mod deosebit de Grigore Otetelişanu, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare trimisă din Craiova la 12 februarie 1851, în care îl sfătuia, în acelaşi timp, să urgenteze analizele chimice ale apelor şi să le popularizeze în gazetele din ţară şi din străinătate. Rudginski a făcut mai multe demersuri pe lîngă domnul ţării în vederea facilitării unui împrumut de 4 000 lei, fără dobîndă, pe o perioadă de 6 ani, motivîndu-şi cererea prin necesitatea efectuării unor lucrări cum ar fi: construirea a 12 băi, 60 camere de locuit, un birt, cazino şi grădini de plimbare. Într-un alt memoriu, solicita trimiterea unui „doctor care ar fi de mare folos", indicînd cu acest prilej şi numărul de soldaţi (40) care urmează anual tratament la băile din Olăneşti.

În perioada 1852-1855, între A. Rudginski şi moşnenii din Olăneşti, proprietari ai unei părţi din moşia pe care „se găsesc şi ape minerale ce din vechime s-a îngăduit unul de la altul să le apă. Însă cu hîrdăul", a izbucnit un violent conflict. Încălcînd vechiul obicei, A. Rudginski a construit o punte şi un jghiab „ce trag apă de pe moşioara lor". Moşnenii au intervenit imediat, dărîmînd cu topoarele construcţiile făcute. Sesizate organele locale au hotărît: moşnenii să refacă puntea, fiind necesară „pălimaşilor" (bolnavilor), iar A. Rudginski să renunţe la proiectele sale. Conflictul continua şi în 1855, după cum rezultă dintr-un memoriu trimis domnului ţării în care se arată că aceiaşi moşneni se împotrivesc construirii unui pod „cu un cap pe moşia lor", absolut necesar pentru „pătimaşii" care fac tratament la stabilimentul „aflat pe partea cealaltă a rîului Olăneşti". În anul următor se pare că se ajunsese, totuşi, la o înţelegere din moment ce între aceiaşi părţi se realizează un acord pentru construirea unei biserici „la băile domniei sale". Moartea lui A. Rudginski a zădărnicit însă finalizarea acestui proiect.

După 1860, Olăneştii au cunoscut o nouă etapă de dezvoltare şi afirmare, ca urmare a eforturilor lui Petre Munteanu, devenit proprietar al staţiunii în urma căsătoriei cu Masinca, născută Olănescu, văduva lui A. Rudginski.

Prof. Ion STĂTESCU,
Bucureşti

[1] Veche familie boierească din Oltenia. La începutul sec. XIX, Iordache (mare clucer) şi Grigore (agă) au desfăşurat o bogată activitate politică şi culturală pe plan local.

O CAPITALĂ NOUĂ PENTRU O ŢARĂ NOUĂ

(Urmare din p. 31)

s-au arătat mult mai puţin refractare decît bărbaţii: mii dintre ele s-au angajat în întreprinderi şi fabrici şi şi-au afirmat dorinţa de emancipare. Un mare număr de femei au intrat în facultăţi. În 1930, Adunarea legislativă a acordat femeilor dreptul la vot; acesta a fost pasul decisiv pe calea unei depline egalităţi între cele două sexe.

Atatürk s-a hotărît să folosească seratele care aveau loc în tînăra şi moderna Capitală, pentru a da o ripostă indirectă, dar fermă, retrograzilor. Turcoaicele participau la aceste reuniuni, dar timiditatea lor în privinţa dansului era accentuată şi de faptul că, de obicei, la astfel de reuniuni ele erau în număr mai mic decît bărbaţii. Se retrăgeau în grupuri separate şi nu dansau. Sfiala lor nu a constituit însă un obstacol în calea politicii lui Atatürk; el manifesta o preferinţă vădită de a discuta cu femeile şi le arăta un respect deosebit, în public, acelora dintre ele care îndrăzneau să danseze. Conduita lui le-a însufleţit şi pe cele mai retrase, dovedindu-se eficientă. Ca simbol al poziţiei femeii în noua societate, în mai 1937, aviatoarei Sabiha Gökçen i-a fost decernată o stea din diamante. Cînd şi-a primit premiul, Sabiha a declarat că, oricînd patria i-o va cere, va zbura şi ca pilot militar.

Una din ultimele convorbiri avute de Atatürk a fost cu ministrul de externe român Victor Antonescu[1]. Atunci, creatorul Turciei moderne a spus: „Omul, ca individ, este destinat să moară. Prima condiţie a fericirii, pe care orice individ poate s-o atingă în viaţă, este însă să muncească, dar nu pentru el însuşi, ci pentru cei ce vor veni..."

[1] Victor G. Antonescu (1871-1947), om politic, ministru de externe în anii 1936-1937.

DRUMUL SPRE PEARL HARBOR (IX)

Marea cea pustie

GORDON W. PRANGE

Aproape o jumătate din impunătoarea lucrare a lui Gordon W. Prange, În zori, dormeam, este consacrată ultimelor zile ale lui noiembrie şi primelor zile ale lui decembrie 1941. Autorul examinează — uneori în detalii care par la început inutile şi care abia mai tîrziu îşi dezvăluie semnificaţia — fiecare pas, de natură politică, militară sau diplomatică, făcut de militariştii niponi în pregătirea agresiunii, ca şi fiecare măsură luată de autorităţile americane în vederea preîntîmpinării acestui atac. Spaţiul nu ne permite să intrăm în asemenea amănunte, astfel încît vom începe, ca de obicei, printr-o sinteză a cîtorva dintre etapele pregătitoare, înainte de a aborda din nou volumul autorului american.

În dimineaţa de 23 noiembrie, viceamiralul Chuichi Nagumo, comandant-şef al Forţei Z, căreia i se încredinţase misiunea de a ataca Pearl Harbor şi care se concentrase în golful Hitokappu, a convocat o şedinţă la care au participat toţi comandanţii navelor prezente. Pentru prima oară, aceştia au aflat oficial în ce va consta acţiunea lor. Nagumo a ţinut să sublinieze că lovitura împotriva insulei Oahu nu era încă o certitudine absolută: dacă negocierile dintre Japonia şi Statele Unite se dovedeau fructuoase, atacul urma să se contramandeze.

Rînd pe rînd, viceamiralul a dat cuvîntul ofiţerilor din statul său major, pentru precizări asupra diferitelor faze ale operaţiei. Astfel, s-a atras atenţia celor de faţă că, dacă americanii vor repera Forţa Z pînă cu 24 ore înainte de data atacului, navele vor face cale întoarsă, fără a angaja lupta. Dacă numai o parte din gruparea operativă va fi descoperită, ea îşi va modifica ruta, dar va continua să se îndrepte spre Pearl Harbor, evitînd de asemenea lupta. În sfîrşit, dacă flota sau aviaţia S.U.A. va detecta escadra exact la data stabilită sau dacă va deschide focul împotriva ei în orice zi precedentă, na-

veie şi avioanele japoneze vor riposta cu maximum de energie.

Cei prezenţi la şedinţă au fost puşi apoi la curent cu toate amănuntele misiunii: traseul pînă în Hawaii şi înapoi, rolul petrolierelor în aprovizionarea cu combustibil a grupării operative, modul de desfăşurare a atacurilor aeriene etc. S-a subliniat că obiectivul era, pe de o parte, de a scufunda toate portavioanele şi cel puţin patru cuirasate din rada portului Pearl Harbor, pe de altă parte, de a distruge complet aviaţia militară de pe insula Oahu. Se preconiza astfel paralizarea flotei americane din Pacific pe cel puţin şase luni. Pînă în ultimul moment, statul major general al marinei militare japoneze urma să comunice prin radio escadrei toate informaţiile referitoare la situaţia navelor americane din Hawaii, informaţii primite atît de la consulatul nipon din Honolulu, cît şi de la submarinele trimise în cercetare în apele arhipelagului. În materie de comunicaţii radio, Forţa Z trebuia să recepţioneze toate mesajele, dar să nu emită nici unul, căci, interceptîndu-le, inamicul ar fi putut depista poziţia escadrei. Această tăcere nu urma să fie ruptă decît după primirea semnalului de atac: „Tora! Tora! Tora!" (Tigrul Tigrul Tigrul)[1].

În discuţiile purtate după încheierea expunerilor, una dintre principalele obiecţii care s-au ridicat a fost tocmai în legătură cu comunicaţiile radio. Cîţiva comandanţi de escadrile au cerut ca tăcerea să fie păstrată, chiar în eventualitatea că unii dintre piloţi vor întîmpina dificultăţi la întoarcerea spre portavioanele lor.

— Să presupunem că ni s-a gripat motorul sau că nu mai sîntem capabili să găsim direcţia, a declarat locotenentul Takehiko Chihaya. Ei şi? Asta înseamnă că trebuie să intrăm în contact radio cu navele noastre şi să dezvăluim astfel duşmanului locul unde se află ele? Nu, mai bine murim în tăcere! Iar dacă vreunul din noi are slăbiciunea să ceară ajutor, propun să nu i se răspundă...

Propunerea a fost adoptată în unanimitate.

În ciuda acestor manifestări de devoţiune din partea subordonaţilor săi, Nagumo era departe de a fi optimist. Îl asaltau temeri cu duiumul: dacă flota americană părăsea Pearl Harbor înainte ca Forţa Z să ajungă acolo? Dacă inamicul îi detecta escadra, atacînd-o pe neaşteptate? Dacă se isca o furtună atît de puternică încît petrolierele nu mai aveau posibilitatea să manevreze şi aprovizionarea cu combustibil devenea irealizabilă? Dacă oceanul se acoperea de ceaţă exact în clipa cînd avioanele nipone se înapoiau, după efectuarea raidului? Dacă scăpau teferi cîteva bombardiere americane B-17, a căror rază de acţiune era cu mult superioară oricăruia dintre aparatele japoneze şi care puteau face ravagii în escadra japoneză?

Dar ordinele erau ordine şi îndoielile lui Nagumo nu aveau cum să le modifice. În zorii zilei de miercuri, 26 noiembrie, un cer jos şi plumburiu strivea parcă, sub greutatea lui, golful Hitokappu. Ora 6 dimineaţa coincidea cu ora 10.30 dimineaţa a zilei de 25 noiembrie în Hawaii şi cu ora 4 după-amiază a aceleiaşi zile de 25 noiembrie la Washington. Motoarele s-au pus în mişcare, ancorele au fost ridicate şi un vuiet uriaş a umplut văzduhul. Una cîte una, au părăsit golful navele Forţei Z, pentru a nimici flota americană de la Pearl Harbor şi, în subsidiar, a „neutraliza" insulele Midway. Escadra era formată din şase portavioane — Kaga (42 500 tone), Akagi (41 300 tone), Shokaku şi Zuikaku (cîte 29 800 tone), Hiryu şi Soryu (cîte 20 250 tone) —, două cuirasate — Hiei (37 000 tone) şi Kirishima (36 700 tone) —, două crucişătoare grele — Tone şi Chikuma (cîte 14 000 tone) —, un crucişător uşor — Abukuma (5 500 tone) —, 11 distrugătoare (cîte 2 500 tone), trei submarine (cîte 2 600 tone) şi opt nave auxiliare, inclusiv petroliere, de tonaj diferit.

La acest moment de debut al lungii expediţii (şi, implicit, al unei noi şi decisive faze ale celui de-al doilea război mondial), care era raportul de forţe nipono-american? Escadra lui Nagumo se bucura de o superioritate de 3 la 1 în materie de portavioane. La bordul lui Akagi şi Kaga se aflau cîte 18 avioane de vînătoare, 18 bombardiere în picaj şi 27 bombardiere de mare înălţime sau torpiloare. Dar omoloagele lor americane, Saratoga şi Lexington, le erau superioare în toate privinţele, cu excepţia armamentului şi tonajului; un mare dezavantaj pentru japonezi îl reprezenta mai ales minusul de viteză.

Soryu şi Hiryu, construite în 1937 şi, respectiv, 1939, erau mai iuţi decît Enterprise, nava corespunzătoare de care dispunea Kimmel, dar nu duceau decît cîte 54 avioane, faţă de cele 81-85 ale lui Enterprise. Un alt handicap îi constituia raza lor relativ redusă de acţiune.

Shokaku şi Zuikaku, ambele construite în 1941, aveau o viteză excelentă şi o rază de acţiune care le permitea să facă drumul dus şi întors pînă în Hawaii fără a fi nevoite să se aprovizioneze cu combustibil. În schimb, echipajele lor nu căpătaseră decît o instrucţie rudimentară.

Crucişătorul uşor Abukuma se deplasa doar cu 32,5 noduri pe oră, faţă de cele 35 ale crucişătorului american corespunzător, Raleigh. Dar cele opt tuburi lansatorpile îi confereau o mare superioritate în privinţa armamentului. Tot astfel, distrugătoarele nipone aveau cîte cinci tuburi lansatorpile, şase tunuri de 5 ţoli, masive baterii antiaeriene şi instalaţii pentru şarjele de adîncime împotriva submarinelor, precum şi pentru emiterea unei dense perdele de fum. Dar Kimmel dispunea de 29 distrugătoare, faţă de cele 11 ale lui Nagumo, dintre care numai nouă erau destinate exclusiv atacului asupra bazei de la Pearl Harbor.

Mai lungi şi mai zvelte decît corespondentele lor americane, cuirasatele Hiei şi Kirishima depăşeau cu 8-9 noduri viteza bătrînelor nave de bătălie ale lui Kimmel. Dar blindajele lor erau cu 6-7 ţoli mai subţiri, iar cele opt tunuri aveau numai 14 ţoli calibru, faţă de 16 ale bateriilor de pe cuirasatele din clasa

[1] Acest semnal avea să dea, peste mulţi ani, numele unui celebru film american.

Maryland. În plus, flota americană din Pacific se bucura de o superioritate numerică de 4 la 1 în acest domeniu.

Cele două crucișătoare grele, Tone și Chikuma, navigau cu o viteză de 36 noduri, în comparație cu cele 32,7 ale lui San Francisco, de exemplu. Ce-i drept, ele dispuneau numai de cîte opt tunuri de 8 țoli, față de nouă ale crucișătoarelor americane, în schimb acestora le lipseau cele șase tuburi lanstorpile ultramoderne, cu care erau dotate echivalentele lor japoneze. Cît despre cele trei submarine nipone, ele erau mult mai mari decît cele americane de la Pearl Harbor și aveau o rază de acțiune gigantică pentru acea vreme — peste 25 000 km. La bordul fiecărula, se afla cîte un hidroavion cu un singur loc și cu o autonomie de zbor de aproape trei ore.

Cîntărind avantajele și dezavantajele sale, Nagumo își dădea seama că, pe umerii lui, apăsa o responsabilitate rareori întîlnită în istoria războiului naval. Acțiunea pe care avea sarcina să o ducă la îndeplinire nu cunoștea precedent în tradiția marinei militare japoneze, contrazicînd legile fundamentale ale strategiei și, îndeosebi, pe cea care poruncește să lovești inamicul acolo unde el este cel mai slab. Forța Z trebuia să atace exact acolo unde inamicul era cel mai puternic.

În cele ce urmează, publicăm noi pasaje din cartea lui Prange, În zori, dormeam, într-o traducere uneori prescurtată.

Sacrificarea diplomaților

La 27 noiembrie — deci, conform fusului orar al Hawaiiului, la două zile după plecarea escadrei japoneze din golful Hitokappu —, generalul Walter Short, comandantul trupelor terestre din arhipelag (și totodată al aviației care își avea bazele pe insulele Oahu) a primit următorul mesaj din partea generalului Marshall, șeful Marelui stat major al armatei de uscat american:

„Negocierile cu Japonia par a se termina cu foarte slabe perspective ca guvernul de la Tokio să le continue pe cale pașnică. Viitoarele acțiuni ale niponilor sînt greu de anticipat, dar un atac al lor este posibil în orice clipă. Dacă ostilitățile nu pot — repet, nu pot — fi evitate, guvernul Statelor Unite dorește ca Japonia să facă primul pas. Această politică nu — repet, nu — trebuie înțeleasă ca limitîndu-vă libertatea de acțiune, astfel încît să vă primejduiască apărarea. În întîmpinarea unei acțiuni japoneze ostile, vi se ordonă să întreprindeți măsurile de recunoaștere sau de orice altă natură pe care le veți găsi necesare, dar în așa fel încît să nu — repet, nu — alarmați populația civilă... Raportați măsurile luate..."

Citind mesajul, Short a avut impresia că accentul principal cădea pe evitarea oricărui incident care ar fi oferit Japoniei pretextul pentru a declanșa conflictul. În plus, el știa că răspunderea zborurilor de recunoaștere pe distanțe lungi revenea în primul rînd avioanelor aparținînd marinei militare. În consecință, generalul a acordat o minimă importanță organizării de patrule aeriene, preferînd să se ocupe de prevenirea eventualelor sabotaje la care s-ar fi putut deda unii locuitori ai arhipelagului, de origine japoneză.

Aproape simultan, amiralul Kimmel a primit și el mesaj din partea Marelui stat major al marinei militare, redactat în termeni și mai categorici:

„Considerați această cablogramă drept un avertisment de război... În următoarele cîteva zile, se așteaptă o acțiune agresivă din partea Japoniei. Efectivele trupelor nipone și dispozitivul navelor de război indică posibilitatea unui desant maritim în Filipine, Thailanda, Peninsula Kra sau Borneo. Luați măsurile corespunzătoare de apărare..."

Kimmel a trimis o copie a mesajului lui Short, dar acesta nu s-a lăsat clintit din convingerea lui că nici un pericol nu amenința direct arhipelagul. Dealtfel direcțiile indicate în cablogramă nu includeau Hawaiiul. Cei de la Washington credeau că se exprimaseră destul de clar pentru a determina pe comandanții de la Pearl Harbor să se pregătească pentru orice eventualitate. Deși personal nu anticipa un atac aerian împotriva bazei de pe Oahu, amiralul Stark, șeful Marelui stat major al marinei militare, își închipuia că, ordonînd „luați măsurile corespunzătoare de apărare", îi va determina pe Kimmel și Short să preîntîmpine și o astfel de posibilitate. De o parte și de alta a Pacificului, neînțelegerile, confuzia și aproximația continuau să-și facă mendrele. Dar vina cea mare au purtat-o comandanții locali: Kimmel, pentru că nu a ordonat patrule aeriene pe distanță lungă, mai ales în direcția nord, și Short, pentru că, în teama lui de sabotaje, a dezarmat avioanele din subordinea să și le-a masat în perimetre bine păzite, ceea ce avea să facă din ele o țintă ideală pentru bombardierele lui Nagumo.

Între timp, Forța Z naviga mai departe spre est, fără a fi zărită și tulburată de nimeni. La bordul lui Akagi, echipajele escadrilelor ce urmau să execute raidul au studiat machete ale insulei Oahu și ale bazei de la Pearl Harbor, pînă ce au ajuns să indice obiectivele cu ochii închiși.

La 28 noiembrie, Roosevelt, arătînd mult mai bătrîn decît anii pe care îi avea, a convocat un Consiliu de război, la care au luat parte secretarii departamentelor de stat, Hull, de război, Stimson, și al marinei, militare, Knox, precum și cei doi șefi de stat major, Marshall și Stark. Aceștia din urmă au insistat să li se acorde un răgaz cît mai lung, pentru a-și pregăti forțele și au recomandat să nu se întreprindă nimic „care ar putea declanșa ostilitățile", afară de cazul cînd japonezii ar ataca vreun teritoriu american, britanic sau olandez. Pînă la urmă, cei de față au căzut de acord să prevină guvernul de la Tokio că, „dacă forțele nipone vor ajunge la un anume loc, o

anume linie sau un anume punct, ne vom vedea nevoiți să deschidem focul".

În aceeași zi, ministrul de externe japonez, Togo, l-a întrebat (după cît se pare, pentru prima oară) pe șeful Marelui stat major al marinei militare, amiralul Nagano:

— Spuneți-mi, vă rog, care este ora zero (data atacului)? Dacă nu o cunosc, nu pot duce mai departe negocierile diplomatice...

nu conținea nici cea mai mică referire la eventualitatea că Japonia va ataca flota americană la Pearl Harbor. Partea cea mai curioasă este că mulți ofițeri din serviciul de informații nu excludeau deloc o asemena posibilitate. Dar, ori de cîte ori ei voiau să o pună pe tapet, omologii lor din marina militară îi asigurau că orice tentativă de acest gen din partea niponilor era sortită iremediabil eșecului.

ca Japonia să atace Marea Britanie și Statele Unite. Ribbentrop și-a luat un angajament categoric:

— Dacă guvernul de la Tokio se va angaja într-un război cu Statele Unite, Germania va intra și ea imediat în conflictul cu americanii. Și vă rog să fiți convins că nu există nici un risc ca Reichul să încheie vreodată o pace separată cu Washingtonul. Fü-

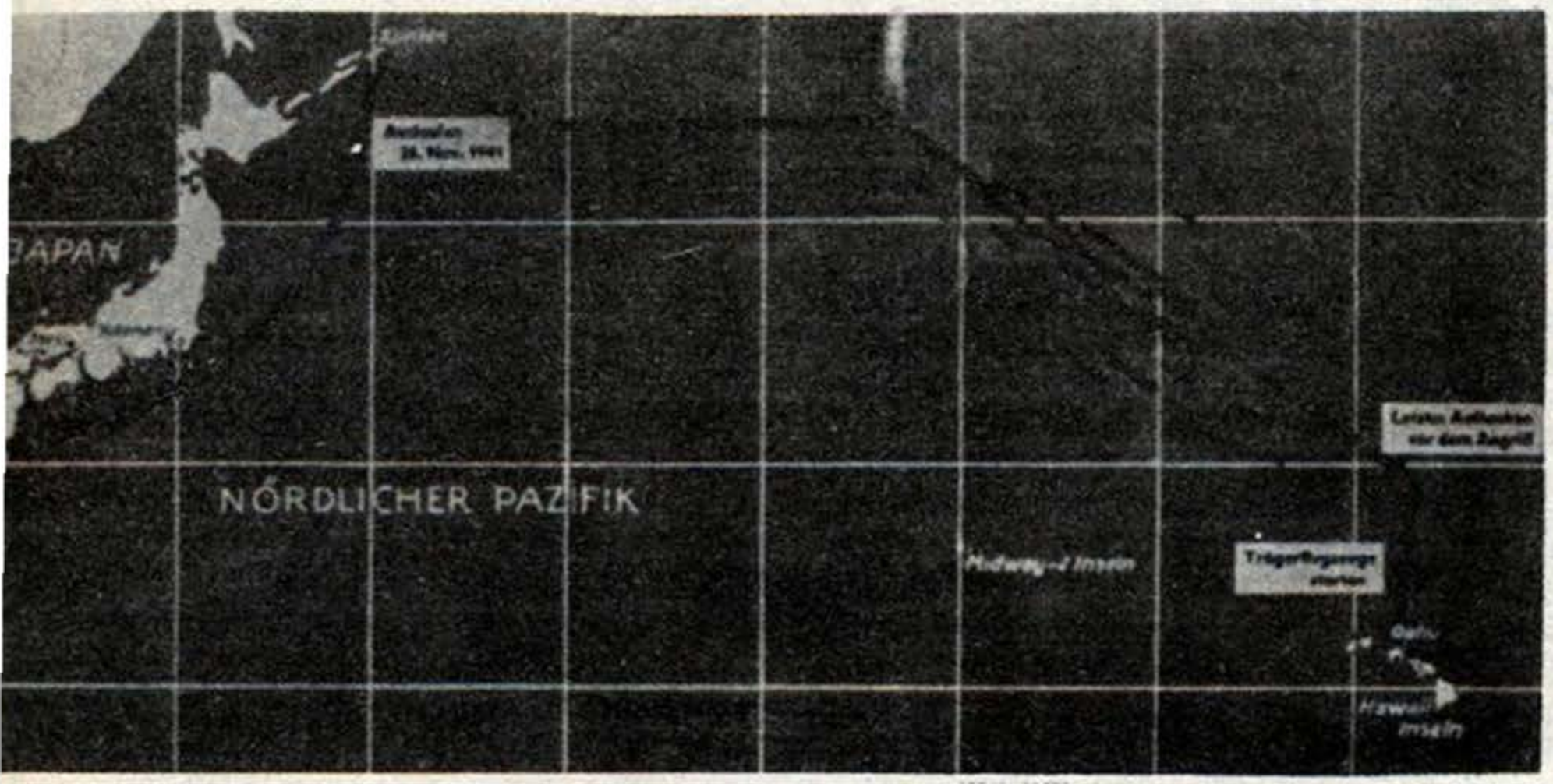

Ruta escadrei japoneze trece-sînd nordul Pacificului, spre Pearl Harbor

În p.55:
pregătirile de război ale militariștilor japonezi au inclus și o amplă acțiune de educare a soldaților niponi în spiritul unui fanatism orb

Nagano i-a replicat, coborînd vocea:

— Bine, am să vă spun. Ora zero este 8 decembrie (la Washington, 7 decembrie). Mai aveți timp, așa că ați face bine să recurgeți la genul de diplomație care ne va ajuta să cîștigăm războiul.

— De acord, a declarat Togo. Dar nu-i mai putem lăsa pe diplomații noștri în totală ignoranță, nu-i așa?

— Diplomații noștri vor trebui să fie sacrificați. Ceea ce ne trebuie nouă acum este o diplomație concepută în așa fel încît Statele Unite să se concentreze asupra tratativelor pînă în ultimul moment, noi să punem tot felul de întrebări, iar planurile să ne rămînă învăluite în cel mai strict secret.

A doua zi, la Washington, serviciul de informații al armatei terestre a prezentat o „apreciere periodică a situației", în care se făceau pronosticuri pe următoarele patru luni (1 decembrie 1941-31 martie 1942). Raportul

Din păcate, pentru acești „viitorologi" optimiști, exista o zonă în Oceanul Pacific — avînd ca limită sudică rutele curente dintre Hawaii și coastele chineze și japoneze, iar ca limită nordică marea rută circulară spre insulele Aleutine —, în care navele americane nu pătrundeau aproape niciodată, permițînd astfel unei forțe dușmane să se miște fără a fi observată. În cercurile de ofițeri superiori ai serviciului de informații, zona era cunoscută sub numele de „Marea cea pustie". Pe cuprinsul ei, naviga acum escadra lui Nagumo.

Călătorie trucată

Pe frontul diplomatic, bătălia continua să se desfășoare cu mare intensitate. La 30 noiembrie, ambasadorul japonez la Berlin, Oshima, a fost invitat de ministrul de externe al Reichului, Ribbentrop, care i-a declarat că, după părerea Fiihrerului, sosise momentul

hrerul este ferm decis în această privință.

A doua zi, americanii au interceptat telegrama prin care Oshima raporta întrevederea și au interpretat-o în sensul că, pentru prima oară, japonezii discutau în mod deschis cu aliații lor germani despre posibilitatea unui conflict.

În aceeași zi de 1 decembrie, Togo l-a informat pe Oshima că „în ciuda sincerelor eforturi depuse de guvernul imperial, negocierile cu Statele Unite au ajuns la un punct mort și pot fi considerate ca rupte... În aceste împrejurări, imperiul nostru se află în fața unei situații grave și trebuie să acționeze cu hotărîre". În continuare, Togo îl instruia pe Oshima să solicite audiențe la Hitler și Ribbentrop:

— Spuneți-le, în mod cît se poate de secret, că există o primejdie extremă ca un război să izbucnească între noi și puterile anglo-saxone, ca urmare a unei ciocniri armate. Precizați că data izbucnirii acestui război s-ar putea să

fie mai apropiată decît îşi închipuie oricine...

Subliniaţi că actualele noastre acţiuni în direcţia sud nu înseamnă o relaxare a presiunii exercitate asupra Uniunii Sovietice şi că, dacă Rusia se va alia cu Anglia şi Statele Unite şi va deschide ostilităţile împotriva noastră, sîntem gata să o lovim cu toate forţele de care dispunem. În clipa de faţă însă, este avantajos pentru noi să punem accentul pe înaintarea spre sud...

Descifrînd această cablogramă, serviciile de informaţii americane au ajuns la concluzia că ea „reprezenta o scuză din partea japonezilor, adresată germanilor, pentru a motiva de ce nu atacă Uniunea Sovietică".

Tot ca o manevră diplomatică poate fi considerată călătoria fictivă a pachebotului Tatuta Maru, despre care am mai amintit. Atît presa japoneză cît şi cea americană au făcut mare publicitate acestui voiaj. Plecînd din Yokohama la 2 decembrie, vasul avea ca destinaţie declarată San Francisco, via Honolulu. La întoarcere, el urma să se oprească în porturile Manzanillo (Mexic) şi Balboa (Panama), la 19 şi, respectiv, 27 decembrie. Scopul aparent: de a repatria pe ultimii cetăţeni americani, mexicani şi panamezi din Japonia şi de a aduce în patrie pe cetăţenii niponi din cele trei ţări unde avea să facă escale.

Totul nu era decît o înscenare, menită să convingă Washingtonul că următoarele cîteva săptămîni nu prezentau nici un pericol de confruntare armată. Tatuta Maru a făcut cale întoarsă, după numai trei zile de navigare. Căpitanul pachebotului nu ştia nimic despre atacul de la Pearl Harbor. I se spusese doar că, în jurul datei de 8 decembrie, va primi ordine importante şi va trebui să procedeze în consecinţă. Comandorul Toshikazu Ohmae, din Ministerul marinei militare, care era la curent cu întreaga stratagemă, se temea însă că, atunci cînd vasul va porni pe drumul de înapoiere, pasagerii americani se vor răzvrăti şi-l vor sili pe căpitan să continue cursa pînă la Honolulu. Pentru a preveni o asemenea eventualitate, Ohmae a procurat douăzeci de pistoale, le-a pus într-o lădiţă specială şi i-a ordonat căpitanului să o deschidă la miezul nopţii dintre 7 şi 8 decembrie.

La 2 decembrie, contraamiralul Matome Ugaki, şeful de stat major al lui Yamamoto, a redactat ordinul de zi care urma să fie adresat tuturor forţelor navale japoneze. El se încheia cu cuvintele: „Înălţarea sau prăbuşirea imperiului nostru depinde de acest război. Fiecare din voi se va strădui din răsputeri să-şi ducă la capăt cu bine misiunea!"

În aceeaşi zi, la ora 17, Ugaki a primit autorizaţia de a deschide ordinul naval nr. 12, al Marelui stat major general imperial. Acesta cerea tuturor unităţilor marinei militare să se angajeze în luptă, conform planului, de îndată ce va primi vestea primului atac declanşat de către Forţa Z asupra Hawaiiului. Imediat, Ugaki a trimis lui Nagumo unul dintre cele mai scurte, dar şi dintre cele mai fatidice mesaje din analele războiului naval:

„Niitaka yama nobore, ichi-ni-rey-ya".

În traducere: „Urcaţi Muntele Niitaka, 1-2-0-8". Ceea ce însemna că data atacului fusese definitiv fixată pentru primul minut al zilei de 8 decembrie (conform fusului orar japonez). Nagumo a primit mesajul la ora 20, pe cînd escadra lui se afla la aproximativ 1 700 km nord de Midway, mult dincolo de arcul de cerc pe care îl făceau zborurile de recunoaştere ale avioanelor lui Kimmel.

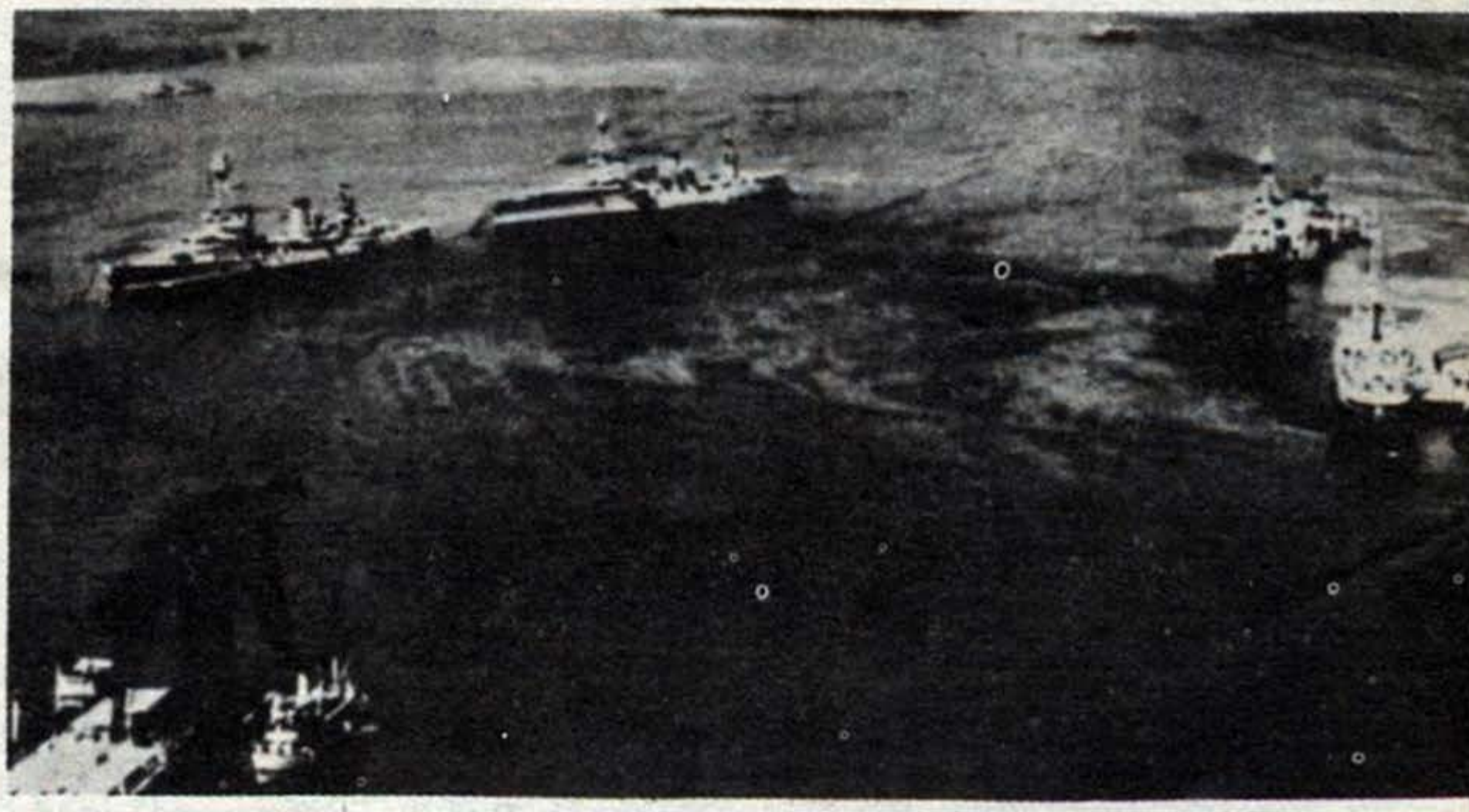

Portul Pearl Harbor, cu puţin înainte de atacul japonez

Deşi majoritatea istoricilor consideră că textul mesajului lui Ugaki a fost ales mai mult sau mai puţin la întîmplare, pe baza unui cod prestabilit, nu ne putem împiedica să nu remarcăm că Muntele Niitaka din Taiwan era cel mai înalt pisc de pe cuprinsul imperiului japonez de atunci. Cuvintele „Urcaţi Muntele Niitaka" însemnau deci că Japonia se pregătea să escaladeze cel mai înalt munte simbolic din întreaga sa istorie.

CÎŞTIGĂTORII CONCURSULUI

Întrebări cu... imagini

Întrebări cu... imagini. Concursul Magazin istoric, ediţia 1983, s-a încheiat. După ce în nr. 8/1983 am publicat răspunsurile la cele trei serii de întrebări, iată cunoaştem acum şi numele celor 99 cîştigători ai premiilor acestui concurs.

La concurs au participat 12 752 concurenţi, dintre care 6 660 au dat răspunsuri exacte la toate cele 15 întrebări. Desemnarea cîştigătorilor s-a făcut, şi de data aceasta, prin tragere la sorţi. Premianţii sînt oameni ai muncii de cele mai felurite categorii socio-profesionale: lăcătuşi mecanici, ingineri, economişti, activişti de partid, electricieni, elevi, profesori, ţărani cooperatori, farmacişti, militari, bibliotecari, zidari, pensionari, casnice.

Şi la actuala ediţie a concursului Magazin istoric, numeroşi cititori au ţinut să ne transmită, odată cu buletinul de participare, şi gîndurile, sentimentele, opiniile şi sugestiile lor. Iată cîteva dintre ele. „Deşi sînt un vechi cititor al revistei — am colecţia aproape completă — nu am participat la ediţiile precedente ale concursului Magazin istoric. Modul cum a fost conceput Întrebări cu... imagini m-a determinat să particip şi eu. Vă felicit pentru felul de organizare a acestui concurs şi vă promit să particip la toate ediţiile viitoare" (DANIL UŢIU, maistru constructor, Întreprinderea judeţeană de construcţii-montaj, din Zalău, jud. Sălaj). „Concursul dv. este foarte educativ, deoarece întrebările ne-au trezit interesul, iar rezolvarea lor a dus la numeroase dezbateri, deosebit de atractive în cadrul cercului de istorie" (CARMEN SANDU, elevă anul I, Liceul industrial din Feteşti). „Minunată ideea concursurilor! În special Întrebări cu... imagini îl consider foarte interesant (IOAN KAPPEL, subinginer la Întreprinderea „Arta textilă", din Timişoara). „Sînt foarte fericit că pot învăţa din revistă" (ION GRIGORE, din Bucureşti). „Vă mărturisesc că prin aceste concursuri ne deschideţi noi preocupări de a cunoaşte mai bine istoria. Concursul a fost şi de data aceasta extrem de interesant" (ERDÉLY MÁRIA, din Tîrgu Secuiesc). „Concursul a fost atractiv. Personal, consider Magazinul istoric ca pe un prieten al meu" (GHEORGHE CALITCHO, pensionar, din satul Boureni, com. Tîrgu Frumos, Jud. Iaşi).

Gîndurile care ne-au fost împărtăşite, ca şi numeroasa participare — oameni ai muncii de diferite profesiuni, români, maghiari, germani şi de alte naţionalităţi, din ţară şi de peste hotare, de vîrste şi cu preocupări felurite — atestă, încă o dată, marea dragoste pentru istorie a cititorilor noştri, interesul şi pasiunea cu care este urmărit Magazinul istoric.

Înainte de a prezenta lista cîştigătorilor, cîteva precizări:

— Premiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacţiei, Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 octombrie 1983, între orele 14,30-16,30 (luni - vineri) şi 10-13 (simbăta).

— Cîştigătorii din provincie care nu se pot deplasa la Bucureşti sînt rugaţi să ne solicite formularul tip pentru a delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop vor ataşa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care îşi vor scrie adresa completă.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an şi, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1984.

Şi acum iată-i pe cei 99 cîştigători ai concursului Magazin istoric ediţia 1983. Întrebări cu... imagini. Le adresăm lor, precum şi tuturor participanţilor, călduroase felicitări şi urările noastre de noi succese în activitatea ce o destăşoară.

PREMIUL 1 — un televizor Olt

1. ROMEL ASANACHE, Focşani

PREMIUL 2 — un aparat de radio Madrigal

1. VASILE IACOB, Bucureşti

PREMIUL 3 — un aparat foto Orizont

1. VALERIA L. DOROŞ, Brăila

PREMIILE 4-6 trei aparate radio Derby

1. PETRE URS, Bucureşti
2. PETRE D. NICHITA, sat Condeeşti, com. Bărcăneşti, jud. Ialomiţa
3. MARIA-PFLIGRAD, Sibiu

PREMIILE 7-10 — patru aparate radio Solo

1. SIMONA HADNAGY, Petroşani
2. ILEANA RUSNAC, Suceava
3. GHEORGHINA DANCIU, Oraviţa
4. IONEL DANIEL MILITARU, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa

PREMIILE 11-16 — şase stilouri Hero

1. ADRIAN CRIS INEL ILICEA, Alexandria
2. TUDOREL IONESCU, Bucureşti
3. EUGEN PRISTAVU, Buhuşi
4. ADRIAN HIBA, Deva
5. NEAGU A. VIŞAN, com. Jilavele, jud. Ialomiţa
6. VIOREL MUNTEANU, sat Botani, com. Bănita, jud. Hunedoara

PREMIILE 17-24 opt servicte

1. AUREL D. ELISEI, com. Colceag, jud. Prahova
2. VASILE POSTOLACHE, Ploieşti
3. GHEORGHE GHERASIM, Dorohoi
4. GEREB GHEORGHE-IOAN, Turda
5. GLEB STATNIC, Bucureşti
6. NICOLAE AXINTE, Dorohoi
7. CĂLIN BLAJ, Reiuş
8. CRISTINEL RĂŞINĂ, Buşteni

PREMIILE 25-39 — 15 seturi diapozitive istorice

1. GHEORGHE REPCARU, Tulcea
2. AN ON FANGLI, Sighetu-Marmaţiei
3. VASILE MOCANU, Bucureşti
4. NECULAI N. BOFAN, sat Piatra Şoimului, jud. Neamţ
5. MIHAELA SZÉKELY, Sfintu Gheorghe, jud. Covasna
6. GHEORGHE ALB, Vişeu de Sus, jud. Maramureş
7. VASILE LUNGU, Brezoi, jud. Vîlcea
8. AUREL MIHĂILESCU, Curtea de Argeş
9. DANIELA TURIŢĂ, Vaslui
10. VASILE S. VELEA, com. Turcoaia, jud. Tulcea
11. IOAN SIMIONAŞ, Petroşani
12. TINA MIHAELA ISARI, com. Dragodana, jud. Dîmboviţa
13. PETRU MARIUS BOTA, Deva
14. MIRCEA CRIS E, Reşiţa
15. VASILE DRAGOŞ LUJERDEANU, Comarnic

PREMIILE 40-59 — 20 abonamente pe un an la Magazin istoric

1. LAURA ŞERBAN, Timişoara
2. ION CATANA, sat Valea Arinilor, com. Măgireşti, jud. Bacău
3. TRAIAN IVANA, Slatina
4. GHEORGHI BĂNOV, Pleven, R.P. Bulgaria
5. AUREL-VIOREL CIOBANU, Craiova
6. GHEORGHE I. BADEA, Iaşi
7. MIRCEA FLOREA, com. Ciceu-Giurgeşti, jud. Bistriţa-Năsăud
8. ALEXANDRA PRECUP, Sighetu Marmaţiei

9. IONIȚĂ PĂTRĂȘCOIU, sat Arsuri, com. Schela, jud. Gorj
10. VICTOR ANDRONIC, Landshut-Bayern, R.F. Germania
11. NICU IBOLEANU, Galați
12. ALEXANDRU BLAGA, Blaj
13. VICTORIA MĂGLAȘ, Cluj-Napoca
14. MATEI N. ENACHE, com. Maicănești, jud. Vrancea
15. EUGEN NICOLAE, București
16. IOAN SZASZ, Satu Mare
17. MARIUS-ADRIAN BECHERETE, Târgu Jiu
18. ANICA BĂLAN, Galați
19. MARIOARA POP, com. Band, jud. Mureș
20. DIMITRIE INDRIEȘ, Oradea

PREMIILE 60-89 — 30 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric

1. HARALAMBIE CHITARU, Botoșani
2. SALEH L. MAYADA, Slobozia
3. ELENA NITU, Urziceni
4. GHEORGHE DELCI, București
5. TIBERIU POPA, com. Decea, jud. Alba
6. LIEHN ATTILA, Săcele
7. MIHAI ȚINTĂ, Galați
8. VASILE C. NEDIU, Tulcea
9. EUGEN ROGOJINĂ, com. Cogealac, jud. Constanța
10. ANTONIU DANICI, Timișoara
11. ELITA BEMBE, Arad
12. DAN STOIAN, com. Moeciu de Jos, jud. Brașov
13. ȘTEFAN HOTĂRAN, com. Pilu, jud. Arad
14. AURELIA UZUN, Constanța
15. ARISTEIA DRANCA, Vatra Dornei
16. TEODOR PERNES, sat Ciumârna, com. Românași, jud. Sălaj
17. EMILIAN NĂFOREANU, Baia Mare
18. ION TABARCEA, București
19. VALENTIN CIOCĂ, București
20. FLORIN-EUGEN D. MIHĂILĂ, Craiova
21. EUGENIA DRAGOMIRESCU, București
22. ȘTEFAN PĂTRAȘCU, Craiova
23. IULIU ILEA, Zalău
24. MARIAN CHELU, Cluj-Napoca
25. STELA UNGUREANU, București
26. IOAN GH. BOTEZATU, Brașov
27. VASILCA V. IORDACHE, Bacău
28. SIMION INCICĂU, com. Șerpeuș, jud. Arad
29. EUGENIU-IULIAN DUMITRESCU, Galați
30. NICOLAE SIMA, com. Hălmagiu, jud. Arad

PREMIILE 90-99, premii de consolare, 10 colecții legate Magazin istoric pe anul 1982

1. ZAHARIA POP, sat Băița com. Tauți Măgheruș, jud. Maramureș
2. MENDEL FISCHMAN, Timișoara
3. EUGEN MATEI, com. Dedrad, jud. Mureș
4. MARIAN C. POPESCU, sat Florești, com. Stoenești, jud. Giurgiu
5. IOAN CONSTANTINESCU, București
6. GEORGETA MĂNĂILĂ, com. Stâlpu, jud Buzău
7. NICOLAE SIMINIUC, com. Chiltâia, Sectorul agricol Ilfov
8. DORINA ȘUGAR, Oradea
9. VASILE FARCAȘ, Roman
10. BIMA VIȘAN, Timișoara

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **GEORGE BARIȚ ȘI CONTEMPORANII SĂI. VOL. VI** (ediție de Ștefan Pascu, Ioan Chindriș și Ioan Gabor).

Editura Minerva, București, 1983, 446 pp., 34 lei: *corespondență primită de Ia Iordache Mălinescu, Nicolae Nifon Bălășescu, Gavril Munteanu și Ștefan Moldovan.*

● **Ioan Căpreanu — MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ÎN LUPTELE POLITICE DIN ROMÂNIA ÎNTRE ANII 1900-1914.**

Editura Junimea, Iași, 1983, 280 pp., 21 lei: *activitatea Partidului Social-Democrat în primele decenii ale sec. XX.*

● **General-colonel (r) Emilian Ionescu — CONTEMPORAN CU VEACUL DOUĂZECI.**

Editura militară, București, 1983, 224 pp., 9,25 lei: *amintirile unui participant la cele două războaie mondiale, la evenimentele ii sucrecției române din august 1944 și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947.*

● **Eugen Preda — MIZA PETROLULUI ÎN VÎLTOAREA RĂZBOIULUI.**

Editura militară, București, 1983, 255 pp., 10 lei: *monografie valorificînd masive fonduri de documente inedite despre unul din aspectele cele mai importante și misterioase ale celui de-al doilea război mondial, analizat din perspectivă românească.*

● **Colonel Cornellu P. Vasiu — EROILOR AERULUI.**

Editura militară, București, 1983, 112 pp., 5,25 lei: *istoricul Monumentului eroilor aerului, dezvelit în București la 21 iulie 1935.*

● **Iosif Pervain, Ana Ciurdariu, Aurel Sasu — ROMÂNII ÎN PERIODICELE GERMANE DIN TRANSILVANIA (1841-1860).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 294 pp., 31 lei: *3 144 fișe bibliografice.*

● **Horia C. Matei — CIVILIZAȚIA LUMII ANTICE.**

Editura Eminescu, București, 1983, 560 pp., 19 lei: *1 004 personalități ale antichității.*

● **Cabiria Andrelan Cazacu, Solomon Marcus — SIMION STOILOW.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 312 pp., 18,50 lei: *viața și activitatea marelui matemotician român (1887-1961).*

● **Ileana Hogea-Vellșcu — DICȚIONAR AL LITERATURII CHINEZE CLASICE ȘI MODERNE.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1983, 278 pp., 28 lei.

● **Serafim Dulcu — PE URMELE LUI GHEORGHE ȘINCAI.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 256 pp., 17,50 lei: *pagini din viața unui luptător pentru cauza românilor transilvăneni.*

● **Haralamble Bică Ionescu — CHINA. MINIATURI.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 204 pp., 12 lei: *însemnări de călătorie cu incursiuni în multimilenara istorie chineză.*

● **Mihai Rădulescu — CIVILIZAȚIA ARMENILOR.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 266 pp., 18,50 lei.

● **I.M. Ștefan — DIN TRADIȚIA ȘTIINȚIFICĂ ȘI TEHNICĂ ROMÂNEASCĂ** *(sub egida C.C. al U.T.C.).*

București, 1983, 84 pp.: *oameni și fapte din trecutul științei românești.*

● **Mircea Anghelescu — CĂLĂTORI ROMÂNI ÎN AFRICA.**

Editura Sport-Turism, București, 1983, 340 pp., 19 lei: *relatări din sec. XIX și începutul sec. XX.*

● **Al Rosetti — ÉTUDES DE LINGUISTIQUE GÉNÉRALE.**

Editura Univers, București, 1983, 514 pp., 24 lei: *culegere de studii fundamentale în înțelegerea fenomenului lingvistic contemporan.*

● **ROMÂNII ȘI ASEDIUL VIENEI.**

Editura Meridiane, București, 1983, 74 pp.: *culegere de studii semnate de Nicolae Stoicescu, Florin Constantiniu, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Radu-Ștefan Ciobanu, C. Rezachevici, Constantin Șerban, Virgil Cândea.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

VASILE ALECSANDRI ŞI SĂLĂJENII

DUMITRU LENGHEL, din Baia Mare: În anul 1878, adunarea generală a ASTREI (nr. 11/1978) s-a ţinut la Şimleul Silvaniei, din ţinutul Sălajului. „Întreg Sălajul — consemna o martoră a evenimentului — s-a pus în mişcare ca să poată primi cea mai de frunte instituţiune culturală românească... A fost un adevărat praznic naţional unde s-au întîlnit români din patru unghiuri". Dorind să dea o şi mai mare strălucire evenimentului, sălăjenii l-au invitat pe Vasile Alecsandri care, în acel an 1878, primise şi premiul de la Montpellier pentru Cîntecul gintei latine (nr. 8/1977). „Laurul învingerii glorioase — se spune în scrisoarea-invitaţie a sălăjenilor — ... înfrumuseţează şi templele naţiunii române dincoace de Carpaţi, prin urmare şi ale despărţămîntului XI al Asociaţiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, pentru care primeşte, te rugăm, expresiunea onorei, devotamentului şi iubirii noastre frăţeşti, care ţi le cultivăm şi eternizăm pentru totdeauna, dorindu-te fierbinte nu numai cu braţele ci şi cu inima deschisă ca să binevoieşti a lua parte la adunarea generală în Şimleul Silvaniei, la 4 august curent.

Te rugăm, ca pe un mare ocrotitor al românismului, să vii în mijlocul nostru spre a putea vedea pe acela care a eternizat gloria limbii române în concertul naţiunilor gintei latine".

Din motive materiale şi, mai cu seamă, de sănătate Alecsandri nu a putut participa la şedinţa ASTREI. „Cu mare mulţumire am primit scrisoarea d voastre de invitare la adunarea generală a Asociaţiunii — le scrie poetul sălăjenilor. Cu o mulţumire încă mai vie aş răspunde acelei amicale invitări, dacă împrejurările casnice mi-ar permite să mă depărtez în vara aceasta de la Mi ceşti.

Ar fi o adevărată sărbătoare, pentru mine de a mă găsi în mijlocul iubiţilor mei fraţi români din Şimleul Silvaniei, însă neputînd a mă afla în persoană acolo la 4 august, gîndul şi inima mea vor fi la voi, aducîndu-vă urările mele cele mai fierbinţi pentru prosperitatea, mărirea şi gloria românismului... V. Alecsandri".

LA CĂLIMĂNEŞTI

Am citit cu interes paginile memorialistice semnate de Grigore Gafencu şi apărute în nr. 11, 12/1981 şi 1/1982 ale revistei — ne scrie G. SCULI din Bucureşti, care ne trimite, totodată fotografia de mai jos în care sînt cîţiva oameni politici români din anii '30. Fotografia — precizează corespondentul nostru — a fost făcută în 1932, la Călimăneşti. Între cei surprinşi de fotoreporterul O.N.E.F.-ului, se află Virgil Madgearu, Grigore Gafencu, Armand Călinescu, D.D. Tănăsescu şi M.M. Ghelmegeanu.

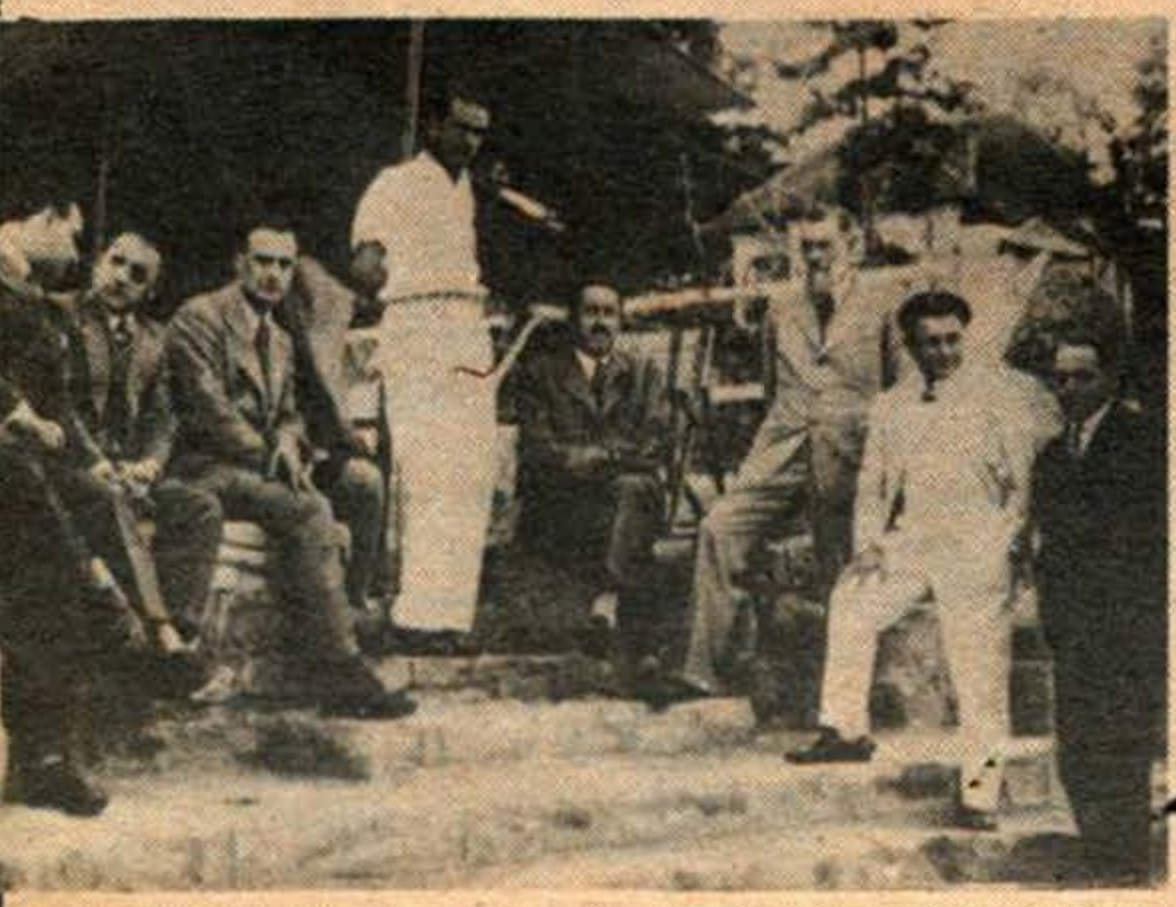

TRISTEŢILE ŞI BUCURIILE MUZEI CLIO

IOAN ION DIACONU, din Bucureşti: În septembrie 1976 a apărut în Magazin istoric articolul intitulat Urgenţe pe hîrtie, în care se semnala că monumentul istoric „Sfinţii Voievozi", din Măineşti-Baia, judeţul Olt, se află într-o stare avansată de degradare. Se menţiona atunci că bunele intenţii şi promisiuni, apreciatelncă din 1970 ca fiind „urgenţe" chiar de către Direcţia monumentelor istorice, rămăseseră doar pe hîrtie!

Recent, în urma unei invitaţii, am fost din nou în comuna Măineşti-Baia. Monumentul amintit — o construcţie din anul 1805, cu picturi din anul 1840, portrete ale unor vechi familii oltenești ce s-au remarcat în apărarea hotarelor ţării — este complet renovat, spre lauda tuturor celor ce n-au precupeţit nici timp, nici bani, nici muncă, pentru păstrarea acestei valoroase mărturii istorice. Merită să fie vizitat de iubitorii de istorie.

LA CETĂŢENI

CRISTIAN POPESCU, din Bucureşti: Citind în nr. 9/1982 articolul Cetăţeni — centrul voievodal al lui Seneslau, aş vrea să ştiu unde au fost publicate noile rezultate ale săpăturilor de la Cetăţeni.

Rezultatele investigaţiilor de la Cetăţeni din cursul anului 1981 au fost publicate în premieră de revista noastră. Ele au fost prezentate de autor în cadrul sesiunii anuale de rapoarte arheologice de la Vaslui din martie 1982 şi vor fi reunite, probabil, în volum în 1983. Cercetările efectuate de autor în perioada anterioară lui 1981 au fost publicate în culegerea Muzeul naţional, care apare sub egida Muzeului de istorie al R.S. România.

ŢURA — CUVÎNT STRĂVECHI

Colaboratorul nostru VASILE BOLOGA, din Baia Mare, ne trimite o seamă de consideraţii privind vechimea şi originea cuvîntului ţura — deo întîlnit în folclorul maramureşean: Căutînd semnificaţia acestui termen, am pornit de la premisa că unele cuvinte din refrenele cîntecelor populare şi-au pierdut sensul concret, că reprezintă elemente lingvistice, păstrate în forma lor originară, sau foarte puţin transformate şi am căutat în consecinţă cuvinte cu o semnificaţie semantică potrivită.

Astfel, am întîlnit în limba albaneză termenul dzura (xhura), avînd înţelesul de fluier ciobănesc, caval; în Oltenia şi Maramureş circulă cuvîntul ţurloi care înseamnă atît fluierul piciorului, cît şi tub sonor de cimpoi, ţeavă prin care curge apa de izvor, ţurţure de gheaţă. La baza acestor cuvinte pare că a stat etimonul indoeuropean surmi = ţeavă (pentru curgerea apei), dar, poate, odată şi cu semnificaţia de fluier.

În multe limbi (şi slave moderne) există cuvinte asemănătoare ca pronunţie sugerînd ambele sensuri, ţeavă şi fluier. Aşa, de pildă, în greaca veche surriga = stuf, trestie, nai, fluier; în latină sussurare (a susura); în lituaniană surma (tilincă, fluier, caval); în franceză surgeon (lăstar) şi source (izvor).

Ca atare, consider că este probabil ca ţura (provenit dintr-un etimon ce însemna fluier) — atît de specific strigăturilor din Maramureş şi Oaş, zone folclorice cu puternic specific pastoral —, să marcheze momentul în care fluierul trebuia să intervină în ritualurile folclorice.

INEDIT: AL.I. CUZA LA NICOLINA

Prof. ANDONE CUMPĂTESCU, din Iaşi, membru al Societăţii numismatice române: Uzinele Nicolina din Iaşi — la început un modest atelier, fondat în 1892 pe locul fostului Iarmaroc de la poalele Cetăţuii — au intrat parţial în funcţiune în anul 1905. Ca şi în alte întreprinderi, au venit la Nicolina să lucreze şi urmaşi ai clăcaşilor împroprietăriţi la 1864 de A.I. Cuza.

În 1906, cînd se sărbătoreau 40 ani de la venirea lui Carol I pe tronul României, muncitorii de la Nicolina au bătut o plachetă prin care omagiau memoria celui ce fusese primul domnitor al României unite: Al. I

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Cuza. Placheta (în imaginea de mai jos, din zinc, cu dimensiunile de 105 × 78 mm) prezintă bustul clasic al lui Cuza, cu privirea spre dreapta și legenda: 1859-1866, 1906.

Menționăm că placheta nu este semnalată în literatura medalistică și a fost găsită de subsemnatul într-o casă din cartierul Nicolina.

Totodată corespondentul nostru mărturisește: Păstrez în colecția personală peste 100 medalii inedite, necunoscute în lucrările de specialitate.

ARME

Am citit în nr. 8/1983 despre colecția de arme a Muzeului militar central din București și aș dori să aflu date suplimentare despre aceasta, scrie AUREL DUMITRESCU, din Craiova.

Muzeul militar central păstrează în colecțiile sale cea mai importantă colecție de arme din țară, care numără peste 10 000 piese de factură românească, occidentală și orientală, cu tipuri reprezentative din toate epocile istorice.

De la topoarele din epoca neolitică și pînă la armele sec. XIX, sînt prezentate vizitatorului o variată suită de spade, săbii, pumnale și stilete, lănci, sulițe, măciuci, buzdugane, securi, topoare, ciocane de luptă, halebarde, armuri, căști, scuturi, arcuri, arbalete, săgeți, puști, pistoale, muniție etc.

Între ele, piese care au aparținut unor voievozi și comandanți de oști români, precum și unor personalități politice și militare din România.

PUBLICAȚIILE MUZEULUI

Și tot despre Muzeul militar central ne scrie ȘTEFAN PRISĂCARU, din Tîrgu Mureș, care ne întreabă ce publicații editează prestigioasa instituție de istorie și cultură militară din țara noastră.

Sub egida Muzeului militar central apare buletinul „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară", **care a ajuns la vol. 14-15 pe anii 1981-1982 și este editat sub îngrijirea unui colectiv de redacție format din:** Ionel Batalli, **colonel Eugen Crintea, colonel dr. Niculae Niculae, locot.-col. dr. Cristian M. Vlădescu, Carol König; secretar de redacție — Lizica Papoiu; fotografii — Ion Osmulikievici.**

Muzeul pune, de asemenea, la dispoziția vizitatorului un atractiv și instructiv material informativ, dintre care amintim pliantele și ghidurile: Mărturii emoționante ale eroismului și jertfei românești în lupta antifascistă, Eroul pontonier Eftimie Croitoru, Aspecte militare ale revoluției de la 1848 în țările române, Colecția de arme, Catalogul armelor occidentale din sec. XVI, Din colecția de uniforme, Piese de artilerie din colecția Muzeului militar central.

DONAȚIE

Alături de sătenii și cadrele didactice de la școala generală din comună — **ne scrie profesorul de istorie NEAGU ENI, din com. Luncavița, jud. Tulcea — elevii noștri au trăit un eveniment emoționant în ziua de 26 iunie 1983.**

Familia de învățători pensionari Eliza și Gheorghe Bulgaru a donat școlii noastre colecția Magazin istoric de la apariție și pînă în prezent, legată în 30 volume. Pe prima filă a fiecăruia din cele 30 volume, inv. Gheorghe Bulgaru a notat cîte o dedicație, exprimîndu-și sentimentele sale de dragoste și prețuire pentru istorie, pentru revistă. „Magazin istoric — mărturisea astfel donatorul — mi-a îmbogățit nespus de mult orizontul de cunoaștere a istoriei și culturii, nu numai românești, ci și a lumii întregi."

Împreună cu mulțumirile elevilor din Luncavița, adresăm și noi călduroase felicitări celor doi donatori pentru darul făcut.

PRECIZARE

PAUL VASILESCU, din București: Vă rog să faceți următoarea precizare: subsemnatul nu am titlul de doctor, cum a apărut, din eroare, în nr. 9/1983 al revistei, p. 62.

O facem, precizînd și noi, totodată, că eroarea respectivă se datorește redactorului Ioan Lăcustă.

CERERI ȘI OFERTE

GABRIELA BĂNESCU, șos. Pantelimon, nr. 309, bl. 8, sc. E, et. I, ap. 163, București, **solicită: nr. 5/1971; 5, 11/1973; 1, 11/1974; 5/1975; 2/1976; 5-10/1977; 1-4/1978; 1, 2, 5, 12/1979; 1, 3, 7, 9, 10, 12/1980; 2, 3, 7, 11, 12/1981; 12/1982; oferă: nr. 10/1969; 3-6, 9, 10, 12/1970; 10/1972; 6, 12/1973; 1, 3/1974; 1, 3/1975; 11/1976; 11/1979; 6, 10/1981; 3, 7, 8/1982.**

MIHAI A. CĂLUGĂRU, str. V.I. Lenin, nr. 51, Tecuci, jud. Galați, **solicită: nr. 1, 2/1967; 1/1969; 4-8/1970; 8/1971; 8, 12/1973; 4,5/1977; 1, 3/1979; 10, 12/1980; 2/1981; oferă: nr. 3/1969; 2, 3, 10-12/1971; 2, 4, 6, 11/1972; 1, 2, 11/1973; 1, 3/1974; 6/1975; 5/1976; 3/1977; 1/1980.**

IOANA R. CORDAȘIU, str. Ferentari nr. 72, bl. 4R, sc. D, ap. 25, București, **solicită: nr. 1, 3, 4/1967; 4/1974; 7, 9-11/1979; 1, 2, 9/1980; 7-9, 11/1981; 1, 6/1982; oferă: nr. 9/1967; 4, 7, 8, 11/1968; 11/1969.**

ILIE PANĂ, com. Roșia de Amaradia, jud. Gorj, **solicită: nr. 1/1982; 1/1983.**

VIOLETA PAVEL, com. Cringuri, jud. Dîmbovița, **solicită: nr. 11/1982; 1/1983.**

NICU OBROCARU, șos. Giurgiului, nr. 72-86, bl. B, sc. II, ap. 66, București, **oferă colecția completă.**

MIRCEA PETRESCU, str. Luigi Cazzavillan, nr. 5, București, **oferă colecția completă.**

EMILIAN DIACONESCU, Calea Griviței, nr. 337, sc. D, et. I, ap. 3, București, **oferă colecția completă.**

CONTENTS (Romanian History) History — a Revolutionary Science ● **M. GRAMATOPOL** The Peretu Treasure ● **E. KOLNIKOVÁ** Dacian Vestiges in Slovakia ● **D.C. GIURESCU** Matei Basarab as a Diplomate (1632-1654) ● **N. PETRESCU-COMNEN** False Guarantees of the 3-rd Reich ● **W. MARIN** 1921-1922. Romania — a Friendly Host for Thousands of Viennese Children ● **D. GRIGORESCU** Elisabethan Writings on a Romanian Prince ● **GH. DAVID** The „Silk Road through the Romanian Principalities ● **THE XV-th ICHS: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES** (Portugal) History — a Bridge for Understanding among People ● **K. TELBIZOV** Romanian History in an 18-th Century Chronicle ● **B.C. GUPTA** (India) The Heroic History of the Romanians ● In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) L'Histoire — science révolutionnaire ● **M. GRAMATOPOL** Le Trésor de Peretu ● **E. KOLNIKOVÁ** Présences daciques en Slovaquie ● **D.C. GIURESCU** Matei Basarab — diplomate (1632-1654) ● **N. PETRESCU-COMNEN** Les Mensonges rassurantes du 3-e Reich ● **W. MARIN** 1921-1922. La Roumanie — hôte accueillant pour des milliers de petits Viennois ● **D. GRIGORESCU** Oeuvres élisabethanes sur un prince roumain ● **GH. DAVID** La Route de la soie par les pays roumains ● **LE XV-e CISH: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES** (Portugal) L'Histoire — une voie pour l'entente des peuples ● **K. TELBIZOV** Histoire roumaine dans une chronique bulgare du 18 s. ● **R.C. GUPTA** (Inde) L'Histoire héroique des Roumains ● **À** Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) История — революционная наука ● **М. ГРАМАТОПОЛ** Сокровище в Перету ● **Е. КОЛНИКОВА** Дакийские присутствия в Словакии ● **Д.К.ДЖУРЕСКУ** Матей Басараб —дипломат (1632-1654) ● **Н. ПЕТРЕСКУ-КОМНЕН** Заверения 3-го Рейха — пустословие ● **У. МАРИН** 1921-1922. Румыния — гостеприимная хозяйка тысячей венских детей ● **Д. ГРИГОРЕСКУ** Румынский князь в произведениях елизаветинцев ● **Г. ДАВИД** Путь шёлка в румынских княжествах ● **XV МКИН: проф. А.Х. де ОЛИВЕЙРА МАРКЕШ** (Португалия) Познание истории — завера согласия людей ● **К. ТЕЛБИЗОВ** Румынская история в болгарской летописи 18 в. ● **В.К. ГУПТА** (Индия) Героическая румынская история ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Die Geschichte — eine revolutionäre Wissenschaft ● **M. GRAMATOPOL** Der Schatz von Peretu ● **E. KOLNIKOVÁ** Dakische Präsenz in der Slowakei ● **D.C. GIURESCU** Matei Basarab — der Diplomat (1632-1654) ● **N. PETRESCU-COMNEN** Die falsche Versicherungen des III. Reichs ● **W. MARIN** 1921-1922. Rumänien — ein freundlicher Gastgeber für Tausende Wiener Kinder ● **D. GRIGORESCU** Ein rumänischer Prinz in den Schriften der Elisabethanischen Epoche ● **GH. DAVID** Der Weg der Seide durch die rumänischen Länder ● **XV. IKGW: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES** (Portugal) Die Geschichte — eine Brücke zur Verständigung zwischen den Menschen ● **K. TELBISOFF** Rumänische Geschichte in einer bulgarischen Chronik (18. Jh.) ● **B.C. GUPTA** (Indien) Die heldenhafte rumänische Geschichte ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Historia — ciencia revolucionaria ● **M. GRAMATOPOL** El tesoro de Peretu ● **E. KOLNIKOVÁ** Presencia dacias en Eslovaquia ● **D.C. OIURESCU** Matei Basarab — diplomático (1632-1654) ● **N. PETRESCU-COMNEN** Los seguros del III Reich — palabras vacias ● **W. MARIN** 1921-1922. Rumania — amfitrión hospitalário de miles de niños vieneses ● **D. GRIGORESCU** Un principe rumano en las escrituras de la época isabelina inglesa ● **GH. DAVID** El camino de la seda a través de los principados rumanos ● **EL XV° CICH: Prof. A.H. de OLIVEIRA MARQUES** (Portugal) La Historia — un puente de entendimiento entre los hombres ● **K. TELBIZOV** Historia rumana en una crónica búlgara del s. XVIII ● **B.C. GUPTA** (India) La heróica historia rumana ● En Bucarest. hace 50 años.

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136—137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăsel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la sate şi de la oraşe. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427

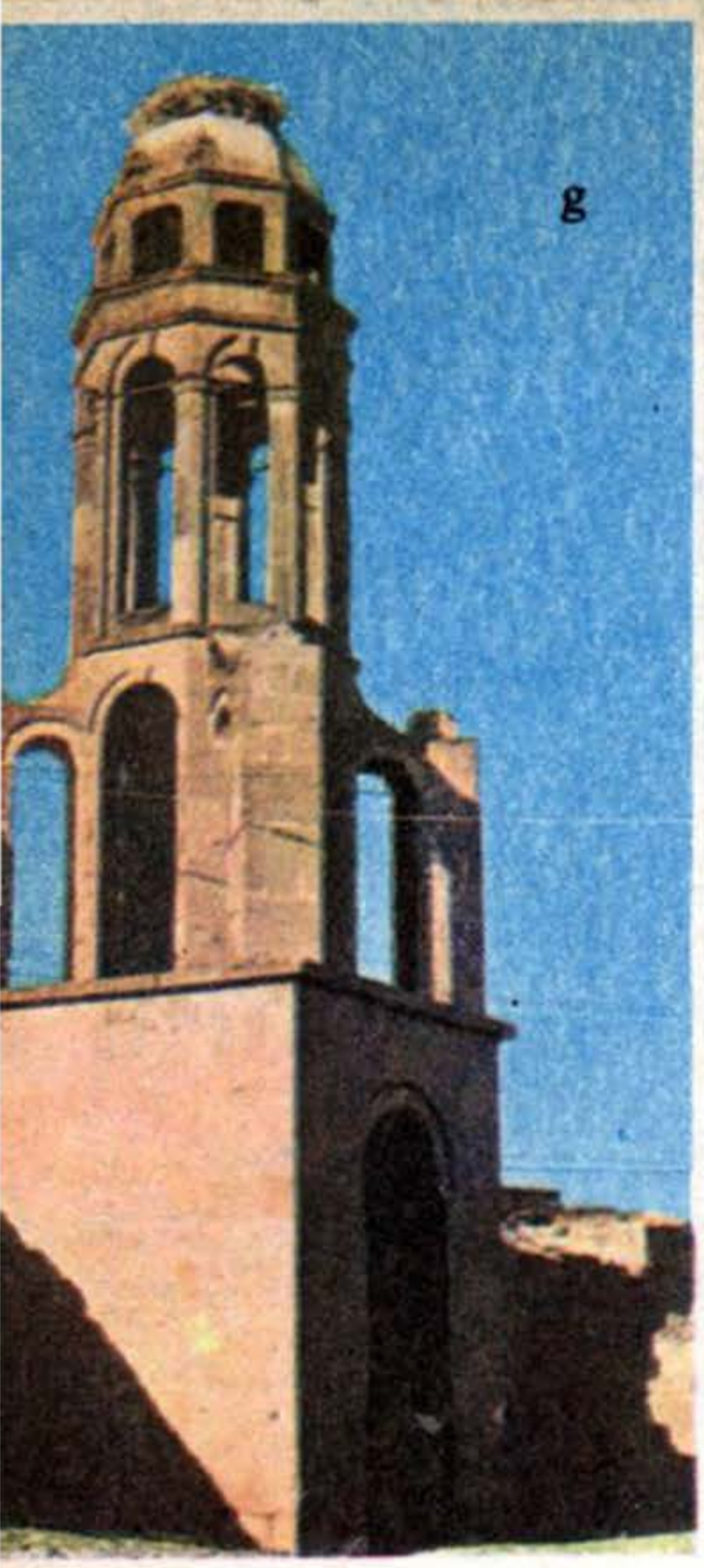

g

e

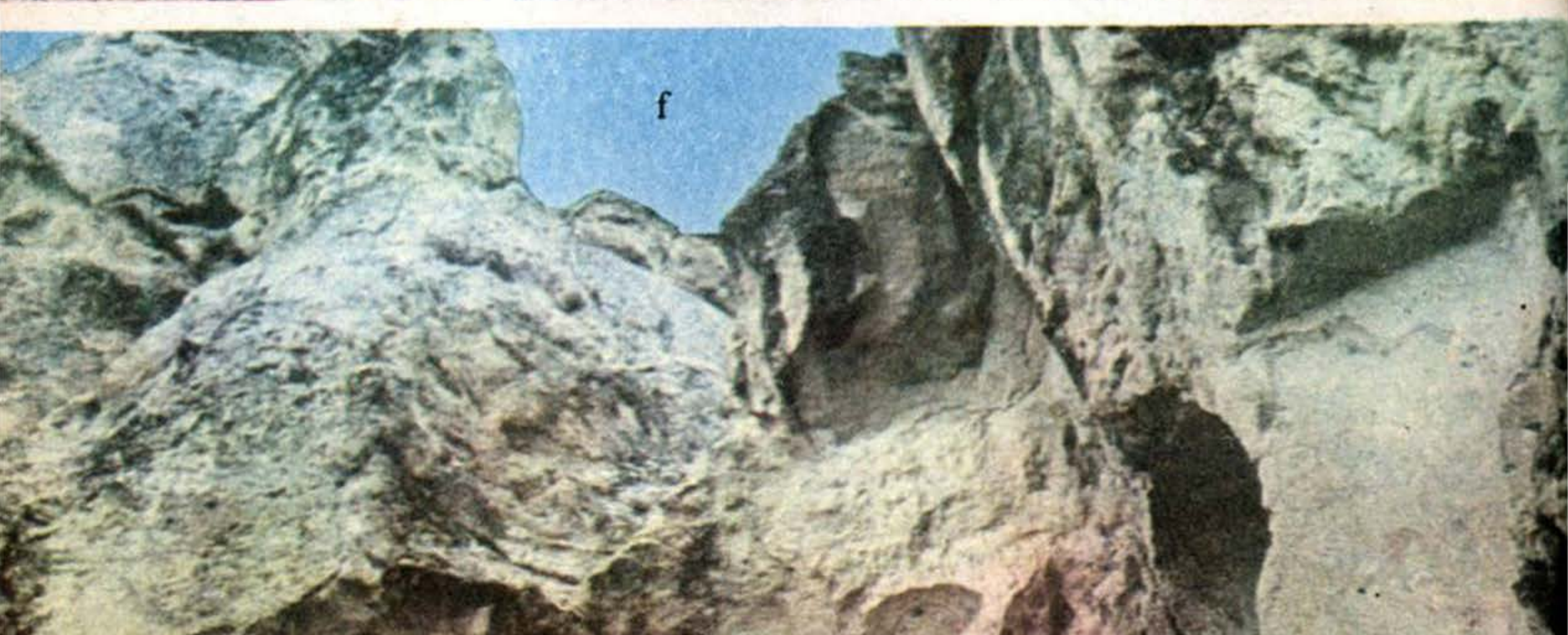

f